

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN
ÖFKE VE SOSYAL UYUM DÜZEYLERİ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kübra ÖZTÜRK

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Rıdvan ÜNEY

İSTANBUL – 2017

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Kübra ÖZTÜRK
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : İstanbul'daki Suriyeli Çocukların Öfke ve Sosyal Uyum Düzeyleri
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Psikoloji
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 2017
- SAYFA SAYISI** : 97
- TEZ DANIŞMANLARI** : Yrd. Doç. Dr. Rıdvan ÜNEY
- DİZİN TERİMLERİ** : Göç, Şartlı Mülteci, Öfke, Sosyal Uyum, Suriyeliler
- TÜRKÇE ÖZET** : İçinde bulunduğumuz yüzyılın önemli olaylarından biri olan göçün etkisi her geçen gün artmaktadır. Yaşanan göçten en çok çocuklar etkilenmektedir.
Bu araştırmanın amacı geçici koruma kapsamında, şartlı mülteci statüsünde İstanbul'da yaşayan 6-12 yaş arası Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeylerinin belirlenmesidir.
Araştırma 100 çocuk ile gerçekleştirilmiştir.
Çeşitli faktörlere göre öfke ve sosyal uyum düzeyleri belirlenmiştir. Öfke ve sosyal uyum düzeyleri arasında ilişki olduğu bulunmuştur.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Kübra ÖZTÜRK

T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL'DAKİ SURİYELİ ÇOCUKLARIN
ÖFKE VE SOSYAL UYUM DÜZEYLERİ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kübra ÖZTÜRK

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Rıdvan ÜNEY

İSTANBUL – 2017

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kübra ÖZTÜRK

.../.../2017

JÜRİ ÜYELERİNİN KABUL VE ONAY SAYFASI

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Kübra ÖZTÜRK' ün Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum ve Öfke Düzeyleri adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Psikoloji anabilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan _____

Üye _____
Doç. Dr. Rıdvan ÜNEY
(Danışman)

Üye _____

Üye _____

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../ .../ 2017

İmzası

Doç. Dr. Ragıp Kutay Karaca

Enstitü Müdürü

ÖZET

Göç, insanlık tarihi boyunca önemli gelişmelere neden olmuş ve neden olmaya devam etmektedir. Dünyanın birçok yerinde yaşanan savaşlar, ekonomik sıkıntılar, siyasi baskılar insanları kitlesel olarak göç etmeye zorlamaktadır. En temel insan haklarından biri olan “yaşam hakkını” koruyabilmek, yaşanan problemlere çözüm bulmak umuduyla insanlar vatan topraklarından ayrılıp başka ülkelere göç etmek zorunda kalmaktadır.

Tarih boyunca Anadolu toprakları göç olaylarına şahit olmuştur. Türkiye transit ülke konumundan hedef ülke konumuna geçerken, özellikle İstanbul farklı coğrafya ve kültürden insanlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu farklılığın yanında 2011 yılında başlayan ve halen devam etmekte olan Suriye Savaşının da benzer bir etkisi olmuştur. Suriyeliler kendilerini ve ailelerini korumak amacıyla komşu ülkelere göç etmişlerdir. Ve 2017 yılı itibariyle topraklarında en fazla Suriyeli bulunan ülke Türkiye olmuştur. İl olarak baktığımızda ise 479.880 kişiyle İstanbul ilk sırada yer almaktadır.

Uluslararası göç söz konusu olduğu zaman bu göç sürecinden en fazla etkilenen grup şüphesiz kadınlar ve çocuklardır ki uluslararası literatürde “hassas grup” olarak geçmektedirler.

Göç sürecinden etkilenen en önemli alanlardan birisi duygular ve duygu kontrolüdür. Göçün stresli bir olay olduğu ve bu stresin uzun süre devam ederek bütün metabolizmayı etkilediği bilinmektedir. Savaş zoruyla yaşanan göçte ise insanlar çok fazla şiddet içerikli travmatik olay yaşamaktadırlar, çocukların biriktirdiği bu şiddet içerikli anılar onların duygularını özelde de öfkelerini etkilemektedir.

Göç ile yaşanan ortam değişikliği çok geniş kapsamlıdır. Göç ile yaşanan topraklar, yaşanan ev, eğitim alınan kurum, akraba ve komşu çevresi, arkadaş ortamında önemli değişiklikler meydana gelir ve bunların tamamı aynı anda değişir. Yaşanan bu değişim sosyal uyumu da etkilemektedir.

Bu araştırma 6-12 yaş arasındaki Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Ayrıca demografik özelliklerin öfke ve sosyal uyum düzeylerini nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırma eğitim hayatı devam eden 100 çocuk ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Güçler ve Güçlükler Anketi ve Sürekli Öfke ve Öfke Tarzı Ölçeğinin 12 maddesi kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilere göre çocukların öfke düzeylerinin ortalamaya yakın olduğu, sosyal uyum çerçevesinde incelenen duygusal sorunlar, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları ve sosyal davranış puanlarının normal, davranış sorunları ve toplam güçlük puanlarının ise sınırda olduğu bulunmuştur. Sonuçlar literatüre dayalı olarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Şartlı Mülteci, Öfke, Sosyal Uyum

SUMMARY

Migration has caused significant developments throughout human history and continues to be the cause. In many parts of the world, wars, economic straits, political pressures are pushing people to migrate massively. In order to be able to protect the "right to life", one of the most basic human rights, people are forced to leave their homeland and migrate to other countries in hopes of finding solutions to the problems they face.

Throughout history, Anatolian lands have witnessed immigration. As Turkey transits from a transit country to a target country, Istanbul plays host to people from different geographies and cultures. This difference was also a similar effect of the Syrian War which started in 2011 and is still going on. Syrians have migrated to neighboring countries to protect themselves and their families. And as of 2017, Turkey was the country with the highest number of Syrians in its territory. When we look at the province, Istanbul is in the first place with 479,880 people.

When we say immigration, one of the most important ones affected is emotion and emotion control. It is known that immigration is a stressful event and this stress lasts for a long time and affects the entire metabolism. In migration forced by war, people live a lot of violent traumatic events, these violent memories that children accumulate affect their feelings, especially their anger.

Migration and change of environment are very extensive. With immigration, living land, living house, education institution, relatives and neighboring environment, important changes in friend environment and all of them change at the same time. This change also affects social harmony.

This study was conducted to determine the level of anger and social adjustment of the children aged between 6-12 years. In addition, how demographic characteristics affected the level of anger and social adjustment were examined. Research has been carried out with 100 children who are still studying. In the study 12 items of Personal Information Form, Power and Difficulties Questionnaire and Continuous Anger and Anger Style Questionnaire were used.

According to the results obtained in the research, it was found that the children's anger levels were close to the average, the emotional problems, attention deficit and hyperactivity, peer problems and social behavior scores were found normal, behavior problems and total difficulty scores were found liminal examined in the framework of socialization. The results are discussed based on the literature.

Key words: Migration, Conditional Refugee, Anger, Socialization

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET.....	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR LİSTESİ	V
TABLolar LİSTESİ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
EKLER LİSTESİ.....	X
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM GÖÇ VE SURİYELİLER	7
1.1. GÖÇ OLGUSU	7
1.1.1. Göç Türleri.....	7
1.1.2. Tarih Boyunca Türkiye'ye Yapılan Göçler	9
1.1.3. Türkiye'ye Suriyeli Göçü	11
1.2. TÜRKİYE VE SURİYE İLİŞKİLERİ	14
1.3. SURİYE'DE ARAP BAHARI	15
1.4. TÜRKİYE'DE YASAL MEVZUATLAR VE STATÜLER.....	17
1.4.1. Türk Hukukunda Mülteci, Şartlı Mülteci ve Sığınmacı Kavramları	18
İKİNCİ BÖLÜM ÖFKE	21
2.1. DUYGU KAVRAMI	21
2.1.1. Duyguların Sınıflandırılması.....	22
2.1.2. Duyguların Fizyolojisi.....	23
2.1.2.1. Beyin Bölgeleri.....	23
2.1.2.2. Fizyolojik Temeller	25
2.2. ÖFKE DUYGUSU.....	25
2.2.1. Öfkenin İşlevi	27
2.2.2. İnsanlar Ne Zaman Öfkelenir?	27
2.3. SALDIRGANLIK	28

2.3.1. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler	31
2.3.2. Saldırganlık Kuramları	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SOSYAL UYUM	35
3.1. SOSYAL UYUM	35
3.2. SOSYAL UYUMU ETKİLEYEN FAKTÖRLER	37
3.3. GÖÇ VE SOSYAL UYUM.....	39
3.4. UYUMSUZLUK	41
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM YÖNTEM.....	43
4.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	43
4.2. ÇALIŞMA GRUBU.....	43
4.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	47
4.4. VERİLERİN ANALİZİ	49
BEŞİNCİ BÖLÜM BULGULAR	52
5.1. SURİYELİ ÇOCUKLARIN ÖFKE DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	52
5.2. SURİYELİ ÇOCUKLARIN SOSYAL UYUM DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	59
5.3. SURİYELİ ÇOCUKLARIN ÖFKE İLE SOSYAL UYUM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR BULGULAR.....	80
5.4. TARTIŞMA VE YORUMLAR	82
5.4.1. Öfke Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu.....	82
5.4.2. Sosyal Uyum Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu	84
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	92
EKLER	:-
ÖZGEÇMİŞ	:-

KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD	:	AFET VE ACİL DURUM YÖNETİM BAŞKANLIĞI
BM	:	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
BMMYK	:	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ
STK	:	SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
UNHRC	:	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ
YUKK	:	YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU

TABLolar LİSTESİ

		SAYFA
Tablo 1	Çalışma Grubunu Oluşturan Suriyeli Çocuk ve Ailelerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	43
Tablo 2	Çalışma Grubunu Oluşturan Çocuk ve Ailelerin Demografik Özelliklerine İlişkin Betimsel İstatistikler	46
Tablo 3	Çalışmada Kullanılan Ölçme Araçlarına Güvenirlik Analizi	49
Tablo 4	Çalışma Grubunun Demografik Özelliklerine Bağlı Olarak Ölçek Puanları Üzerindeki Normallik Dağılımlarına İlişkin Kolmogorov-Smirnov Testi	50
Tablo 5	Araştırmanın Fark Analizlerine İlişkin Kullanılan İstatistik Teknikleri	50
Tablo 6	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarına/ Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler	52
Tablo 7	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Ebeveynin Türkçe Konuşabilmesi Durumuna göre Araştırmak Üzere Yapılan t-testi	53
Tablo 8	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Türkçe Konuşabilme Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-testi	53
Tablo 9	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-testi	54
Tablo 10	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-testi	54
Tablo 11	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Öğrencilik Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney testi	54
Tablo 12	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Kardeş Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi	55
Tablo 13	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Annesinin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	55
Tablo 14	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Babasının Hayatta Olması Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	56
Tablo 15	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Babasının Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	56

Tablo 16	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Türkiye’de Kalma Süresine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi	57
Tablo 17	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Hanede Yaşayan Birey Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi	57
Tablo 18	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Ailenin Ortalama Aylık Gelirine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi	58
Tablo 19	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Ailenin Bir Kurumdan Sosyal Destek Alma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	58
Tablo 20	Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının İç Savaşta Yakınını Kaybetme Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	59
Tablo 21	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarına/Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler	59
Tablo 22	Güçler ve Güçlükler Anketinin Sınır Değerleri	60
Tablo 23	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Ebeveynin Türkçe Konuşabilmesi Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi	61
Tablo 24	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Türkçe Konuşabilme Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi	62
Tablo 25	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi	64
Tablo 26	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi	65
Tablo 27	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Öğrencilik Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	67
Tablo 28	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Kardeş Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan	68
Tablo 29	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Annesinin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	69

Tablo 30	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Babasının Hayatta Olması Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	70
Tablo 31	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Babasının Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	72
Tablo 32	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Türkiye’de Kalma Süresine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi	74
Tablo 33	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Hanede Yaşayan Birey Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi	75
Tablo 34	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Ailenin Ortalama Aylık Gelirine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi	77
Tablo 35	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Ailenin Bir Kurumdan Sosyal Destek Alma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	78
Tablo 36	Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının İç Savaşta Yakınını Kaybetme Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi	79
Tablo 37	Suriyeli Çocukların Öfke Puanları ve Sosyal Uyum Puanları Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Testi	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

SAYFA

Şekil 1 Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	12
Şekil 2 Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler	13
Şekil 3 Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı	14

EKLER LİSTESİ

- EK - A :** Kişisel Bilgi Formu
- EK - B :** Güçler ve Güçlükler Anketi
- EK - C :** Öfke Anketi

ÖNSÖZ

Tüm tez aşamalarım boyunca sabırla sorularımı yanıtlayan, bilgi ve deneyimleri ile bana destek olan tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Rıdvan Üney' e teşekkürlerimi sunarım.

Ölçeklerin çevirisinde bana destek olan sevgili meslektaşlarım Psk. Selin Öztürk'e, Psk. Mine Batu'ya ve Psk. Hatem Abu Ghannam' a, Suriyeli aileler ile yaptığımız uzun görüşmelerde yanımda olarak çeviri yapan Hatice ve Kevser' e sonsuz teşekkür ederim.

Tez sürecim boyunca bana ellerinden gelen desteği veren çalışma arkadaşlarıma, konu seçimimde beni cesaretlendiren sevgili meslektaşım Psk. Gülbahar Eda Erbaş'a, her telaşlandığımda yanımda olan sevgili meslektaşım Psk. Aysel Ceylan'a, lise yıllarımdan bugüne yanımda olan dostum Merve'ye ve sabırla bana yardımcı olan Rabia Tokel'e teşekkür ederim.

Suriyeli ailelere ulaşma konusunda benimle birlikte canlarını dişlerine katan kuzenim Elif ve Cihan Kaylan çiftine, hayatımın her anında olduğu gibi bu anımda da yanımda ve en büyük destekçim olan aileme, bu süreçte sabır ve desteklerini benden hiç esirgemeyen annem Meryem Öztürk'e, babam Murat Öztürk'e ve kardeşlerime minnettarım.

Ve tabii ki 6 yıldır yaşadıkları süreçle birlikte bu araştırmaya katılmayı kabul eden, samimiyet ve içtenlikle soruları yanıtlayan Suriyeli ailelere teşekkürler.

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Kimi zaman ülke içinde şehirlerarasında yaşanırken kimi zaman da ülke sınırlarını aşarak uluslararası yaşanmaktadır. İnsanlar ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerin yanında hak ve özgürlükleri hiçe sayan otoriter rejimler, savaşlar, genel şiddet eylemleri, güvensizlik gibi nedenlerle ülkelerinde yaşamaya devam edemeyerek başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalmışlardır.

Göç hareketleri birey ve toplumların yaşamında kalıcı izler bırakmaktadır. Göçler, uygarlıkların şekillenmesinde, dünyanın bugün ki nüfus dağılımı, yapısı ve kültürel gelişiminde önemli rol oynamıştır. Durumun bu kadar önemli olması göçü, sosyal, psikolojik, ekonomik, siyasal alanlarda araştırılması, çalışılması gereken bir konu haline getirmiştir.

Göç hareketleri; göç edenler, transit ülkeler, hedef ülkeler adına çok yönlü problemler ortaya çıkartmaktadır. Göç etme sürecinde, hedef ülkeye yerleşene kadar transit ülkede yaşananlarda, hedef ülkeye yerleşirken yaşananlarda göçmenlerin insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamalarını garanti altına almak adına imzalanan ulusal ve uluslararası birçok anlaşma bulunmaktadır. Bu anlaşmalara rağmen; temel sağlık, barınma ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanmaması ya da yetersizliği, insan kaçakçılığı, kadın ve çocuk ticareti, emek sömürüsü gibi hak ihlallerinin yanında sosyal dışlanma, duygusal ve fiziksel şiddet yaşanmaktadır.

2011 yılının Mart ayında Arap Baharı'nın etkisiyle başlayarak 6 yılı geride bırakan Suriye'deki kriz ve çatışmalar artarak devam etmektedir. Suriye topraklarında ve göç sürecinde yaşanan krizin büyüklüğü, göçmenlerin yaşadıkları insanlık dramı; medyada çekilen fotoğraflar, yayınlanan videolar, yapılan röportajlar, hazırlanan çalışmalar ile dünyanın gözleri önüne serilmektedir.

İnsanlık tarihinin en büyük nüfus hareketlerinden biri haline gelen Suriye Savaşı, Suriye sınırlarını aşarak önce komşu ülkeleri ardında da bütün dünyayı etkilemiştir. Ürdün, Lübnan, Irak bu ülkelerin başında gelmektedir. Suriye ile 877 km sınırı olan, geçmiş yıllardan beri akrabalık bağlarının yanı sıra ticaret ilişkilerinin de devam ettiği Türkiye ise siyasi, toplumsal ve ekonomik olarak en büyük etkiyi görmüştür. BMMYK verilerine göre ülkemiz bugün topraklarında en fazla sığınmacı bulunduran ülkedir.¹

Türkiye Suriyeliler için açık kapı politikasını benimsemiştir. Sınır illerde Suriyeliler için barınma merkezleri kurulmuş ancak bu merkezler gelenleri karşılamaya yetmemiştir. Suriyeliler öncelikle kamplara yerleştirilmiş, ardından sınır illerinde ya da ilçelerindeki akrabalarının yanında veya kiraladıkları yerlerde yaşamayı

¹ BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, www.unhcr.org.tr/?content=648 (Erişim Tarihi: 04/04/2017)

tercih etmeye başlamışlardır. Savaşın uzamasıyla sayılarda büyük oranda artış olmuş ve neredeyse bütün ülkeye dağılmışlardır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Nisan 2017 verilerine göre kamplarda yaşayanların sayısı 254.973 iken kamp dışında yaşayanların sayısı 2.719.007'ye ulaşmıştır, bunların 1.361.309'u 18 yaşından küçüktür. Suriyelilerin yaşadıkları iller düşünüldüğünde akla ilk olarak sınır illeri gelse de İstanbul ilk sıralarda yer almaktadır. Araştırmanın uygulandığı İstanbul ilinde Suriyeli sayısının 479.880 olduğu tahmin edilmektedir.² Kayıt altına alma süreci devam ettiğinden ve Suriyelilerin arasında yasak olmasına rağmen, kayıtlı oldukları il dışına çıkarak İstanbul'a gelenlerin de olduğu bilindiğinden tam bir sayı verilememektedir. Bu sayının büyük bir bölümünün hassas grup olarak belirtilen, daha fazla koruma gerektiren çocukları temsil ettiği görülmektedir. Şüphesiz kendi topraklarında, göç sırasında ve Türkiye'de yaşanan olaylardan en çok etkilenen çocuklardır.

Tahmin edildiğinden çok daha fazla kişinin Türkiye'ye sığınması, savaşın devam etmesi ve daha uzun yıllar devam edeceğinin öngörülmesi her iki halk içinde birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Kısa süreceği düşünülen ve geçici bir durum gibi ifade edilen göç, gün geçtikçe kalıcı bir hal almaktadır. Bu durum göç eden ve göçü kabul eden insanların psikolojilerini ve tepkilerini etkilemektedir. Bunların başında öfke ve uyum problemleri, toplumsal kabul, gelecek kaygıları gelmektedir.

Uluslararası göç olgusunun meydana getirdiği en büyük problemlerin başında farklı kültürlerden gelen insanların bir arada yaşamaları, farklılıklarla baş etmeleri ve iletişim engelleri gelmektedir. Bunların yanında göçmenlerin buldukları ülkeye uyum sağlamaları, travmatik yaşantıların etkisinden kurtulma çabaları bulunmaktadır.

Bu çalışma ile 6-12 yaş arasında ki çocukların öfke ve sosyal uyum düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Suriyeli çocukların demografik yapısını tanımak adına bir Kişisel Bilgi Formu, sosyal uyum ve öfke düzeylerinin ölçülmesi için Güçler ve Güçlükler Anketi, Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin bir bölümü uygulanmıştır. Bu amaç çerçevesinde çocuklara bakım veren kişiler ile yüz yüze görüşülmüş, formlardaki soruları cevaplandırırken yanlarında olunmuştur. Tercüman desteği ile dil engeli aşılmıştır.

Araştırmada ilk olarak göç olgusu hakkında bilgi verilmiş, göç türleri ve Suriye'de yaşananlar ile Suriyeli göçü açıklanmıştır. Uluslararası literatürden farklı, YUKK ile uyumlu olarak "şartlı mülteci" statüsü kullanılmıştır. İkinci bölümde uyum ve sosyal uyum kavramları, sosyal uyumu etkileyen faktörler açıklanmıştır. Üçüncü

---

² T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik , (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

bölümde, öfke duygusu ve saldırganlık davranışı anlatılmıştır. Son bölümde ise araştırmada elde edilen sonuçlar verilmiştir.

Amaç

Bu araştırmada İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bazı değişkenler arasındaki ilişkiler bulunmaya çalışılarak konunun detaylı bir şekilde ele alınması hedeflenmiştir.

Problem

Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeylerinin belirlenmesidir.

Alt problemler

Suriyeli çocukların öfke puanları ebeveynin Türkçe konuşabilmesi durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları çocuğun Türkçe konuşabilme durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları çocuğun yaşına göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları çocuğun cinsiyetine göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları çocuğun öğrencilik durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları çocuğun kardeş sayısına göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları çocuğun annesinin çalışma durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları çocuğun babasının hayatta olma durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları çocuğun babasının çalışma durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları çocuğun Türkiye'de kalma süresine göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları hanede yaşayan birey sayısına göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları ailenin ortalama aylık gelirine göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları ailenin bir kurumdan sosyal destek alma durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke puanları iç savaşta çocuğun yakınıni kaybetme durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları ebeveynin Türkçe konuşabilme durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun Türkçe konuşabilme durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun yaşına göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun cinsiyetine göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun öğrencilik durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun kardeş sayısına göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun annesinin çalışma durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun babasının hayatta olması durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun babasının çalışma durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun Türkiye’de kalma süresine göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları hanede yaşayan birey sayısına göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları ailenin ortalama aylık gelirine göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları ailenin bir kurumdan sosyal destek alma durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanları çocuğun iç savaşta yakınıni kaybetme durumuna göre farklılaşma gösterir mi?

Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Önem

Suriyelilerin Türkiye’de kalma sürelerinin uzaması ve gelecek yıllar içinde de Suriye’de olayların durulmayacağıının öngörülmesi kısa süreli plan ve programlardan uzun vadeli çalışmalara geçilmesini gerekli hale getirmiştir. Türkiye halkı ve Suriyeliler

için sosyal uyum çalışmaları başta olmak üzere pek çok tedbirin alınması zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiştir. Sağlıklı ve uygulanabilir politikaların üretilmesi için göç alan ve göç eden toplumun dinamikleri, ihtiyaçları, davranış ve düşünceleri analiz edilmelidir.

Suriyeliler ile yapılan çalışmaların büyük bir bölümü sınır illerinde uygulanmış ve travma sonrası stres bozukluğu başlığı altında çalışılmıştır. Ancak Suriyelilerin sadece sınır illerinde bulunmadığı birçok şehirde ikamet ettikleri bilinmektedir. Bu şehirlerin başında da İstanbul gelmektedir. Suriyeliler ile İstanbul'da yapılan araştırmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışma ile özelde İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeyleri belirlenecek olup genelde sınır illeri dışında ki Suriyelilere de dikkat çekilecektir.

Suriyeliler ile ilgili yürütülen akademik çalışmalara baktığımızda ilk sıralarda sosyoloji, siyaset bilimi, kamu yönetimi, dil ve edebiyat, uluslararası ilişkiler ve coğrafya gibi sosyal ve mekânsal disiplinlerin geldiği söylenebilir.³ Psikoloji bilimi adına yapılan çalışmaların yetersiz olduğu Selvin' nin çalışmasında da gösterilmiştir. Türkiye'de Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeyleri üzerine yapılmış bir araştırma yoktur, bu çalışma ile literatüre katkı sağlayarak konuyla ilgilenen akademisyenler ve araştırmacılar için kaynak olacaktır.

Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan kişilerin soruları içten ve gerçek durumları yansıtacak şekilde yanıtladıkları varsayılmıştır.
2. Kullanılan ölçme araçları ölçmek istenen özellikleri ölçecek şekilde, geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

1. Araştırma Türkiye'ye zorunlu göç ile gelmiş Suriyelilerle sınırlıdır. Etnik köken olarak Araplar, 3 Kürt ve 4 Türkmen yer almıştır. Örneklemin büyük bir çoğunluğunu Arapların oluşturması bir tercih değil, ulaşılabilen Suriyelilerin bu gruba mensup olmasından kaynaklanmıştır.
2. 2016- 2017 öğretim yılında, İstanbul'da, 1. dönem okula devam eden 6-12 yaş arası çocuklar ve onlara bakım veren kişiler ile sınırlıdır.
3. Totaliter bir sistemden ve bir savaştan kaçarak gelen insanların tehdit algısı diğerlerine göre daha yüksektir. Bu nedenle zaman zaman araştırmaya katılmak

---

³ Erdem Selvin, "Göçün Bilimsel Anlatısı: "Türkiye Akademiya' sının Suriyeli Mülteciler ile İmtihani", *Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu Bülteni*, 2016, Sayı:5, 15-29, s. 20.

istemeyenler ve çocuklarının özelinde sorulan soruları yanıtlamaya çekinenler olmuştur. Geçerli ve güvenilir bilgi elde etmeyi önemli derecede etkileyecek olan bu durum karşılıklı güven ortamının oluşturulmasıyla aşılmaya çalışılmıştır.

4. Elde edilen bulguların genellenebilirliği yapılacak olan çalışmalarda örneklem benzerliğine bağlıdır.
5. Önemli bir sınırlılık hali ise dil problemidir. Suriyelilerin büyük bir kısmı Türkçe bilmemekte Arapça konuşmaktadır. Dil sorunu tercüman yardımıyla aşılmıştır.

Tanımlar

Bu araştırmada kullanılan temel kavramlar;

Göç; uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.⁴

Şartlı mülteci; Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan kişi olarak tanımlanır. Şartlı mültecilerin üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmalarına izin verileceği hükme bağlanmıştır.⁵

Geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri gönderilemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanabilecek korumadır.⁶

Öfke; engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakılma, vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye veya kişiye karşı saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun, negatif bir duygu, olarak tanımlanmaktadır.⁷

Sosyal uyum; kişinin sahip olduğu özelliklerle içinde bulunduğu ortam arasında dengeli bir ilişki kurması olarak tanımlanmaktadır. Dengeli bir ilişki ile kastedilen ise, kişinin kendisiyle ve diğer insanlarla barışık olması, sağlıklı ilişkiler başlatıp devam ettirebilmesi, grup etkinliklerine katılabilmesi, birlikte yaşamının getirdiği kurallara uygun hareket edebilmesidir.⁸

⁴IOM Uluslararası Göç Örgütü, Editör; Bülent Çiçekli, **Göç Terimleri Sözlüğü**, İsviçre, 2009, s.22.

⁵ İbrahim Kaya ve Esra Yılmaz Eren, Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri, Seta Yayıncılık, 2014, İstanbul s.25.

⁶ Kaya ve Eren, a.g.e.,s.25.

⁷ Selçuk Budak, **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2009, s. 542.

⁸ TC: Millî Eğitim Bakanlığı, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Uyumsuz Çocuklar**, Ankara, 2014, s. 3.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE SURİYELİLER

1.1. GÖÇ OLGUSU

Göç üzerine yapılan araştırmalar oldukça fazla olmasına rağmen göçle ilgili yapılan tanımlar oldukça sınırlıdır. Bu tanımların tamamında yer değişikliği vurgulanmıştır.

Uluslararası Göç Örgütü'nün hazırladığı, Göç Terimleri Sözlüğünde, göç; “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir” şeklinde tanımlanmaktadır.⁹

Eisenstadt ve Jackson, farklı olarak göçün fiziksel boyutundan çok toplumsal boyutuna dikkat çekmişlerdir. Göç coğrafik olarak yer değiştirmeden öte, göçün bir toplumdan başka bir topluma yapıldığını vurgulamışlardır.¹⁰

En geniş anlamıyla göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.¹¹

20. yüzyılın özellikle ikinci yarısında yaşanmaya başlanan ve bugün artarak devam eden göç olaylarının niteliği, yoğunluğu ve bütün dünyayı etkileyen bir güçte olması birçok araştırmacının dikkatini göç olaylarına çekmiştir. Castles ve Miller ise bu çağı “göç çağı” olarak tanımlamıştır.

1.1.1. Göç Türleri

Petersen, göçün 4 farklı şekli olduğunu ileri sürmüştür;

İlkel göç; insanların doğal afetler karşısında çözüm üretmeyerek göçe yönelmeleridir. Burada ekolojik sistem önem kazanmakta, itici bir rol üstlenmektedir.¹²

Zorlama ile yapılan göçler; burada itici güç daha çok sosyal yapıdır.¹³

Serbest göç; diğer iki göç türünden farklı olarak burada göçe karar veren kişi göç edecek olan kişidir. Göçmenin kişisel arayışları, bireysel tercihleri, hayat şartları göçe karar vermesinde etkilidir.¹⁴

Kitlesele göçler; serbest göç ile az sayıda göçmenin gelmesinin ve ülkeleriyle iletişim kurmalarının ardından o ülkeden göç edenlerin sayısı artar.¹⁵

⁹IOM Uluslararası Göç Örgütü, Editör; Bülent Çiçekli, **Göç Terimleri Sözlüğü**, İsviçre, 2009, s.22.

¹⁰Shmuel N. Eisenstadt, The Absorption of Immigrants, Routledge and Kegan Paul Ltd., London ve J.A. Jackson, Migration, Longman, New York. aktaran Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004 s.12.

¹¹ Yalçın, a.g.e., s.13.

¹² Yalçın, a.g.e., s.14.

¹³ Yalçın, a.g.e. s.,14.

¹⁴ Yalçın, a.g.e. s.,15.

¹⁵ Yalçın, a.g.e. s.16.

Göçe sebep olan faktörlerin çeşitliliği göçleri sınıflamayı zorlaştırmaktadır. İrade, yoğunluk, sınırlar ve zaman faktörlerine göre değerlendirildiğinde aşağıdaki gibi bir inceleme ortaya çıkmaktadır;¹⁶

İrade durumuna göre göçler; gönüllü ve zorunlu göçler olmak üzere iki grupta toplanabilir. Gönüllü yapılan göçlerde karar verme sürecinden, hedef ülkeye ulaşana kadar her şey kişinin kontrolündedir, kişi kararlarında özgürdür. Zorunlu göçler de ise savaş, otoriter rejimler, terör olayları, can güvenliğinin olmaması karşısında kişi göçten başka bir çözüm bulamaz. Yönetim ve idareyi elinde bulunduran güç tarafından zorla yer değiştirilmesidir.

Yoğunluk durumuna göre göçler; kitlesel göçler ve serbest göçler olmak üzere iki grupta toplanabilir. Serbest göçler kişilerin kendi iradesiyle bireysel ya da aile olarak karar verdikleri ve göç sürecini de bireysel/aile olarak yaptıkları göçlerdir. Kişilerin gönüllü bir şekilde göç etmesi ve göç ettikleri yerin imkânlarının iyi olmasının ardından menşe ülkesindeki kişilerle görüşerek onların aynı yere göç etmesiyle kitlesel göçler oluşmaktadır.

Ülke sınırları esasına göre göçler; iç ve dış göçler olmak üzere iki grupta toplanabilir. İç göçler aynı ülke içerisinde, köy, kasaba veya şehir gibi bir yerden diğerine göç etmektir. Dış göçler ise kısa, orta veya uzun vadede çalışmak ya da devamlı olarak yaşamak amacıyla ülke sınırları dışına yapılan göçlerdir. Dış göç konusunda farklı bir tanımlama Yasa tarafından yapılmıştır. Yasa dışı göçü, az gelişmişliğin kısır döngüsünü bireysel boyutta kırabilmenin bir yolu olarak tanımlamaktadır.¹⁷ Az gelişmişlik dediğimizde akla ilk olarak ekonomik problemler gelse de bugün yaşanan savaş ve çatışmaların da az gelişmiş ülkelerde yaşandığını görmekteyiz. Bu nedenle bu tanımın çok yönlü bir anlamı olduğu düşünülebilir.

Yerleşme süresi esasına göre göçler; geçici ve sürekli göçler olmak üzere iki grupta toplanabilir. Geçici göçler çeşitli amaçlarla kısa süreli olarak yapılan göçlerdir. Geçici göçlerde kişi göçün ne kadar süreceğini, gittiği yerde ne kadar kalacağını az çok önceden bilmektedir. İş için yaz aylarında şehre gidip kışı tekrar köyünde geçiren mevsimlik işçiler, eğitim için başka bir şehre/ ülkeye giden öğrenciler geçici göçlerin içine dâhil edilmektedir. Sürekli yerleşme amaçlı yapılan göçlerde ise geri dönüş düşüncesi en azından başlangıç aşamasında yoktur. Göçe karar veren kişi gideceği yerde sürekli yaşamak, orda bir hayat kurma hedefine sahiptir. Genellikle ekonomik ya da bireysel sebeplerle yapılan göçlerdir.

---

¹⁶ Yalçın, a.g.e. s.17- 21

¹⁷ İbrahim Yasa, *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*, TODAİE Yayınları, Ankara, 1979 aktaran Yalçın, a.g.e., s.19.

Bu tanımlara göre Suriyelilerin Türkiye'ye göçü; zorunlu ve kitlesel bir dış göçtür. Yerleşme açısından değerlendirilmesi ise şuan öngörülememekte, geçici olan ailelerin olacağı gibi sürekli ailelerin de olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda zorunlu göç biraz daha detaylandırılarak anlatılacaktır;

Yüzyıllardır insanlar, savaş, zulüm, çatışma olayları yüzünden vatanlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Hükümetler, ordular ya da isyancı hareketler, siyasal ve askeri amaçlarına ulaşmak için insanları göçe zorlamaktadırlar.¹⁸ Zorunlu göç olgusu dünyanın yoksul ülkelerinde yoğunlaşmaktadır.¹⁹ 1980'li yılların sonunda mülteci problemleri yardım kuruluşları, insan hakları gruplarının alanına girmekteydi, 90'lı yılların sonlarına gelindiğinde ise diğer insanı sorunlarda olduğu gibi zorunlu göç de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı (NATO) gibi siyasal ve askeri alanlarda da tartışılır hale gelmiştir. Bu gelişme zorunlu göç ile yerinden edilen insanların sayısının artmasıyla birlikte uluslararası güvenlik gündeminin doğasının değişmesinden kaynaklanmaktadır.²⁰ Uluslararası Hukuk Komisyonu, “ yasadışı sınır dışı etme, ya da zorunlu nüfus hareketi” uygulamalarını hazırladığı anayasa taslağında “ insan neslinin barışı ve güvenliğine karşı işlenmiş suçlar” olarak tanımlamıştır.²¹

1.1.2. Tarih Boyunca Türkiye'ye Yapılan Göçler

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde yer alan ifadeyle; “ yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferдин hakkıdır ” bu hakka paralel olarak “ herkes zulüm karşısında kendi vatanından çıkarak başka bir ülkeye sığınma ve sığınma imkânlarından faydalanma hakkına sahiptir.”²²

Cumhuriyet tarihi boyunca Anadolu topraklarına göç eden birçok grup olmuştur, bu insanların ortak özelliği ise yoğun travmatik yaşantının ardından Anadolu'ya gelmiş olmalarıdır.²³

Yirminci yüzyılın başlarından itibaren Türkiye'de göç hareketleri ulus devlete dönüşme süreci çerçevesinde yaşanmıştır. Türk ve Müslüman olmayanlar ülkeden göç ederken, Türk ve Müslüman olanlar ülkeye göç etmişlerdir. 1934 İskan Kanunu

¹⁸ BMMYK, Dünya Mültecilerin Durumu Bir İnsanlık Sorunu, Çev. Yeşim Boyacılar vd., Tarih Vakfı, Ankara, 1997, s.1.

¹⁹ BMMYK, a.g.e., s. 6.

²⁰ BMMYK, a.g.e., s. 34.

²¹ BMMYK, a.g.e., s. 35.

²²Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html Madde 3, Madde 14 (Erişim Tarihi: 12.12.2016)

²³T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559 (Erişim Tarihi: 12.12.2016)

ve bu kanunu temel alan düzenlemeler, Türk soyundan olan ve Türk kültüründen olanların ülkede iskan edilmelerini ve yurttaşlık kazanmalarını kolaylaştırmıştır.²⁴

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre;²⁵

Cumhuriyet tarihinin ilk ve en önemli göç olayı 1923 yılında esasları belirlenen Türk- Yunan mübadelesidir. 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384bin kişinin geldiği bilinmektedir.

Yugoslavya- Makedonya'dan gelen kitlesel göçler de önemli göçler arasındadır. 1924, 1936 ve 1953 yılında imzalan Serbest Göç Anlaşması ile Makedonya'dan Türkiye'ye üç dönemde göç yaşanmış ve 305.158 kişi göç etmiştir. Bu göçler yönetimlerin izlemiş oldukları politikalar ve Türklere uygulanan baskılar sebebiyle gerçekleşmiştir.

Bulgaristan' dan gelen göçler ise aralıklarla dört aşamada gerçekleşmiştir. 1925-1949 yılları arasında Türk- Bulgar İkamet Sözleşmesi ile 218.998 kişi, 1949 yılında Bulgaristan Halk Cumhuriyetinin ilanı ile 156.063 kişi, 1968-1979 yıllarında Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması ile 116.521 kişi ve 1989 yılında Bulgar Hükümeti tarafından göçe zorlanan 466.255 Bulgar Türkü ve Pomak Türkiye'ye göç etmiştir.

1950'de kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti'nin Çin tarafından işgal edilmesi üzerine Doğu Türkistan' da Türkiye'ye göçler başlamıştır.

II. Dünya Savaşı ile Doğu Lejyonunda yer alan ülkelerden; Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Türkmenler, Karakalpaklar, Balkarlar, Karaçaylar, Azeriler, Dağıstanlılar, İnguşlar, Çeçenler olmak üzere Türkiye'ye göç edenler olmuştur.

1979' da yaşanan İran'daki rejim değişikliğinden sonra, İran'dan Türkiye'ye Azeri, Fars ve Kürt kökenli olmak üzere bir milyona yakın insan göç etmiştir.

1982 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle; Özbekler, Uygurlar, Kazaklar ve Kırgızlar Türkiye'ye göç etmişlerdir. 1988 Kuzey Irak' ta yaşanan Halepçe katliamı sonrası 51.542 kişi, 1991 Körfez Savaşı sonrasında da 497.489 kişi kaçarak Türkiye'ye gelmiştir.

1992-95 yıllarında Bosna Hersek'te yaşanan çatışmalardan kaynaklı 25.000 Boşnak Türkiye'ye gelmiştir.

2001'de ABD saldırısıyla Afganistan'dan göç edenler olmuştur.²⁶

²⁴Ahmet İçduygu, "Türkiye, Nereye Kadar Bir Göç Ülkesi", *Tusiad Görüş Dergisi*, 2015, Sayı: 88, 16-20, s. 17-18.

²⁵T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar> 409 558 559 Güncellenme Tarihi: 02.02.2015 (Erişim Tarihi: 12.12.2016)

²⁶Özkan Yıldız, "Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar", *Sosyoloji Araştırma Dergisi*, 2013, Cilt:16, Sayı:1, 141- 169, s. 146.

1980'li yıllarda yaşanan çatışma ve savaşlar, rejim değişiklikleri, uygulanan baskı politikaları, küreselleşme dinamiklerinin yoğunlaşması, iletişim ve ulaşım alanında yaşanan ilerlemeler, turizm sektörünün gelişmesi gibi gelişmeler ile ulus devlet politikasında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye göç veren ülke konumunun yanında ve göç alan ülke konumuna da gelmiştir. Bununla birlikte Doğu Akdeniz havzasında, Avrupa'nın ana giriş kapısı, Asya, Afrika ve Orta Doğu göçmenlerinin çıkış yeri olmasıyla transit ülke konumunu da sürdürmektedir. ²⁷ ²⁸

Bu süreçte çoğunluğu bireysel olarak gerçekleşen, İran ya da Irak uyruklu sığınmacılar Afganistan ya da Pakistan uyruklu transit göçmenler, Rusya, Ukrayna, Moldova, Özbekistan uyruklu düzensiz göçmen işçiler, Alman, İngiliz ya da Hollandalı yazlıkçı göçmenler ya da profesyonel çalışanlar, Avrupalı, Kuzey Amerikalı, Asyalı değişim öğrencileri ülkeye gelmiştir. ²⁹

Son olarak ise Nisan 2017 itibari ile sayıları 2.973.980'e³⁰ ulaşan Suriyeliler, yaşadıkları iç savaş nedeniyle zorunlu göç ile ülkemize gelmişlerdir. Kirişçi'nin ifadesiyle, "Türkiye Cumhuriyeti 90 yıllık tarihinde 2 milyondan fazla kişiye kapılarını açmıştır. 2011 yılında Suriye'de başlayan insani kriz sonucunda, 90 yılda karşılaşılan toplam göç ile sadece 5 yıl gibi kısa bir sürede karşı karşıya kalınmıştır."³¹

1.1.3. Türkiye'ye Suriyeli Göçü

Türkiye- Suriye sınırı her dönemde geçirgen bir haldedir. 1950'lerin Soğuk Savaş döneminde sınır boyunca döşenen kara mayınlarının bile bu geçirgenliği etkilemediği, insan geçişlerinin ve mal taşımacılığının devam ettiği bilinmektedir. ³²

Suriye'den bireysel olarak göç edenlerin dışında, 1945,1951,1953,1967 yıllarında Türkiye'ye toplu göç de gerçekleşmiştir. Sayıları kesin olarak bilinmeyen bu göçmenler, Kırıkhan, İskenderun ve Adana'ya yerleştirilmişlerdir. ³³

Arap Baharı ile ilişkilendirilen iç karışıklıkların ardından savaşın başlaması üzerine de, coğrafi yakınlık, akraba ilişkileri, öncesinde kurulan ekonomik bağlantılar,

²⁷ İçduygu, a.g.e., s. 18.

²⁸ Zeynep Aksoy, "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012, Cilt:5, Sayı:20,292-303, s. 296.

²⁹ İçduygu, a.g.e., s. 18.

³⁰T.C. İçişleri BakanlığıGöç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik , (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

³¹T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye'de Geçici Koruma Statüsündeki Suriye Vatandaşlarına Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştayı, Ankara, 2016, s. 13.

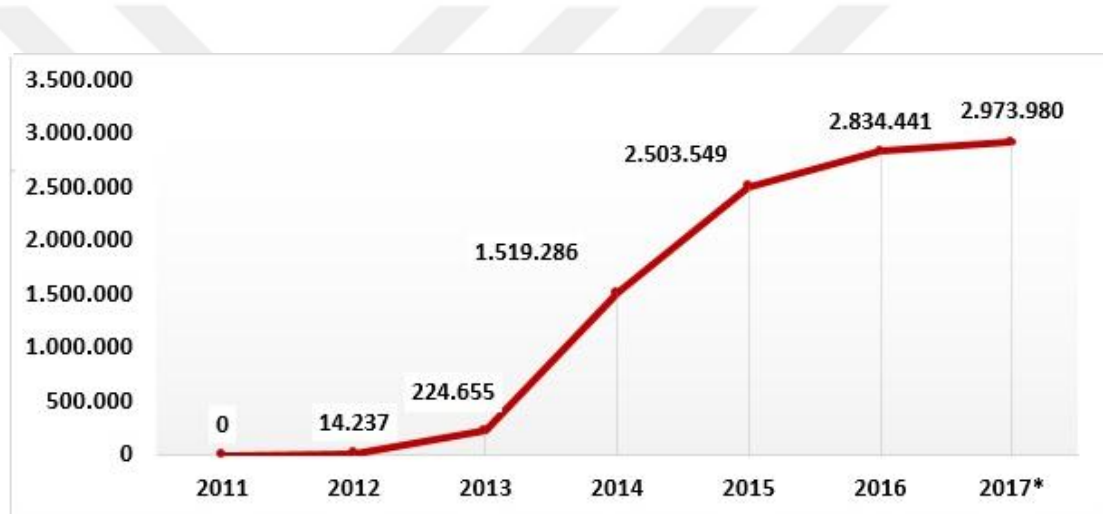
³² Kemal Kirişçi vd., *Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye, Sonu Gelmeyen Misafirlik*, Çev. Öznur Akçalı vd., Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Washington, 2013, s. 11.

³³T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559 Güncellenme Tarihi: 02.02.2015 (Erişim Tarihi: 12.12.2016)

aynı dine mensup olmak ve güvenli bölge olması gibi faktörler nedeniyle Türkiye'ye göç başlamıştır.³⁴

Suriye Arap Cumhuriyeti'nde yaşanan iç karışıklık sonucunda, 29 Nisan 2011'de Hatay'ın Yayladağı İlçesi'nden Türkiye'ye girişler başlamıştır. Giriş yapan yabancılardan barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla AFAD koordinasyonunda, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ve Türk Kızılayı gibi pek çok kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşu işbirliği ile Suriye'den ülkemize yönelik nüfus hareketlerine ilişkin faaliyetler yürütülmektedir.³⁵

Göç idaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre 06.04.2017 tarihi itibarıyla Türkiye'deki Suriyeli sayısı Şekil 1'de görüldüğü gibidir.³⁶

Şekil 1: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

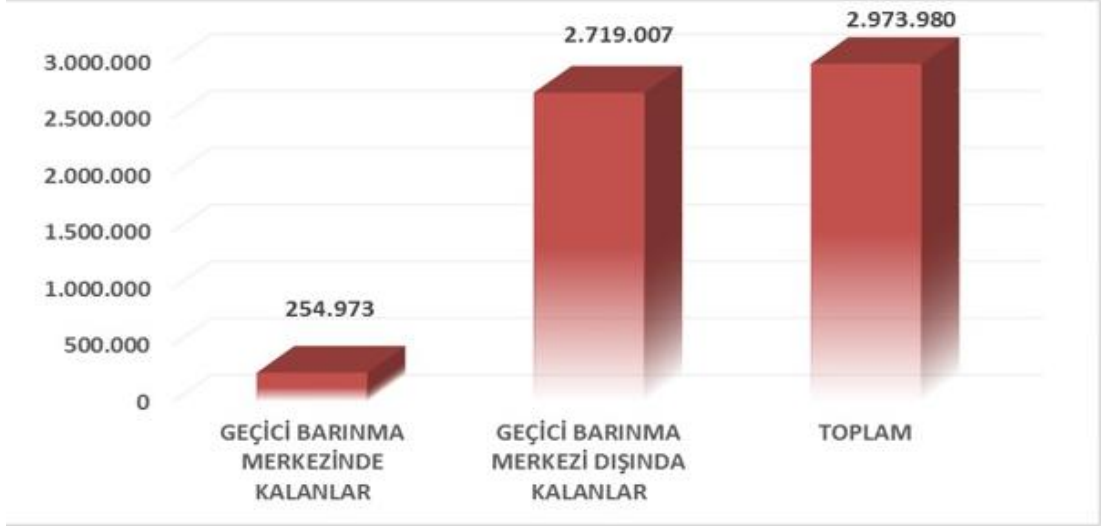
Suriye'de yaşanan çatışmaların şiddetlenmesi ve uzun süre çözüme ulaşılamayacağı öngörülmesi ile Suriyeli göçü tahminlerin çok üzerine çıkmıştır. 10 ile kurulan 22 barınma merkezi Suriyeliler için yeterli olmamış ve Suriyeliler şehirlerde Türkiye vatandaşlarıyla iç içe yaşamaya başlamışlardır. Şekil 2'de görüldüğü gibi bugün kamplarda kalan Suriyelilerin sayısı binlerle açıklanırken kamp dışında kalanların sayısı 3 milyona yaklaşmaktadır.³⁷

³⁴ Deniz, vd., a.g.e., s. 25.

³⁵ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Geçici Koruma Altındaki Yabancılara İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi, Genelge 2014/4, 18.12.2014 tarihli, 34202324-010.06.02 sayılı Ankara, s.1

³⁶ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

³⁷ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

Şekil 2: Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler

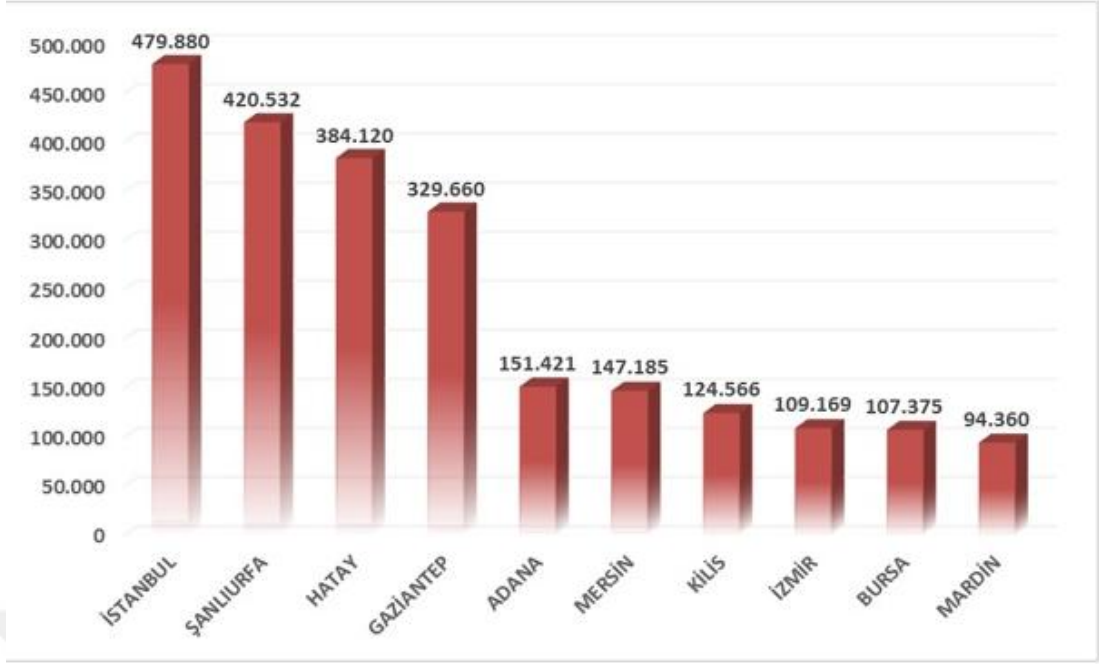
Suriyelilerin dört farklı şekilde yerleştikleri görülmektedir. İlki Suriye ile sınıra yakın şehirlerde kurulan çadır kentlerdeki yerleşim alanlarıdır. Yine sınır illerinde görülen şehrin merkezinde ev kiralamak, dükkân ya da depolarda kalmak şeklinde de görülmektedir. Ardından ise İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlere göç etmeleri gelmektedir. Son olarak ise iç bölgelerdeki yerleşim yerlerine göç etmişlerdir.³⁸

İllere göre bir sıralama yaptığımızda ise Şekil 3'de görüldüğü gibi sınırdan uzak olmasına rağmen diğer birçok göçmenin ilgisini çektiği gibi Suriyelilerin de dikkatini İstanbul çekmiştir. İstanbul il nüfusu 14.804.116 iken kayıt altına alınan Suriyeli sayısı 479.880'dir, il nüfusu ile kayıtlı Suriyelilerin karşılaştırması yapıldığında %3.24 oranına ulaşılmaktadır.³⁹ Gözden kaçırmamak gerekir ki bu sayısı minimum düzeydedir. Pek çok Suriyelinin başka bir ilde kayıtlı olması ve izinsiz il değişimi yapılmasının yasak olmasına rağmen İstanbul'da yaşadığı bilinmektedir.⁴⁰

³⁸ A. Çağlar Deniz, vd., Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 1.

³⁹T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sitesi, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

⁴⁰ Murat Erdoğan, Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 29.

Şekil 3: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

1.2. TÜRKİYE VE SURİYE İLİŞKİLERİ

Suriye Arap Cumhuriyeti Akdeniz'in doğusunda, Türkiye'nin güney sınırında yer almaktadır. Resmi dili Arapça olan ülke 24 Ekim 1945'ten beri BM üyesidir.⁴¹

Türkiye- Suriye ilişkilerine bakıldığında ilişkilerin uzun yıllar sürtüşmeli bir şekilde devam ettiği görülmektedir. T.C. tarihinde Kurtuluş Savaşı sonrası Hatay sorunu olarak gündeme gelen sınır problemleri ile başlamış, Soğuk Savaş döneminde farklı bloklarda yer alınmasıyla devam etmiştir. 1970 yılında darbe ile iktidara gelen Hafız Esad döneminde su ve terör problemleriyle daha da gerilmiştir. Suriye ile Hafız Esad'ın 2000 yılında ölümüne kadar gerilimli, inişli çıkışlı ilişki devam etmiştir. Hafız Esad'ın ölümüyle başkan olan oğlu Beşar Esad döneminde ilişkilerde gözle görülür bir iyileşme olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun "sınırdan sıfır sorun" sloganıyla ortaya koyduğu politik açılım ile birlikte Suriye ile ilişkilerde yeni bir dönem başlamış, stratejik işbirliğine gidilmiştir. Siyasi alanda yaşanan bu işbirliği günlük hayata ve iki ülke vatandaşlarına da yansımıştır. Karşılıklı olarak vizesiz geçiş uygulamaları ile turistik geziler, ticaret ilişkileri, varolan akraba ilişkilerinin güçlenmesi gibi yaşantılar meydana gelmiştir.⁴²

Arap Baharı'nın Suriye'ye sığrama ihtimali ortaya çıkınca Türkiye, halkın isteklerinin karşılanması, yeniliklerin barışçıl bir ortamda gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiş, Esad rejimiyle sık sık görüşmeler yapılmış ancak sonuç alınamamıştır. 19

⁴¹ Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar, 2014, s. 11.

⁴² Ahmet Koyuncu, *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2014, s. 20-21.

Mart 2011'de Dera' nın ablukaya alınması ile konu hakkında ağırlık kazanan görüşmeler Ağustos 2011'de yüz yüze yapılan son görüşmeye kadar devam etmiştir. Eylül 2011'de Türkiye Suriye ile ilişkilerin askıya alındığını, Suriye'ye yapılan yaptırımlara katılacağını duyurmuştur. Yaşanan birçok siyasi ve askeri olayla birlikte Türkiye, Suriye rejimi ile Suriye halkı arasında ayırım yaparak, halkın taleplerinin yanında yer alacağını ilan etmiş ve "açık kapı" politikasını uygulamaya koymuştur.⁴³

1.3. SURİYE'DE ARAP BAHARI

Suriye, yer altı kaynakları bakımından zengin bir ülke değildir ama bölge dengelerini gözetiyor olması onu Arap dünyasında önemli bir hale getirmiştir. Lübnan siyasetinde etkili bir ülkedir. İsrail'in iki büyük düşmanından biri İran iken diğeri Suriye'dir. Suriye, Soğuk Savaş yıllarından beri Moskova'yla köklü ilişkilere sahiptir. Rusya'nın Akdeniz'deki tek üssü olan Tarsus'a ve çok önem verdiği Lazkiye limanlarına ev sahipliği yapar. İki ülke arasındaki ilişkiler sadece siyasi değil ticari ve askeri alanlarda da oldukça gelişmiştir. Suriye ile İran arasında da yakın ilişkiler vardır. Sonuç itibarıyla Suriye hem Ortadoğu'daki konumu ve Akdeniz'e yakınlığı nedeniyle hem de Arap dünyasındaki ağırlığı nedeniyle bölgesel ve küresel güçler tarafından yakından izlenen bir ülkedir.⁴⁴

17 Aralık 2010' da, Tunus'ta 26 yaşındaki bilgisayar mühendisi Muhammed Bouazizi Sidi'n, Bouzid kasabasında meyve sebze satarken zabıtalardan mallara el koyması ve gence bir de tokat atması üzerine valilik önünde kendini protesto amaçlı yakmış ve 4 Ocak' ta hayatını kaybetmiştir. Diplomalı işsiz Muhammed tarafından başlatılan bu isyan büyüyen devam etmiştir. Yaşanan olaylar sonucunda 23 yıldır iktidarda olan Zeynel Abidin Ben Ali hükümeti devrilmiştir. " Yasemin Devrimi" olarak isimlendirilen bu isyanın Libya, Mısır, Bahreyn, Fas ve Suriye'ye sıçramasıyla bu halk hareketine " Arap Baharı" adı verilmiştir.⁴⁵

Arap Baharı ile Libya'da Kaddafi ölmüş, Mısır'da 30 yıllık Hüsnü Mübarek iktidarı düşmüş, Cezayir, Ürdün, Yemen ve Bahreyn' de kısmi iyileşmeler sağlayan reformlar gerçekleşmiştir.⁴⁶

Bu yaşananlar Suriye'yi de etkilemiştir. Baas rejiminden hükümet karşıtı halk; 1963 yılından beri uygulanan sıkıyönetim uygulamasının kaldırılmasını, bireysel hakların genişletilmesi, adil gelir dağılımı ve Baas Partisinin iktidar gücünün sınırlandırılması gibi reform taleplerinde bulunmuştur. Esad rejimi Mart ayında

⁴³ Koyuncu, a.g.e., s. 21-22.

⁴⁴ Barış Doster, Suriye Satrancındaki Son Dönüşümler, *Ortadoğu Analiz*, 2013, Cilt: 5 Sayı: 59 23-30, s. 24-25.

⁴⁵ Koyuncu, a.g.e., s. 17.

⁴⁶ Koyuncu, a.g.e., s. 18.

protestoların önünü kesmek için zorunlu askerliğin süresini kısaltmak, maaşları yükseltmek, bazı siyasi tutukluları serbest bırakmak gibi çeşitli düzenlemeler yapmış olsa da, bu yenilikler halk tarafından yeterli bulunmamış isyanlar devam etmiştir. Bunun üzerine Esad Hükümeti isyanları Nisan 2011’de silahlı kuvvet ile bastırmaya çalışmıştır. Esad bunun bir hata olduğu ile ilgili açıklamalar yapsa da halka uygulanan şiddet giderek artmıştır.⁴⁷ 13 yaşındaki Hamza el Hatip’in işkence görmesi ve ailesi tarafından cesedinin fotoğraflarının sosyal medyada paylaşılmasıyla ayaklanma büyümüştür. Yapılan eylemlerde gözaltına alınan insanlar işkence, tecavüz, öldürme, insan kaçırma gibi ağır insan hakları ihlallerine maruz kalmışlardır. Bunlarla beraber BM ve insan hakları örgütleri Suriye’de yaşanan hak ihlallerine yoğunlaşarak, rejimin insanlık suçu işlediğini duyurmuştur. Suriye’de başlayan isyanlar, ağır işkencelerin, katliamların yapıldığı, kimyasal silahların kullanıldığı, insan haklarının hiç sayıldığı bir iç savaşa dönüşmüştür.⁴⁸ 2011 Temmuz’unda muhaliflerin örgütlenmesi ile Özgür Suriye Ordusu kurulmuş ve halk hareketi askeri bir boyut kazanmıştır.⁴⁹

Yaşananlar üzerine Suriye’ den Lübnan, Ürdün ve Türkiye başta olmak üzere göç başlamıştır. Türkiye ve Suriye’ nin sınır komşusu olması, iki ülke arasında ki tarihi, kültürel ve ekonomik bağlar sebebiyle Suriye’deki gelişmeler Türkiye’yi yakından ilgilendirmektedir.

İlk zamanlarda birçok kesim tarafından olduğu gibi Türkiye tarafından da Suriye’de yaşanan isyanların kısa sürede sonuçlanacağı düşünülmüştür. Ama Suriye’de yaşananlar Tunus, Libya ve Mısır örneklerinden farklı devam etmiştir. Suriye vatandaşlarının, farklı dinlere inanmalarının yanında mezhep farklılıkları da mevcuttur, inanç boyutunun yanında etnik köken olarak da çok çeşitli yapıları vardır. Bu farklılıklar ile çok fazla bölünme ve kutuplaşma yaşanmış buda sürecin içinden çıkılmaz hale gelmesine neden olmuştur. Burada siyasi hayatı neredeyse yok eden, siyasi partilerin ortaya çıkmasına ve etkili olmasına izin vermeyen rejimin bıraktığı ağır mirasın ve otokratik kurumların merkezi yönetimin güç kaybetmesini engellediği ve tabi ki bölgesel ve uluslararası egemen güçlerin etkisi gözden kaçırılmamalıdır.⁵⁰

Suriye’de devam eden iç savaşta şehirler bombalanmış, kimyasal silahlar kullanılmış, milyonlarca kişi hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan başka ülkelere

---

⁴⁷ Atilla Sandıklı ve Ali Semin, *“Bütün Boyutları ile Suriye Krizi”*, Rapor No:52 Bilge Adamlar, 2012, s.1-8

⁴⁸ İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği, *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*, İstanbul,2014, s.10.

⁴⁹ Aslı Aktaş, *Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Kadın Mülteciler: Kilis Örneği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2016 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

⁵⁰ Koyuncu, a.g.e., s. 19.

sığınmak zorunda kalmıştır.⁵¹ Ve bu yaşananların dozu her geçen gün artarak devam etmektedir.

1.4. TÜRKİYE'DE YASAL MEVZUATLAR VE STATÜLER

Uluslararası göç söz konusu olduğunda ülkemizde bilgi eksiklikleri bulunmaktadır. 2011 yılında Suriyelilerin ülkeye göçlerinin başlamasıyla bu bilgi eksikliği büyük bir kafa karışıklığına yol açmıştır. Bu karışıklığın en önemli nedenlerinden biri mülteci, sığınmacı, göçmen gibi kavramlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklardır.

Uluslararası hukuk çerçevesinde, mültecilere uluslararası koruma sağlama ve sorunlarına çözüm bulma konusunda genel yükümlülükler bulunmaktadır. Sorumluluk ise Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği tarafından yerine getirilmektedir. "1951 Cenevre Sözleşmesi" ve "1967 New York Protokolü" ile taraf devletler üzerinde somut yükümlülükler bulunmaktadır. Bu iki temel belgenin yanında bölgesel düzenlemeler, bağlayıcı olmayan uluslararası belgeler, insan hakları anlaşmaları ve iç hukuk düzenlemeleri de bulunmaktadır.⁵²

Türkiye, 1951 Cenevre sözleşmesini ve 1967 New York Protokolünü ilk imzalayan ülkelerden biridir. Türkiye, New York Protokü ile tarih kısıtlamasını kaldırılırken, coğrafi kısıtlama kaldırılmamış, uygulanmaya devam edilmiştir.⁵³ Sözleşmenin ilk taraf devletlerinden olan Türkiye, bu konudaki deklarasyonunu açıklamış ve ilgili ibareyi "Avrupa' da meydana gelen olaylar nedeniyle" şeklinde anladığını ve kabul ettiğini ifade etmiştir. Bu çerçevede, Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanınmamakta, Sözleşme hükümlerine göre mülteci statüsü taşıyan kişiler "sığınmacı" olarak tanımlanmakta ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilene dek kendilerine geçici koruma sağlanmaktadır.⁵⁴

Bu sözleşmeye uygun olarak Suriyeliler Türkiye'ye mülteci statüsüyle kabul edilmemiştir. Suriyeliler, "kitlesele sığınma" kategorisinde ve " geçici koruma ilkesiyle" kabul edilmişlerdir.⁵⁵ Özellikle ilk zamanlarda resmi makamlar, medya kuruluşlarının

⁵¹ Koyuncu, a.g.e., s. 19.

⁵² Yıldız, a.g.e., s. 144.

⁵³ İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası, "Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü",

[http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%201967%20PROTOKOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%201967%20PROTOKOL%C3%9C(1).pdf) (Erişim Tarihi: 03.04.2017)

⁵⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası,

<http://cenevrefisi.dt.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=203413> (Erişim tarihi 03.04.2017)

⁵⁵ Yıldız, a.g.e., s. 145.

büyük bir çoğunluğunda ve günlük konuşmalarda hukuksal hiçbir karşılığı olmayan “misafir” statüsü ile karşılanmışlardır.⁵⁶

Daha sonra Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesine dayanılarak hazırlanan Geçici Koruma Yönetmeliği 22.10.2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve anılan Yönetmeliğin Geçici 1 inci maddesi ile Türkiye’ye 28.04.2011 tarihinden itibaren geçici koruma bulma amacıyla gelen Suriyeliler “geçici koruma” statüsüne alınmıştır.⁵⁷

Geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı” kastetmektedir.⁵⁸

Kitlesel akın “aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumlar” olarak tanımlanır.⁵⁹

Avrupa Komisyonu, geçici korumayı şu şekilde tanımlamaktadır: “Avrupa dışı ülkelerde meydana gelen yer değiştirme olaylarında, bu kişilerin kaynak ülkeye dönüşlerinin mümkün olmaması halinde derhal ve geçici olarak sağlanan istisnai koruma önlemdir.”⁶⁰

1.4.1. Türk Hukukunda Mülteci, Şartlı Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

Türk hukukunda mülteci ve sığınmacı kavramları arasında uluslararası hukuk literatüründe benimsenen yaklaşımdan daha farklı bir ayırım yapılmaktadır. 1994 tarihli İltica ve Sığınma Yönetmeliğinde kabul edilen ayırma göre, mülteci, “Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebi ile ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuğu yoksa

⁵⁶ L 212/12 Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001, Official Journal of the European Communities, http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/l33124_en.htm aktaran Kirişçi vd., a.g.e., 2013, s.31

⁵⁷ T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Geçici Koruma Altındaki Yabancılara İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi, Genelge 2014/4, 18.12.2014 tarihli, 34202324-010.06.02 sayılı Ankara, s.2

⁵⁸ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi, Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde 3 (f)

⁵⁹ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler Sık Sorulan Sorular**, s. 1.

⁶⁰ European Commission, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/temporary-protection/index_en.htm. (Erişim tarihi: 31.10.2012) aktaran Yasin Poyraz, “Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 20 (2), 53-69, s.60.

ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır.

Sığınmacı ise; “ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülke himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyuşu yoksa ve öncede ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönemeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıdır.”⁶¹

Yönetmelikteki bu ayrıma göre, Avrupa dışından gelen Cenevre Sözleşmesi’ndeki tanıma paralel olarak mülteci olabilme ölçütlerini karşılayan yabancılar ülkeye sığınmacı statüsünde kabul edileceklerdir. Bu yabancılar sığınmacı statüsü verilmek suretiyle, üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilinceye kadar makul bir süre ülkede ikamet etmelerine izin verilmektedir. Yönetmelikte benimsenen tanımlar nedeniyle, Avrupa ülkelerinden gelerek uluslararası koruma talep eden yabancılar mülteci, Avrupa dışındaki diğer bölgelerden gelerek uluslararası koruma talep eden yabancılar ise sığınmacı denmektedir. Türk mülteci hukukunda sığınmacı olarak nitelenen kişilere hukuken mültecilik statüsü verilmesi mümkün gözükmemektedir.

2006 tarihli Uygulama Talimatında, yukarıdaki ayrıma paralel olarak ve uluslararası hukuk literatüründe ki de sığınmacı, mülteci farklılığını karşılamak üzere, hem Avrupa ülkelerinden hem de Avrupa dışındaki ülkelerden Türkiye’ye gelerek iltica/ sığınma başvurusunda bulunmuş olan yabancılar, “başvuru sahibi”, “başvuran”, ya da “iltica/ sığınma başvurusu yapan kişi” nitelendirmeleri yapılmaktadır.⁶²

Avrupa ülkelerinden gelerek 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 1. Maddesindeki koşulları karşıladığı için kendisine İçişleri Bakanlığınca mülteci statüsü verilen yabancı uyruklu veya vatansız kişiye mülteci denmektedir. Avrupa dışından gelerek 1951 Cenevre sözleşmesinin 1. Maddesinde yer alan koşulları yerine getirdiği için kendisine İçişleri Bakanlığınca sığınmacı statüsü verilen yabancı uyruklu veya vatansız kişiye ise sığınmacı denmektedir.⁶³

Türkiye’de İltica Hukuku alanında ilk yasal düzenleme 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’dur. Bu kanun kapsamında da “ Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar” ölçüt alınmaktadır ve

⁶¹ T.C. İçişleri Bakanlığı, İltica Yönetmeliği, 14.09.1994, Madde 3

⁶² T.C. İçişleri Bakanlığı, 22.06.2006 tarih ve 57 sayılı İçişleri Bakanlığı Uygulama Talimatı, Tanımlar, Paragraf (D)

⁶³ Vatandaşlık, göç, Mülteci ve yabancılar hukukundaki güncel gelişmeler, Türkiye Barolar Birliği, 15-16 Mayıs 2009, Ankara, Bülent çiçekli, S. 336-338.

coğrafi kısıtlama devam etmektedir. Bu kanun kapsamında İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca en önemli değişikliklerden biri sığınmacı kavramı yerine “ şartlı mülteci” kavramı getirilmiş olmasıdır. Bu düzenleme ile şartlı mültecilerin üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmalarına izin verileceği kararlaştırılmıştır. Kanun ile uluslararası hukukta mevcut olan geri gönderme yasağı Türk Hukukuna da girmiştir

YUKK, uluslararası korumayı, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma olmak üzere 4 kategoriye ayırmıştır;⁶⁴

Mülteci, Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan kişi olarak tanımlanır.

Şartlı mülteci, Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan kişi olarak tanımlanır. Şartlı mültecilerin üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmalarına izin verileceği hükme bağlanmıştır.

İkincil koruma statüsü ise, mülteci yahut şartlı mülteci kapsamında değerlendirilemeyecek ancak menşe ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında ayırım gözetmeyecek şiddet hareketleri yüzünden şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle, menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanmayan veya yararlanmak istemeyen yabancı veya vatansız kişilere sağlanan bir statü olarak düzenlenmiştir.

Geçici koruma ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri gönderilemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya sınırları geçen yabancılara sağlanabilecek korumadır.

Kavramsal tartışmaların yanında yayınlanan geçici koruma yönetmeliği tartışmaları sona erdirmiştir. ⁶⁵.

---

⁶⁴ Kaya ve Eren, a.g.e., s. 19.

⁶⁵ Kaya ve Eren, a.g.e., s. 25-26.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖFKE

2.1. DUYGU KAVRAMI

Duygu hakkında yapılan birçok tanım vardır. Türk Dil Kurumu duyguyu, “duyularla algılama, his. Belirli nesne, olay veya bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenim” şeklinde tanımlamaktadır.⁶⁶ Prof. Dr. Dökmen ise, duyguyu, “Kişinin belirli bir anda algıladığı, hissettiği, fenomenal alan içindeki istekler, heyecan uyandıran iç yaşantılar olarak adlandırmaktadır.⁶⁷ Adler, duyguları belirli bir zaman sınırı içinde gelişen ruhsal çalkantılar olarak tanımlamaktadır. ⁶⁸ Morgan ise, “duygu; derin uykudan, yoğun gerginliğe kadar değişebilen genel uyarılmış hallerine verilen isimdir”, şeklinde tanımlama yapmaktadır.⁶⁹

Duyguların fizyolojik, bilişsel ve davranışsal boyutları bulunmaktadır. Duygular belirli bir olayın etkisiyle ortaya çıkarlar ve duyguları yaşayan kişiler tarafından da yapılandırılmaktadırlar.⁷⁰

Bu tanımlara ek olarak insan ve çevresinin vurgulandığı tanımlar da bulunmaktadır. Duygular, birey ile çevresi arasında ilişki kurmak, ilişkileri değiştirmek ve ilişkileri ortadan kaldırmak için bir çaba olarak tanımlanmaktadır. ⁷¹ Duyguların bir kısmı, kişiyi başkalarından ayıran veya başkalarıyla birleştiren olarak düşünülebilir.⁷²

Duyguların amacı kişinin içinde bulunduğu durumda kişinin yararına bir değişiklik sağlamaktır.⁷³ İnsanlar günlük yaşamını sürdürebilmek için bir motivasyon kaynağı olarak ve varoluş düzeyini yükseltebilmek için duygulara ihtiyaç duymaktadırlar.⁷⁴

Şiddetli bir duygunun 6 bileşeni vardır. İlk olarak karşımıza öznel deneyim çıkmaktadır. İkinci bileşen ise bedenin verdiği tepkidir. Örneğin bu tepki bazen istenmeyerek sesin kısılması olurken bazen de sesin yükselmesi olabilir. Üçüncü bileşen, akla otomatik olarak gelen düşünce ve inançlardır. Örneğin küfür eden dilenci görüldüğünde akla otomatik olarak kişinin akıl sağlığının yerinde olmadığı

⁶⁶ T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58dbd8cf8d7013.39423879 (Erişim tarihi: 29.03.2017)

⁶⁷ Üstün Dökmen, *Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 89-90.

⁶⁸ Alfred Adler, *İnsan Doğasını Anlamak*, Çev. Deniz Başkaya, İlya Yayınevi, İzmir, 2010, s. 281.

⁶⁹ Clifford T. Morgan, *Psikolojiye Giriş*, Çev. Sirel Karakaş, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2011, s. 194

⁷⁰ A. Ortony, G.L. Clore ve A. Collins, *The Cognitive Structure of Emotions*, Cambridge, 1988; aktaran Hatice Ergin ve S. Armağan Yıldız, *Gelişim Psikolojisi*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2010, s. 143.

⁷¹ A.M. Bohnert vd., Emotional Competence and Aggressive Behavior in School- Age Children, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 2003, 31 (1); aktaran Ergin ve Yıldız, a.g.e., s. 143.

⁷² Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Günümüzde İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 405-406.

⁷³ Adler, a.g.e., 2010, s. 281.

⁷⁴ Dökmen, a.g.e., 2015, s. 90.

gelebileceği gibi kişinin ahlaksız olduğu da gelebilir. Diğer bir bileşen ise yüz ifadeleri olur. Öfkelenmiş biri düşünülduğünde gözün önüne kaşları çatılmış biri gelmektedir. İnsan, bütün vücudu ile öfke tepkisini ortaya koymaktadır. Örneğin yüzün rengi değişir (kıpkırmızı veya bembeyaz olur); kaşlar çatılır; gözler büyür veya kısılır, parlaklığı artar; dudaklar titrer ya da kısılır; çene kemikleri oynar, çene sıkılır; dişler kilitlenir, vb tepkiler görülmektedir. Beşinci bileşen, duyguya gösterilen genel tepkilerle ilgilidir, örneğin olumsuz bir duygu dünyaya bakışımızı karartabilmektedir. Son bileşen ise duyguyla birlikte ortaya çıkan davranışlardır. Örneğin öfkelenen kişi sessizce uzaklaşabileceği gibi saldırma davranışı da gösterebilir. ⁷⁵

Farklı boyutları olan, farklı bileşenlerden meydana gelen duyguyu kontrol etmek her zaman çok kolay olmamaktadır. Çocuklukta yaşanan dürtü ve duygu kontrolü problemleri, biyolojik sebeplerle olabileceği gibi çevresel faktörlere bağlı ya da her ikisinin bileşiminden de kaynaklanıyor olabilmektedir. ⁷⁶

Duygu ve dürtüyü kontrol etmenin zorluğunun yanında Berk' in aktardığına göre, orta çocukluktan ergenliğe kadar olan dönemde çocuklar, duygusal olarak kendilerini etkileyen durumlarla baş etmede yeni yollar bulabilmektedirler. Bazı çalışmalarda 5-11 yaş arasındaki çocuklara olumlu ve olumsuz durumlar verildiğinde ve sonra da çocuklara duygularını kontrol etmek için ne yapabilecekleri sorulduğunda, yaş arttıkça çocukların ortamı terk etmek veya gidip hemen uyumak gibi uzaklaşmalardan daha az söz ettikleri görülmektedir. Yine kendilerini okuma, televizyon seyretme gibi alternatif başka davranışlarla oyalayabileceklerini bildikleri halde yaşça büyük olan çocukların duygularını kontrol etmek için bunların yerine bilişsel stratejileri kullanmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Ayrıca yaşça büyük olan çocuklar, olay değiştirilemeyeceği zaman o anki koşulları kabullenmelerini sağlayacak şekilde olayı yeniden yorumlayabilmektedirler. ⁷⁷

2.1.1. Duyguların Sınıflandırılması

Duyguların sınıflandırılmasıyla ilgili birçok araştırmacı farklı sınıflandırmalar yapmıştır. Bu sınıflandırmaların bir kısmı kısaca anlatılacaktır.

İlki biyolojik temelli bir yaklaşım olarak; “birincil ve ikinciler duygular” sınıflandırmasıdır. Bu sınıflandırmaya göre Damasio, birincil duyguların limbik sistemle bağlantılı ve doğuştan olduğunu, ikincil duyguların ise sosyal etkileşim

---

⁷⁵Rita Atkinson ve Richard Atkinson, **Psikolojiye Giriş**, Çev: Yavuz Alogan, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2010, s. 390.

⁷⁶ Ergin ve Yıldız, a.g.e., s.167.

⁷⁷ Laura E. Berk, (1997) **Child Development** (Fourth Ed.) Massachusetts,1997 **aktaran** Ergin ve Yıldız, a.g.e., s. 168.

yoluyla öğrenildiğini ileri sürmüştür. Birincil duyguların öfke, korku, tiksinti, utanç, haz ve sevgi olabileceğini belirtmiştir.⁷⁸

Diğer bir sınıflandırma ise Plutchik tarafından yapılmıştır. Plutchik duyguları, insanları ve hayvanları uyum ve denge sağlayıcı davranışlara sürükleyen iç faktörler olarak tanımlayarak “duygu çemberi ile 8 temel kategoriye” almıştır, diğer duyguların ise bu duyguların birleşmesi ya da karışmasıyla oluşabileceğini öne sürmüştür. 8 temel duyguyu ise, öfke, tiksinti, umut, korku, şaşkınlık, üzüntü, sevinç ve kabul olarak belirtmiştir.⁷⁹

Başka bir sınıflandırma ise Başal tarafından oluşturulmuştur. Başal duyguları insanları yönettikleri davranışlara göre üç gruba ayırmıştır. İleri insanı saldırgan davranışlara yönelten duygular (öfke, nefret, kıskançlık, düşmanlık gibi), ikincisi insanı yasaklayıcı ve savunucu davranışlara yönelten duygular (korku, sıkıntı, üzüntü, keder, bıkkınlık, hüzn gibi), son olarak da insanı sevindirici davranışlara yönelten duygular (haz, sevgi, mutluluk, merak gibi) olarak gruplamaktadır.⁸⁰

Adler ise duyguları ayırıcı duygusal tepkiler (öfke, üzüntü, tiksinti, korku ve endişe) ve birleştirici duygusal tepkiler (mutluluk sempati, alçakgönüllülük) olmak üzere ikiye ayırmaktadır.⁸¹

Bu sınıflandırmalardan hareketle öfkenin birincil diğer bir deyişle doğuştan getirdiğimiz temel bir duygu olduğunu, insanları saldırgan davranışlara yöneltebileceğini ve ayırıcı bir duygusal tepki olduğunu söyleyebiliriz. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken şey bu saldırganlığın her zaman sözel/ fiziksel şiddet olarak meydana gelmediğidir.

2.1.2. Duyguların Fizyolojisi

Genel çizgileriyle duygular, sempatik sinir sisteminin çalışmasıyla ortaya çıkan iç yaşantılara verilen addır. Bu iç yaşantılar, kişi tarafından ifade edilebilir, dışarıdan gözlenilebilen davranışlara dönüştüğünde gözlemciler tarafından tanımlanabilir ve ölçeklenebilir veya fizyolojik olarak ölçülebilir.⁸²

2.1.2.1. Beyin Bölgeleri

---

⁷⁸ Antonio R. Damasio, *Descartes'in Yanılgısı: Duygu, Akıl ve İnsan Beyni*, Çev. Bahar Atlamaz Varlık/ Bilim Yayınevi, İstanbul, 2006, aktaran Ergin ve Yıldız, a.g.e., s. 146.

⁷⁹ Ergin ve Yıldız, a.g.e., s. 146.

⁸⁰ Ergin ve Yıldız, a.g.e., s. 146-147.

⁸¹ Adler, a.g.e., s. 281.

⁸² Morgan, a.g.e., s.207

İnsan beyni, ön beyin, orta beyin ve arka beyin olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Beyin sağ hemisfer ve sol hemisfer olmak üzere iki yarım küreye ayrılmaktadır.

Evrensel olarak insanların gösterdikleri duygu ifadeleri birbirlerinin aynısıdır, aynı duyguyu belirtmek için, aynı kasları kullanmaktadırlar. Yapılan çalışmalar insanlarda ilkel duygu ifadelerini yorumlamak için uzmanlaşmış nörolojik sistemin gelişmiş olduğunu ve bu sistemin sağ serebral yarıkürede bulunduğunu göstermektedir.⁸³ Psikiyatri pratiğinde öfkeli, kıskanç ve kuşkucu olan kişilerin beyinlerinin bu bölgesine kimyasal iletiyi değiştirici ilaçlar verildiğinde, sakin ve kontrollü hale geldikleri bilinmektedir.⁸⁴

Ön beyni oluşturan iki yapı olan telansefalon ve diansefalon, öğrenme, hatırlama, düşünme, çözüm üretme, plan yapma gibi yüksek entelektüel işlevlerin temeli olarak görülmektedir. Telansefalon; beyin kabuğu (korteks), amigdala, hipokampus, bazal ganglionlar, septum bölümlerinden, diansefalon ise talamus ve hipotalamustan oluşmaktadır.

Hipotalamus, küçük çekirdekler topluluğudur; iştah, cinsellik, korku, agresyon gibi önemli davranışların düzenlenmesinde, duyguların ve arzuların kontrol edilmesinde görev almaktadır. Amigdala ve septum ile işbirliği kurarak öğrenme ve emosyonlarımızın düzenlenmesinde rol oynamaktadır. Amigdala ise, duygusal durumların uzmanıdır. Amigdalası alınmış hayvanlarda; korku ve öfke duyguları kaybolmaktadır.⁸⁵

Beynin merkezi çekirdeğinin çevresinde bir arada duran birden çok yapı limbik sistem olarak tanımlanmaktadır. Hipotalamusla yakından bağlantılı olan bu sistemin hipotalamus ile beyin sistemi tarafından düzenlenen içgüdüsel bazı davranışlar üzerinde ek denetimler sağladığı görülmektedir. Duygu yaşantısı, saldırma ve kaçma davranışlarıyla ilişkilidir. Limbik sistemin bir bölümünün heyecanları yatıştırmak gibi bir işlevi varken bir bölümü ise heyecanları arttırmaktadır. Limbik sistem, içgüdüsel bazı davranış örüntülerini engelleyerek, organizmanın ortamdaki değişiklikler karşısında daha esnek ve uyumlu olmasını sağlamaktadır. Limbik sistemin duygu ve heyecanlarla ilgili davranışlar üzerinde de etkisi vardır. Limbik sistemlerinin bazı bölümleri hasar görmüş maymunların, en küçük bir kışkırtmaya şiddetli bir öfkeyle karşılık vermeleri, hasar görmüş bölgenin ketleyici bir etkiye sahip olduğunu düşündürmektedir. Limbik sistemin başka bölümleri hasar gören maymunlar ise saldırıya uğrasalar bile hiçbir şekilde saldırgan davranışta bulunmaz ve düşmanlık

---

⁸³ Atkinson, a.g.e.,s. 404.

⁸⁴ Nevzat Tarhan, **Psikolojik Savaş Gri Propaganda**, Timaş Yayınevi, 2011, İstanbul, s. 124-125

⁸⁵ Öget Öktem, **Davranışsal Nörofizyolojiye Giriş**, Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul, 2006, s. 10-13

göstermezler; saldırganı görmezden gelip ve bir şey olmamış gibi davranmaktadırlar.^{86 87}

İnsan beyininde düşünce ve duygunun, bulunduğu çizgi prefrontal-amigdala devresidir. Amigdala depolanmış ve kayıtlı duygularla, akıl süzgecimiz olan ön beyin bölgeleri, erken çocukluk yaşantıları itibariyle iyi kimyasal hallerde ve sinirsel ağlarla şekillendirilirse, duygularını iyi tanıyan ve davranışlarını yönetebilen kişiler olacaktır.⁸⁸

2.1.2.2. Fizyolojik Temeller

Öfke, korku, mutluluk, sevgi, şaşkınlık, kuşku, tikslenme gibi duygular hissettiğimizde bedenimizde olan birçok değişim fark edilmektedir. Duygusal uyarılma sırasında ortaya çıkan değişikliklerin çoğu otonom sinir sisteminin sempatik bölümünün harekete geçmesinden kaynaklanmaktadır. Tehlike durumunda savaş ya da kaç tepkisini sempatik sistem vermektedir.⁸⁹ Duygular ile bedenimizde olan farklılıklar damarlarda ve solunum organlarında meydana gelen değişimlerle görünmektedir. Örneğin öfke anında kalp atışı ve solunum hızlanmakta, pupiller genişlemekte, salya ve balgam salgısı azalırken terleme artmakta, kan şekeri daha fazla enerji sağlamak için yükselmekte, kan iç organlardan beyne ve iskelet kaslarına doğru gitmektedir. Tehdit algısı ortadan kalkarken ise parasempatik sistem işi devralarak organizmayı normal haline getirmektedir.

Bütün bunların yanında Solomon, duyguların fizyolojik tepkileri içerdiğini kabul etmekle beraber, hiçbirisinin özellikle de öfkenin sadece nörolojik bir tepki olmadığını söylemektedir. Tüm duygular gibi öfkenin de bir anda yaşanıp biten bir durum değil, uzun süre devam eden, zaman içinde; miktarında, yoğunluğunda, şiddetinde değişiklikler meydana geldiğini belirtmektedir. Bir süre geçtikten sonra öfkenin fizyolojik tepkileri çok az kaldığı halde öfke varlığını devam ettirmektedir. Bu durumda öfkenin her zaman nörolojik mekanizmaya bağlı olup olmadığı tartışılmalıdır. Eğer temel duygular olsaydı öfke günlerce, haftalarca hatta yıllarca süremezdi şeklinde düşünmektedir.⁹⁰

2.2. ÖFKE DUYGUSU

---

⁸⁶Atkinson, a.g.e. s. 49-52

⁸⁷Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2009, s. 74

⁸⁸ Tarhan, a.g.e., s. 124-125

⁸⁹ Atkinson, a.g.e., s.392-404

⁹⁰ Robert C. Solomon, *Duygulara Sadakat & Hislerimiz, Gerçekte Bize Ne Anlatıyor?* Çev: Funda Çoban, Nika Yayınevi, 2016, s. 30-33.

Öfke, insan duyguları arasında çok önemli bir yer tutmaktadır, bu nedenle olsa gerek öfke ile ilgili çok farklı tanımlar yapılmaktadır. Bu tanımlarda en büyük ortak nokta ise engellenme ve hayal kırıklığıdır.

Psikoloji sözlüğünde öfke; engellenme, saldırıya uğrama, tehdit edilme, yoksun bırakılma, vb. gibi durumlarda hissedilen ve genellikle neden olan şeye veya kişiye karşı saldırgan davranışlarla sonuçlanabilen oldukça yoğun, negatif bir duygu, olarak tanımlanmaktadır.⁹¹

Öfke duygusunun temelinde; aşağılık duygusu, üstünlük duygusu, kıskançlık, korku, hayal kırıklığı olduğu görülmektedir.⁹² Adler, öfkeyi güçlü olmak ve başkalarına söz geçirme çabasının tipik bir örneği olarak değerlendirmektedir. Öfke nöbetlerinin çocuklarda yetişkinlere göre çok daha fazla görülmesini de buna bağlar. Çocukların aşağılık duygusuna daha çok kapılmalarıyla, kendilerini başkalarına kabul ettirme çabalarının öfke nöbeti olarak ortaya çıktığını belirtmektedir.⁹³

İlk çocukluk dönemindeki duygulara baktığımızda öfke, acıya doğal tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin bebeğin altının temizliğinin geciktirilmesi, beslenmesinin ya da uykusunun ihmal edilmesi bebekte ağlama, çırpınma gibi öfke belirtilerine yol açmaktadır. Zamanla doğal tepki olmaktan uzaklaşıp engellenme, haksızlığa uğradığını düşünme, anlamadığına olan inanç öfke duygusunu doğurmaktadır. Morgan; “kişi, fiziksel/ ruhsal özgürlüğünün engellendiği, sınırlandırıldığı durumlarda öfke duyar” demektedir.⁹⁴

Köknel öfkeyi (gazap, colere) “engelleme karşısında ortaya çıkan aşırı, ölçüsüz, gereksiz bir saldırganlık” olarak tanımlamaktadır.⁹⁵

Lerner, öfkeyi çok önemli bir işaret olarak görmektedir. Lerner’ e göre, öfke; “kişinin incindiğinin, haklarının ihlal edildiğinin, gereksinimlerinin ya da istek ve arzularının doğru şekilde karşılanmadığının ya da sadece, işlerin yolunda gitmediğinin bir göstergesi olabilir.”⁹⁶

Gençtan ise beklentilerin karşılanmamasını vurgulamıştır. Öfkeyi, insanların hakkı olanı alamadıklarında ya da önem verdikleri kişiler tarafından umdukları doğrultuda davranılmadığında yaşanan kızgınlık olarak tarifler. Ve böyle bir duygunun

⁹¹ Budak, a.g.e., s. 542.

⁹²Abdulahit İmamoğlu, *Psikolojik ve Ahlaki Açından Çocuk Suçluluğu*, Değerler Eğitim Merkezi, İstanbul, 2015 s. 48.

⁹³Alfred Adler, *İnsan Tabiatını Anlamak*, Çev. Ayda Yörükan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 294-297.

⁹⁴Clifford Thomas Morgan *Psikolojiye Giriş. Ders Kitabı* Ankara, 1981. ve Carroll E. Izard, *Psiholojiye Emotsiy*, 2000, Sankt- Peterburg aktaran Naile Hacızade, *Bilişsel Dil Bilim Açısından Duyguların Dili*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2012, s. 162.

⁹⁵ Özcan Köknel, *Şiddet Dili*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2013 s. 42.

⁹⁶Harriet Lerner, *Öfke Dansı*, Çev. Sinem Gül, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016, s.9.

salt o olaya ilişkin olarak yaşanmasını insan doğasının gereği olarak değerlendirmektedir.⁹⁷

Benzer bir tanımlamada Soykan tarafından yapılmıştır. Soykan'a göre öfke, doyurulmamış isteklere, istenmeyen sonuçlara ve karşılanmayan beklentilere verilen doğal, evrensel bunun yanında bireye ve çevresine en büyük hasarı verebilecek duygusal tepkidir.⁹⁸

Öfke, bir duygudur. Yapılan tanımlar, açıklamalar öfkenin tepkisel özelliğini vurgulamaktadır. Genel olarak istenmeyen, hele ki tikslenme, hor görme gibi duygularla birleştiğinde daha da yoğunlaşan öfke olumsuz bir duygu olarak kabul edilir. Bunun yanında öfkenin bir güç kaynağı olduğu da bilinmekte ve kabul edilmektedir. Öfke canlılara güçlü olmakta ve cesur davranmakta yardımcı olabilir. Ayrıca öfke her zaman saldırganlık demek değildir, bir seviyesi vardır, artabildiği gibi azala da bilir. Genel olarak birden bire ortaya çıkmasına karşı azalıp artması bir süreç içerisinde olmaktadır. Bu süreç içerisinde kontrol altında olmadığı durumlarda saldırgan bir davranış olarak ortaya çıkabilmektedir. Ve bu saldırı davranışı başkalarına ya da çevreye olabileceği gibi kişinin kendisine yönelik de olabilmektedir.⁹⁹

2.2.1. Öfkenin İşlevi

Soykan; öfkeyi, son derece normal ve yaşamın sürdürülmesi için gerekli bir duygu olarak kabul etmektedir. Öfke, kişiyi tehlikelere karşı uyarır ve kendisini korumasına olanak sağlar. Yeni öğrenmeler için motivasyon kaynağı oluşturur, şeklinde tariflemekte, işlevsel bir duygu olarak açıklamaktadır. Öfke duygusu, kişinin farkında olması, kabul etmesi ve ifade etmesi durumunda işe yarayan, etkin ve üretken hale gelmektedir.¹⁰⁰

Kayaoğlu' da öfkenin işlevini benzer bir şekilde sıralamaktadır ve öfkenin 4 işlevi olduğunu söyler; öfkelenen kişi çevredeki insanları zorladığı konusunda uyarır ve bu uyarı karşılıklı olmaktadır. Harekete geçirir, itici bir güçtür. Ve son işlevi motivasyon sağlamasıdır.¹⁰¹

2.2.2. İnsanlar Ne Zaman Öfkelenir?

Öfkeli insanların çoğu erken çocukluk yıllarından başlayarak, dünyanın kötü ve acımasız bir yer olduğu, insanlara asla tam anlamıyla güvenilmemesi gerektiği ve kendisine zarar verilebileceği düşüncesiyle büyütülmektedirler. Yani öfke duygusunun

⁹⁷ Engin Geçtan, *İnsan Olmak*, Metris Yayınları, İstanbul, 2016 s. 95.

⁹⁸ Çiğdem Soykan, "Öfke ve Öfke Yönetimi" *Kriz Dergisi*, 2003,Cilt:11(2) 19-27 s. 20.

⁹⁹ Hacızade, a.g.e., s 162- 169.

¹⁰⁰ Soykan, a.g.e., s. 21-22.

¹⁰¹ Mehtap Kayaoğlu, *Öfke Kontrolü*, Nesil Yayınevi, İstanbul,2016, s. 30-35.

içinde engellenme düşüncesinin yanında gerçek veya hayali bir zarar görme kaygısı ve güvensizlik de vardır. Bu inançla büyütülen çocuklar, şemalarını da bu yönde oluşturmaktadırlar. Ve bazı düşünceler akıllarına çok sık gelmektedir. Bu düşünceler; “Bana haksızlık yapılıyor! Değerli değil miyim? Neden kimse bana değer vermiyor! Ben de varım ama kimse farkında değil! Tehdit altındayım! Savunmasızım! Çaresizim! Anlaşılmıyorum! Gücümü göstereyim benden korksunlar! Saygı duyduğum değerlere saldırıyorlar! Beni aşağılıyorlar! Kendimi savunmalıyım! Ben haklıyım! Benim sözüm geçer! Üzerime gelmeyin!” şeklinde sıralanabilir. Bu düşüncelerle beraberde öfke duygusu kendini göstermektedir ¹⁰²

Düşüncelerin yanında bazı durumlarda da örneğin; hayal kırıklığı yaşanıldığında, yoğun veya uzun süreli strese maruz kalındığında, uykusuz kalındığında, üst üste can sıkıcı olaylar yaşanıldığında öfke duygusu hissedilebilmektedir. ¹⁰³

Bunların yanında yapılan çalışmalar göstermektedir ki, kişi ne kadar az kelimeyle kendini ifade ediyorsa öfkeyi o oranda biriktirmektedir. ¹⁰⁴

2.3. SALDIRGANLIK

Köknel, öfke ve saldırganlığın birbiriyle yakın ilişkisi olan kavramlar olduğunu, saldırganlığa ilişkin öğretilerin, kuramların, varsayımların öfke için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Ve toplum genelinde ya da birey özelinde yaşanan kargaşanın, saldırgan davranışların kaynağını oluşturduğunu ileri sürmektedir. ¹⁰⁵

Saldırganlık; genel anlamıyla, bir hedefe yönelik gerçekleştirilen, sonucunda hasar, yaralanma ya da ölüme neden olan şiddet içeren, bireylerin ve toplumun güvenliğini tehdit eden davranışlar olarak tanımlanmaktadır. ¹⁰⁶ Başka bir tarifte ise saldırganlık, kasıtlı olarak zarar ya da acı vermeye yönelik davranışlar sergilemektir. Bu tarife göre amaca ulaşmanın gerekli olmadığı, kişinin hedeflemesinin ve harekete geçmesinin saldırganlık tanımı için yeterli olduğu söylenmektedir. ¹⁰⁷

Çocukların özelinde saldırganlığı düşündüğümüz zaman ise, çocuklarda sık görülen yaramazlıklar, geçimsizlikler, kavgalar saldırganlık olarak tanımlanamamaktadır. Burada önemli olan davranışın sıklığı, şiddeti, yoğunluğudur. Saldırganlık çocuğun olumsuz duygularını kontrol edemeyip, davranışa

¹⁰² Kayaoğlu, a.g.e., s. 40-50.

¹⁰³ Kayaoğlu, a.g.e., s. 40-50.

¹⁰⁴ Kayaoğlu, a.g.e., s 28-50.

¹⁰⁵ Özcan Köknel, **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 131.

¹⁰⁶ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Uyumsuz Çocuklar**, Ankara 2014, s. 20-21

¹⁰⁷ Elliot Aronson vd., **Sosyal Psikoloji**, Çev. Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2012, s.675.

dönüştürmesi; kendisine, çevresindeki eşyalara veya insanlara zarar vermesi olarak tariflenebilmektedir.¹⁰⁸

Öfke duygusunun eyleme dönüşmüş şekli genellikle sözel ya da davranışsal olarak saldırganlık olarak düşünülmektedir. Bu saldırganlık doğrudan olabileceği gibi dolaylı yollarla da gerçekleştirilebilir. Doğrudan saldırganlığın içerisinde tokat/ tekme atma, itip kakalama, yüksek sesle konuşma, küfür etme, aşırı eleştirme, sürekli hata arama, suçlama, tehdit etme, lakap takma, dalga geçme gibi kişinin başkasına zarar vermeyi istediğini açıkça gösteren eylemler/ söylemler bulunmaktadır. Dolaylı yoldan ise öfke, hiçbir saldırganlık eylemine dönüşmeden de sözel ya da davranışsal yollarla ifade edilebilmektedir.¹⁰⁹

Dolaylı olarak ifade edilen saldırganca davranışlar ise uzak durma, işbirliğini reddetme, cevap vermeme, psikosomatik hastalıklar, depresif belirtiler, sakarlık, aşırı itaatkâr davranışlar, çekingen davranma, aşırı alınma olarak belirtilmektedir.¹¹⁰

Saldırganlık amacına göre düşmanca saldırganlık ve araçsal saldırganlık olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Düşmanca saldırganlık; öfke duygusundan kaynaklanan, hedefinde acı vermek ya da yaralamak olan saldırgan davranışlardır. Araçsal saldırganlık ise ortaya çıkan saldırgan davranışlarla birisinin canı yakılsa da amaç acı vermek değildir, burada istediğini elde etmek için saldırganca davranmak söz konusudur.¹¹¹

Öğrencilerin akranlarına karşı öfkelerini kontrol etmeleri akranları ve yetişkinlerle olan ilişkilerinde saldırganlık ve öfkeye dayalı davranışları göstermedikleri anlamına gelmemektedir. Çünkü sınıf içinde öğrenciler bu kontrolü sağlasalar da, sözel olmayan yollardan bu durumu ifade etmeleri saldırganlığı ve sosyal olarak kabulü etkileyen bir durumdur.¹¹²

Öfke duygusundan bahsederken, kaynağında engellenme olduğu belirtilmişti. Kurt Lewin, Roger Barker, Tamara Dembo' nun yürüttüğü bir çalışmada çocuklarda engellenme halinin yansımaları açıkça gözler önüne serilmiştir. Bu deneyde bir grup çocuğun gerilmiş tel nedeniyle oyuncaklara ulaşması engellenmiş, uzun bir süre sonra tel çekilerek çocukların oynamasına izin verilmiştir. Kontrol grubunda ise bir engelleme olmadan çocukların oynamalarına izin verilmiştir. Kontrol grubundaki çocuklar oyuncaklarla keyifle oynarken, diğer gruptaki çocuklar oyuncakları kırmış,

¹⁰⁸ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Uyumsuz Çocuklar**, Ankara 2014, s. 20-21

¹⁰⁹ Leo Madow, **Anger: How to recognize and cope with it**, New York, 1972 aktaran Ergin ve Yıldız, a.g.e., s.157.

¹¹⁰ Soykan, a.g.e., s.23.

¹¹¹ Aronson vd., a.g.e., s.676.

¹¹² Ebru Özdemir, **Kaynaştırma Uygulamalarına Devam Eden İşitme Kayıplı Öğrencilerin Sosyal Uyumlarının İncelenmesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2016, s. 5. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**

etrafa fırlatmış, üzerinde zıplamışlardır. Bu çalışmada engellenmeyi dolayısıyla saldırganlığı etkileyen faktörlerden birisi de istenilen şeye/ hedefe olan yakınlıktır, hedefe ne kadar yakın olunursa haz o kadar yükselmektedir, hazın kaybedilmesi de saldırganlık düzeyini arttırmaktadır. Araştırmacıların yaptığı başka bir çalışmada ise engellenmeyi etkileyen faktörlerden birisinin beklenti olduğu görülmüştür. Karşılanmayan beklenti ne kadar büyükse hissedilen hayal kırıklığı ve saldırganlık olasılığı da o kadar artar. Beklenmedik bir engellenme olması durumunda saldırganlık düzeyi yükselir.¹¹³

Bununla birlikte her engellenme saldırganlıkla sonuçlanmamaktadır. Engellenme daha çok öfke ve rahatsızlık oluşturur, ortamdaki diğer etkenler de saldırgan davranışların ortaya çıkmasında etkilidir.¹¹⁴ İnsanlar karşılıklarına konulan engelin, kuralın geçerli bir nedeni olduğuna, her zaman ve bütün insanlar için geçerli olduğuna inandıklarında saldırganlık davranışının ortaya çıkma ihtimali daha azdır.¹¹⁵

Araştırmalar acı çeken ve bulunduğu yerden uzaklaşamayan bir hayvanın saldırmaya kesin gözüyle bakmaktadır. İnsanlar için de benzer bir durum söz konusudur. Fiziksel olarak acı çektiğinde etrafı yumruklayan birçok kişi günlük hayatta karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁶

Öfke duygusunu eyleme dönüştüren sözcüğün (Türkçede öfkelenmek) bilişsel senaryosu L. İordanskaya' ya göre aşağıdaki gibidir:

A, C'ye B'den (B olayından) dolayı öfkeleniyor.

A, aktif olumsuz duygusal bir durum içindedir, nedeni şudur:

1.A, B olayının gerçekleşmesinden emindir, onu gerçekleştiren kişi, C'dir (bu kişi A ile de örtüşebilir).

2. B, A için istenmeyen bir olaydır.

3. B'den dolayı C, A için istenmeyendir.

4. A, B olayını ya da onun tekrarını engellemek için C'ye bir şeyler yapmak ister.

Bu senaryoya göre öfke duygusunun oluşmasına neden olan kişi, kötü değil, istenmeyen bir şey yapmıştır. Senaryoya dikkat edildiğinde kişinin bir nedenle kendine de öfkelenebileceğinin göz ardı edilmediğini görülmektedir.¹¹⁷

Saldırganlığın davranışa yansımaları, saldırganlık davranışında, öfke duygusunda azalma sağlamamaktadır. Bir kere saldırıda bulunmak bir dahaki sefer

¹¹³ Aronson vd., a.g.e., s.693-694

¹¹⁴ Aronson vd., a.g.e., s.694-695

¹¹⁵ Haluk Yavuzer, **Ana- Baba Okulu**, Remzi Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 404-405

¹¹⁶ Aronson vd., a.g.e., s.698.

¹¹⁷ Hacizade, a.g.e., s. 162- 163.

daha kolay saldırılabilmeyi sağlar. Çünkü saldırıya uğrayan kişiye olan tutum ve bakış değişmektedir.¹¹⁸

2.3.1. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

İnsanlarda öfkenin sinyalleri birçok beden bölgesinden gelmektedir. Yüz kızarmakta ya da bembeyaz olmaktadır. Bu duruma kalp ritminde artış, solunumda sıklaşma, boğulma hissi, el ve ayaklarda titreme, terleme, ağız kuruluğu, ayaklarda yanma/soğuma gibi belirtiler de eklenebilir. Ayrıca gözbebeklerinin çok daha iyi görebilmek için açıldığı, kulakların uyarıları çok daha iyi duyar hale geldiği bilinmektedir. Kişi, bu sinyallerin ardından, kişilik yapısına, daha önceki deneyimlere, akla gelen otomatik düşüncelere, duygunun yoğunluğu vb. bağlı olarak kaçma, savaşıma ya da ortama uyum sağlama gibi çözüm yollarından birini seçmektedir.¹¹⁹

Saldırgan davranışı nörolojik ve kimyasal faktörlerin de etkilediği bilinmektedir. Saldırgan davranışların amigdala bölgesiyle ilgili olduğu bilinmektedir. İnsan ve hayvanlar amigdala uyarıldığında sakin halden saldırgan hale geçilebildiği gibi, bu bölgedeki nöron etkileşimi engellendiğinde saldırgan halden uysal hale geçtikleri görülmektedir. Burada bir istisnai durum da söz konusudur: nörolojik mekanizmaların etkisi sosyal faktörler tarafından değiştirilebilir ve bu, insanlar kadar hayvanlar için de geçerlidir. Örneğin erkek bir maymun amigdalası uyarıldığında diğer maymunlara saldırmaktadır ama kendisinden daha baskın maymunların yanında amigdalası uyarıldığında saldırmak yerine kaçma davranışı göstermektedir.¹²⁰

Saldırganlık üzerinde serotonin ve testosteronun da etkili olduğu bilinmektedir. Serotonin orta beyinde görülür ve itkisel saldırganlık üzerinde ketleyici bir etkiye sahiptir. Serotonin akışı engellendiğinde saldırgan davranışlar ortaya çıkar. Araştırmalar insanlarda az miktarda serotonin üretiminin şiddet içerikli suça yönelik davranışlarda etkili olduğunu göstermektedir. Testosteron seviyesi yükseltilecek hayvanların saldırgan davranışlara başvurdukları görülmüştür. Benzer durum insanlar içinde geçerlidir. Doğal bir deney olarak cinsiyet değiştiren insanların testosteron seviyeleri değiştirilmiştir, değişen testosteron miktarıyla birlikte saldırgan davranışlarda da değişiklik olduğu görülmüştür. Hormonların etkisinin araştırıldığı çalışmalar korelasyon çalışması niteliğindedirler. Yani testosteron seviyesinin yükselmesinin duruma bağlı olduğu da düşünülebilir.¹²¹

---

¹¹⁸ Kağıtçıbaşı, a.g.e., s. 386.

¹¹⁹ Köknel, a.g.e., 2000, s. 35-37.

¹²⁰ Kenneth E. Moyer, *The Psychobiology of Agression*, Harper & Row, New York, 1976, aktaran Aronson vd., a.g.e., s.684.

¹²¹ Aronson vd., a.g.e., s.685.

Aynı şekilde, birçok kuramcı sıcak, nem, hava kirliliği ve kötü koku gibi diğer bedensel huzursuzlukların da saldırgan davranış eşiğini düşürdüğünü savunmaktadır.¹²²

Sanayi devriminden bugüne Batı toplumunda saldırganlık davranışı göstererek suçlu olanların büyük bölümünün kent merkezlerinin kenar mahallelerinde yaşayan yoksul ve eğitimsiz siyah gençler olduğu belirlenmiştir. Bunun sebebinin ise siyah gençlerin genetik olarak şiddete daha yatkın olması gibi bir önermenin geçerli olamayacağı yapılan genetik çalışmalarla kanıtlanmıştır. Siyah gençlerin içinde buldukları sosyal koşullar onlara hem uygun ortamı hazırlamakta hem de motivasyon sağlamaktadır. Eğitimsiz ve fakir kişilerin kaybedecek hiçbir şeylerinin olmaması onların riskli davranışları daha rahat hayata geçirmelerine neden olmaktadır. Daly ve Wilson'un söylediği gibi, " ertesini gün hayatta olacağından kuşku duyan kişi, bugün elinden geleni yapar." ¹²³ Aynı noktaya Köknel' de işaret ederek eğitimsiz ve fakir kesimin kötü örnekleri daha kolay benimsediğini vurgulamaktadır.¹²⁴

Ebeveynlerin saldırganlık davranışını nasıl ve ne kadar etkilediği saldırganlık kuramları bölümünde detaylı olarak anlatılacağından burada ebeveynlerle ilgili görüşler ifade edilmeyecektir. Ancak yakından etkilediğini belirtmekte fayda vardır.

Çocukların neredeyse tüm günlerine okulda geçirdiklerini ve okulun bir sosyal yapı olduğunu göz önünde bulundurursak, diğer davranışlarda olduğu gibi saldırganlık davranışında da öğretmenlerin etkisi çok büyüktür. Tıpkı ebeveynlerde olduğu gibi öğretmenler tarafından da saldırganlık davranışının görmezden gelinmesi, bağışlanması, kabul edilir olması ya da kendisinin de saldırganlık davranışları göstermesi çocukları, yani ileride ki yetişkinleri etkilemekte, saldırganlık davranışını arttırmaktadır. ¹²⁵

Son olarak savaşın saldırgan davranış üzerinde etkisi bulunmaktadır. 110 ülkenin 100 yıllık suç oranları incelendiğinde ülke savaşa girdikten sonra cinayet oranlarının büyük ölçüde arttığı görülmektedir. Ekran karşısında şiddete aşırı maruz kalmada olduğu gibi, ülke savaşta olduğunda da ilk olarak insanların saldırganlığa karşı ketleri zayıflamaktadır. Ardından sosyal öğrenme ile saldırganlık taklit edilmeye başlanır. Çok fazla maruz kalınan birçok şeyde olduğu gibi çok fazla maruz kalındığında saldırgan tepkiler de daha fazla kabul görür. Ve kişinin çok fazla maruz kaldığı, kendisinin de taklit ederek uyguladığı davranışların sonucunda acımasızlık ve

---

¹²² David M. Stoff ve R. B. Cairns, R.B. **Aggression and Violence: Genetic, Neurobiological, and Biosocial Perspectives**, Erlbaum, New Jersey, 1997 aktaran Aronson vd., a.g.e., s.698.

¹²³Robert Winston, **İnsan İçgüdüsü İlk Dürtülerimiz Modern Yaşamlarımızı Nasıl Biçimlendiriyor?** Çev. Sinan Köseoğlu, Say Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 282-283.

¹²⁴ Köknel, a.g.e., 2000, s. 48.

¹²⁵ Mary J. Gander ve Harry W. Gardiner, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Çev. Prof. Dr. Ali Dönmez, Prof. Dr. H. Nermin Çelen ve Prof. Dr. Bekir Onur, İmge Kitabevi, Ankara,2010, s.419- 420

yıkımdan duyulan dehşet hissi uyuşur, mağdurlara karşı sempati duygusu azalmaktadır. Ayrıca savaş zorlu sorunların, şiddet yoluyla çözülmesini de meşrulaştırır.¹²⁶

2.3.2. Saldırganlık Kuramları

Bilim insanları, filozoflar, düşünürler saldırganlık üzerine tartışmaktadırlar. Tıpkı öfke duygusunda olduğu gibi saldırganlığın kaynağına işaret eden kuramlarda iki grup içerisinde toplanabilir. İki gruptan biri saldırganlığın doğuştan geldiğini içgüdüsel ve dürtüsel olduğunu ileri sürerken, diğer gruptaki görüşler, saldırganlığın sonradan kazanılan bir güdü olduğunu savunmaktadırlar.

Psikanalitik, kuramcılar saldırganlığın insanların biyolojik yapısında var olan bir özellik olduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre, insanlar saldırgan oldukları için saldırganca davranırlar ve bu saldırganlık reddedici ve kısıtlayıcı durumlar karşısında ortaya çıkmaktadır.¹²⁷

Davranışçı kuramcılar ise saldırganlığı öğrenme prensipleriyle açıklayıp, öğrenilir olduğunu savunmaktadırlar. Ödül ve cezanın, gözlem yoluyla öğrenmenin, model almanın saldırganlık davranışını etkilediğini ileri sürerler. Bandura ve arkadaşlarının yaptığı bir araştırmada çocuklara, bir bebeğe vuran, ara ara bebeğe hakaret ve küfür eden bir video izletilmiş ardından da bu bebekle oynayabilecekleri bir alan oluşturulmuştur. Çocukların videodaki yetişkini taklit ederek bebeğe fiziksel/ sözel şiddet uyguladıkları hatta yetişkinden daha ileri gittikleri görülmüştür. Bu filmi izlemeyen kontrol grubundaki çocuklar ise aynı bebekle saldırgan olmayan bir şekilde oynamışlardır. Bandura, saldırgan davranışın taklit yoluyla öğrenilmesini ve ortaya çıkmasını saldırganlığın öğrenilen bir davranış olduğuna kanıt olarak göstermektedir. Çalışmanın devamında Bandura aradan uzun bir süre geçtikten sonra da bu davranışın devam ettiğini kanıtlamıştır. Çocukların saldırgan davranışı taklit edip etmemeleri pek çok değişkene bağlıdır. Çalışma grubu başlangıçta saldırgan davranışları olan çocukların şiddeti seyrettikten sonra daha sabırsız ve kuralları yok sayma eğilimlerinin arttığı, ama başlangıçta saldırgan olmayan çocukların aynı biçimde etkilenmediklerini gözlemlemiştir. Bu durumda olumlu/ olumsuz geri bildirimlerin etkisini, çocuğun bu davranışlarla istediğini elde edip edemediğini, kendilerini denetlemeyi nasıl geliştirdikleri de belirleyiciler arasında bulunduğu

¹²⁶ Aronson vd., a.g.e., s.725.

¹²⁷ Yavuzer, 2012, a.g.e., s. 404-405

vurgulanmaktadır.¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ Bunların yanında Bandura anne-babanın model olma etkisine özellikle dikkat çekmektedir. Saldırgan davranışı, saldırganlıkla cezalandıran ebeveyn çocuğuna bu davranış kalıbını öğretmektedir ve bu taklitsel öğrenme bir sonraki engellendiğinde çocuğun davranışına yansımaktadır.¹³¹

Saldırganlığın ortaya çıkmasında kişilerarası ilişkiye ait birçok sorun, iletişim ve sosyal becerilere dair problemler ve problem çözme becerilerinin etkili olduğu bilinmektedir. Öfkenin yoğunluğunu ve şiddetini azaltmak için etkili iletişim becerileri, sosyal beceri eğitimi, sosyal desteklerin kullanılması, problem ve çatışma çözümleri, kişiler arası ilişkilerde etkin olmayı kolaylaştıran beceri eğitimleri önemsenmektedir.¹³²

Patterson saldırgan davranışları olan ve olmayan çocukları evlerinde aileleriyle birlikte incelemiştir. Saldırgan davranışı olan çocukların ailelerinde ki ortak nokta, aile üyelerinin birbirlerine sürekli sözel/ fiziksel şiddet kullanarak istediklerini yaptırdıkları onları teslim olmaya zorladıkları olmuştur. Patterson bu sisteme “zora dayalı aile sistemi” adını vermektedir. Aile üyelerinin saldırgan ve zorlayıcı bu tavırları diğerlerine örnek olmakta, diğerinin saldırgan davranışlarını pekiştirdiğini belirtmektedir.¹³³

---

¹²⁸ Kağıtçıbaşı, a.g.e.,387

¹²⁹ Yavuzer, a.g.e., 2012, s. 404-405

¹³⁰ Albert Bandura, **Social Learning Theory**, Englewood Cliffs, 1977; aktaran Gander ve Gardiner, a.g.e., s. 420.

¹³¹ Albert Bandura, **Social Learning Theory**, Englewood Cliffs, 1977; aktaran Gander ve Gardiner, a.g.e., s. 418.

¹³² Harriet Goldhor Lerner, **The Dance of Anger**, New York, 1985 ve Greenberg RP vd.,(1992) A meta-analysis of Antidepressant Outcome Under “Blinder” **Conditions**, **Journal of Counseling and Clinical Psychology**,1992,60, 664- 669; aktaran Soykan, a.g.e., s. 25.

¹³³ Gander ve Gardiner, a.g.e., s.418-420.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL UYUM

3.1. SOSYAL UYUM

Türk dil kurumu uyumu, bir bütünün parçalarının oluşturduğu ahenk, uygunluk olarak tanımlanmaktadır.¹³⁴ Psikoloji sözlüğünde ise uyum; birey temelinde, çevreyle etkileşim yoluyla, ancak kalıtsal olmayan uyum veya uyarlanma olarak tanımlanmıştır.¹³⁵

Başka bir tanımlamada ise; uyum, hem çevresel ilişkiler hem de ruhsal yapılar arasındaki ilişkilerin belirlediği bir “ sağ kalma değeri ” olarak belirtilmektedir.¹³⁶ Canlıların tümü çevresine devamlı olarak uyum sağlamaya çalışmaktadır. İnsanların çevrelerindeki fiziksel koşullar, bulunulan ortamlardaki psikolojik şartlar uyumu kolaylaştırabileceği gibi zorlaştırabilmektedir. Bu zorlukla baş etmeye çalışırken insan fiziksel ve psikolojik olarak yorulmaya başlamaktadır.¹³⁷

İnsanın başka bir insana uyum sağlaması, dünyaya geldiği ilk saniyelerden itibaren varolan bir görevdir. Dolayısıyla insanın sağlayacağı en önemli uyum toplumsal yapı ile kuracağı uyum olmaktadır.¹³⁸ Yavuzer uyumu, bireyin kendisiyle ve çevresiyle iyi ilişkiler başlatabilmesi ve devam ettirebilme derecesi olarak tanımlanmaktadır.¹³⁹

Sosyal uyum ise birey ile toplumun beklentilerinin ve ihtiyaçlarının karşılıklı olarak birbiriyle uyumu olarak tanımlanabilir.¹⁴⁰

Sosyal uyum, kişinin sahip olduğu özelliklerle içinde bulunduğu ortam arasında dengeli bir ilişki kurması olarak tanımlanmaktadır. Dengeli bir ilişki ile kastedilen ise, kişinin kendisiyle ve diğer insanlarla barışık olması, sağlıklı ilişkiler başlatıp devam ettirebilmesi, grup etkinliklerine katılabilmesi, birlikte yaşamının getirdiği kurallara uygun hareket edebilmesidir.¹⁴¹

Alexander, kişilerin hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmelerinin sosyal uyum düzeyleri ve çevreyle uyumlarıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Kişinin uyumu, kendisi ile sosyal çevresi arasındaki harmonik ilişki kurabildiği düzeyde

¹³⁴ T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58dfb9efef9169.4965010 (Erişim Tarihi: 30.03.2017)

¹³⁵ Budak, a.g.e., s. 761

¹³⁶ Heinz Hartmann, *Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu*, Çev. Banu Büyükkal, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 48.

¹³⁷ Cüceloğlu, a.g.e., s. 321.

¹³⁸ Hartmann, a.g.e., s. 40.

¹³⁹ Haluk Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2006 s. 183

¹⁴⁰ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Türkiye’de Geçici Koruma Statüsündeki Suriye Vatandaşlarına Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştayı*, Ankara, 2016,

¹⁴¹ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Uyumsuz Çocuklar*, Ankara, 2014, s. 3.

sağlıklıdır. İnsan sosyal bir varlık olduğundan sosyal uyumunun iyi olması kişiyi mutlu ve huzurlu hissettirmektedir.¹⁴²

İnsanın kendisinden, çevresindeki insanlardan ve yaşam alanından kaynaklanan beklentiler, durumlar karşısında verdiği tepkiye uyum denilmektedir. Bu tanıma göre uyum öncelikle yaşamı devam ettirmek; hayatta kalmak ve daha güzel bir hayat için uzun ve kısa vadede planlama yaparak harekete geçmek, ardından da kendini ve çevresini tanıyarak, kendi özelliklerini kullanmak, gerek duyulduğunda eksik özelliklerin yerine yeni özellikler geliştirmek için planlar yapmak olarak tariflenebilir.¹⁴³

Bütün tanımlardan da anlaşılacağı üzere uyum dinamik bir süreçtir ve kişinin çevresinde yaşanan değişimlere karşı geliştirdiği tepkidir.¹⁴⁴ Genel olarak, üretkenliğin, yaşamdan keyif alabilme becerisinin ve akli dengenin korunmuş olması halinde kişi iyi uyumlu olarak belirtilmektedir.¹⁴⁵

Uyumun, hem kaba hem de ince yönleriyle bir yandan insanın birincil donanımı ve aygıtlarının olgunlaşmasıyla, diğer yandan da bu donanımı kullanarak kişinin çevresiyle ilişkisindeki bozukluklarla savaşan ve etkin olarak bu ilişkiyi iyileştiren, benin düzenlediği eylemlerle güvence altına alındığı varsayımı yapılabilir.¹⁴⁶

Başaran, iyi bir uyumu üç faktöre bağlamaktadır. İlki, gerçekliktir. Gerçeklik ile kişinin kendisine amaçlar belirlemesinde, çözümler üretmesinde ve başarı seviyesini tahmin etme de, gerçek bilgileri kullanmasını ifade etmektedir. İkinci faktör, yüklenme yani yaşanabilecek tehlike ve problemlerle olumlu bir savaşımlı kabullenme kastedilmektedir. Son faktör ise kendini kabullenmedir. Kendini kabullenme; kendine güven, kendine saygı, ülkülü olma, ilgi duyma, usa vurma gibi özellikleri içinde barındırmaktadır.¹⁴⁷

Dökmen ise yeni bir kelime üreterek, uyum sağlama kavramının karşılıklılığına vurgu yapmıştır. Uyum sağlama canlının çevresine sağladığı uyumu kastederken bunun yeterli olması mümkün değildir. Çevrenin de canlıya uyum sağlaması gerekmektedir. Dökmen ortaya çıkan bu karşılıklı uyuma “ uyumlaşma ” adını vermiştir. Uyumlaşmak sağlıklı, uyum sağlamak ise sağlıksızdır. Dökmen uyum sağlamak yerine uyumlaşma ile taraflardan birinin boyun eğmesi, köle/ bağımlı

¹⁴² Cengiz Şahin, “Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2001, Cilt: 21, Sayı: 2, 57-67, s. 66.

¹⁴³ Faruk Gençöz, Uyum Psikolojisi, *Kriz Dergisi*, 1998, Cilt: 6, Sayı: 2, 1-7 s. 3-6. // Napoli V. Klibride JM, Tebs DE (1996). Adjustment and growth in a changing world, new york, west, s4/

¹⁴⁴ Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2015 s. 13.

¹⁴⁵ Hartmann, a.g.e., s. 34.

¹⁴⁶ Hartmann, a.g.e., s. 35.

¹⁴⁷ İbrahim E. Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1994, s. 202, 203 aktaran Müjdat Avcı, *Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları*, Serüven Kitabevi, Balıkesir, 2015, s. 45-46.

olmasının önüne geçileceğini belirtmektedir. Bir insanın çevresine boyun eğmesi uzun vadede hem kişiye hem de çevresine zarar vermektedir. Uyumlaşmada ise karşılıklı fayda sağlanmaktadır. Uyumlaşma alanları şöyle sıralanabilir; insan doğa ilişkisinde uyumlaşma, insan teknoloji ilişkilerinde uyumlaşma ve kişiler arası ilişkilerde uyumlaşma. Sosyal uyum dediğimizde en önemli alan kişiler arası uyumlaşmadır. İletişimin taraflarından biri diğerine uyum sağlıyorsa; uyum sağlayan kişi uzlaşma türlerinden “ ben yokum/ sen varsın ” ı yaşıyor demektir. Bu durumda karşısındakini kendisine uyum sağlamaya zorlayan taraf ise “ben varım/ sen yoksun” u yaşamaktadır. Ve bu ilişkinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi mümkün görünmemektedir.¹⁴⁸

Sosyal uyumun gerçekleşip gerçekleşmediğini anlamak için, farklı gruplara uyum sağlama, sosyal tutumlar, kişisel doyum ölçütlerine bakılabilir. Farklı gruplara uyum gösterme ile arkadaş grupları, iş grupları, okul grupları gibi çeşitli çevrelere uygun şekilde davranma, ilişki kurma kastedilmektedir. Sosyal tutum ile toplumca istenen, kabul gören tutum ve davranışları sergilemek anlatılmaktadır. Kişisel doyum, sosyal ortamda alınan rol ve kurulan ilişkiden kişinin doyum sağlaması anlamına gelmektedir.¹⁴⁹

3.2. SOSYAL UYUMU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Sosyal uyumun gelişmesini olumlu/ olumsuz etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörlerin bazıları şöyle açıklanabilir;

Hiç şüphesiz ilk sırayı temel ihtiyaçların doyurulması almaktadır. Zamanında ve yeterli bir şekilde karşılanmayan zorunlu ihtiyaçlar çocukta güvensizlik duygusunu geliştirmektedir. Güven duygusu gelişmemiş bir çocuğun davranış problemleri ve uyum sorunları yaşamaması mümkün olmamaktadır.¹⁵⁰

Diğer gelişim alanlarında olduğu gibi aile, sosyal uyum gelişiminde de yakından etkilidir. Ailedeki kişi sayısı, (çekirdek ya da geniş), bireylerin rolleri, ailenin bir arada ya da dağılmış olması, sosyo- ekonomik seviyesi, eğitim durumlarına göre farklılık göstermekle birlikte aile çocuğun sosyal uyum düzeyini önemli derecede etkilemektedir. Ailenin ekonomik imkânları, ebeveynlerin ruh sağlığını yakından etkilediği gibi aile içi ilişkileri ve dolaylı olarak çocukların gelişimi de etkilemektedir.¹⁵¹

Ailenin destekleyici ebeveyn tutumu göstermesi çocuk gelişimini olumlu yönde etkileyen faktörlerden biridir. Sağlıklı aile içi ilişkilerin olmasının, ebeveynlerin tutarlı davranmasının ve çocukla sevgiye ve güvene dayalı ilişkilerin kurulmasının sosyal

¹⁴⁸Dökmen, a.g.e., 2015, s.287-290.

¹⁴⁹ Yavuzer, a.g.e.,2006 s. 25.

¹⁵⁰ TC: Millî Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Uyumsuz Çocuklar*, Ankara, 2014, s. 6.

¹⁵¹ Avcı, a.g.e., 2015, s. 49.

uyum sürecini desteklediği kabul edilmektedir.¹⁵² Bu ortamı bulamayan çocuk karmaşık duygu, düşünce ve çelişkiler arasında bunalıp, kendi ve çevresi hakkında güvensizlik duyguları geliştirmektedir. Büyüklerin ilgisini çekmek için sinirlilik, sürekli hırçınlık, yalancılık, kaygı ve korku duyguları geliştirmekte, bu davranış problemleri bir yerden sonra çocuğun uyumunu bozmaktadır. Ailenin sergilediği tutum uyum sorunlarını kalıcı hale getirebileceği gibi geçici olmasını da sağlayabilmektedir.¹⁵³

Sosyal davranış şekillerinin zayıf olduğu ailelerde, çocuklar özdeşleşecekleri modeli yeterli ve uygun şekilde göremediğinden bu davranış kalıplarını uygulamakta güçlük çekerler. Ailenin bütünü sarsan, aile birliğini ve düzenini bozan, baskı ve zorlayıcı nedenler de sosyal uyum gelişimini olumsuz etkilemektedir.¹⁵⁴

Erken dönemde akranlarla kurulan ilişkinin sosyal uyumu arttırdığı bilinmektedir. Çocukluk döneminde kurulan bu kişilerarası ilişkiler yetişkinlik döneminde iletişim becerilerini arttırmakta ve sosyal uyum düzeyini olumlu yönde etkilemektedir.¹⁵⁵

Aile'nin ardından en önemli etkenler arasında sosyal yaşamın küçük bir örneği olan okul ve öğretmen gelmektedir. Aile ve arkadaş çevresi başkalarıyla yaşamayı öğretip, bu alışkanlığı kazandırırken okul bir toplumsal kurum olarak bu alışkanlığı pekiştirip, desteklemektedir. İyi planlanmış bir sosyal uyum programı ile parçalanmış/dağılmış ailelerin ya da bir arada olsalar da çeşitli nedenlerle sosyal uyum gelişimini destekleyememiş ailelerin telafisi de okul tarafından yapılabilmektedir.¹⁵⁶

Bush ve Saltereli eşitliksiz ve ayrıştırılmış eğitimin, gruplar arası çatışmayı desteklediğini bununda önyargıları yeniden üreterek beslediğini ileri sürmektedir. Gruplar arasında önyargıların güçlenmesi ve çatışmaların artması sosyal uyum gelişimini olumsuz etkilemektedir.¹⁵⁷ Eğitim hakkından yararlanamayan, dolayısıyla okul ortamında bulunamayan Suriyeli çocukların daha fazla istismara uğradığı, travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini daha fazla gösterdiği, fiziksel ve psikolojik gelişimlerini tamamlayamadıkları görülmektedir. Bunun yanında okulla beraber dil öğrenimi kolaylaşmakta ve iletişim engeli daha kolay aşılmaktadır. Bu durum da

¹⁵² TC: Millî Eğitim Bakanlığı, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Uyumsuz Çocuklar**, Ankara, 2014, s. 8.

¹⁵³ Yavuzer, 2006, s. 27-28.

¹⁵⁴ Atalay Yörükoğlu, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 284.

¹⁵⁵ Özdemir, a.g.e., s. 6.

¹⁵⁶ Hafize Özçemeci, Ailesi Göç Etmiş Tutuklu Çocukların Uyumsal Davranış Özelliklerinin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul, 1999 (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**) aktaran Betül Nar, Göçün Eğitime ve Eğitim Yöntemine Etkileri (Dilovası Örneği), Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2008, s. 16. (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

¹⁵⁷ Kenneth. D. vd., **The Two Faces of Education in Ethnic Conflict: Towards a Peacebuilding Education for Children**, UNUCAF Innocenti Research Center, Florence, 2000. aktaran Doç. Dr. Yeşer Yeşim Özer vd., "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi; Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2016, Sayı:37, 87-100 s. 100- 101.

kendilerini daha iyi hissettikleri ve sosyal uyumlarının daha iyi geliştiği gözlemlenmektedir.¹⁵⁸

Öğretmenler öğrencilerin sınıfa uyumunu desteledikleri gibi topluma uyumunu da destekleyerek sosyal uyum düzeylerini arttırabilmektedirler. Göç eden çocukların özelinde düşünürsek, İngiltere’de yapılan bir çalışma öğretmenlerin etkisini kanıtlamaktadır. Bu çalışmada mülteci çocukların öğretmenlerin kendilerini dinlediğini ve kendisine iyi davrandığını düşündükleri zaman kendilerini çaresiz hissetmedikleri belirlenmiştir. Yeni bir dile, konulara, eğitim sistemine alışırken yaşadıkları zorlukları anlayan, yanında kendilerini rahat ve güvende hissettikleri öğretmenlerin sınıfındaki öğrencilerin sosyal uyum düzeylerinin daha yüksek çıktığı belirtilmiştir.¹⁵⁹

Sosyal uyumu etkileyen faktörlerden biri de duygusal etkilenirliktir. Büyük beşli araştırmacılara göre olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tür duygu vardır. Olumlu duygunun bir ucunu; atılgan, coşkulu, hevesli, heyecanlı, güçlü diğer ucunu ise dalgınlık, uyuşukluk, donukluk oluşturur. Olumsuz duyuda ise bir ucu korku, endişe, öfke, kaygı, hor görme diğer ucunu sakinlik, durgunluk oluşturur. İki boyutta duygusal deneyimlerimizi belirlemek için kullanılmaktadır. Yapılan araştırmalar olumlu duygu özelliği yüksek olan yani atılgan, coşkulu, hevesli heyecanlı olan kişilerin sosyal etkinliklerde daha fazla oldukları ve düşük olanlara göre daha çok keyif aldıklarını belirtmektedirler. Bunun yanında sosyal etkinliğin olumlu duygu oluşturduğu da bilinmektedir. Bu ilişkinin korelasyonlu olduğu unutulmamalıdır.¹⁶⁰

3.3. GÖÇ VE SOSYAL UYUM

Göç süreci, sosyal uyumu yakından etkilemektedir. Kuram ve görüşler, yeni bir topluma yerleşme ve uyum sağlama çabalarının oluşturduğu gerilimin stres ve uyum sorunlarına yol açtığını kabul etmektedir.¹⁶¹

Göçmenler göç öncesi süreçte köken ülke topraklarında yaşanan temel ihtiyaçların karşılanamaması, yaşam hakkı- eğitim hakkı gibi temel hakların tehlikede olması, aile üyelerinden birisinin ya da kişi için önemli bir yakının vefatı, şiddet, silahlı çatışma, yoğun toplumsal baskı, ekonomik sıkıntılar, ihmal ve istismar gibi sorunlar bütün gelişim alanlarını olumsuz etkilediği gibi sosyal gelişimi de olumsuz etkilemektedir. Üstelik bu problemler göç sürecinde de insan ticaretine maruz kalma,

¹⁵⁸ UNESCO, The Hidden Crisis: Armed Conflict ad Education, 2011. No Lost Generation: Protecting the Future of Children Affected by the Crises in Syria, 2014 **aktaran** “Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri” **İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi**, 2015 s. 3-8.

¹⁵⁹ Rachel, The Role of Education in the Settlement of Young Refugees in the UK: The Experiences of Young Refugees, Practice, 2005 17(3) p.171 **aktaran** Özer vd., a.g.e., s.100- 101.

¹⁶⁰ Jerry M. Burger, **Kişilik Psikolojisi Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri**, Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, Kaknüs Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 318-322

¹⁶¹ Şahin, a.g.e., s.66.

kaçırılma, organ ticareti mağduru olma riskleri de eklenerek devam etmektedir. Göç edilen ülkede güvenli bir yere ulaşana kadar ki zamanda bu tehlikelerin devam edebileceği gibi dil bilmeme, sosyal kültürel uyumsuzluk, sorunları çözmek için gerekli mercilere ulaşamama, yasal statülerdeki belirsizlikler, yapılan yardımlardan faydalanamama, kaçak işçilik, çocuk işçiliği, yoksulluk gibi tehlikelerle de karşı karşıya kalmaktadırlar.¹⁶²

Seguin' e göre göç ister gönüllü ister zorunlu olsun ya da göçmenler göç edilen yerde nasıl karşılanırsa karşılanırlar, özelliklerine bağlı olarak farklı derecelerde uyum güçlükleri yaşamaktadırlar. Bu özellikler arasında göçün gönüllü/ zorunlu olması, göçmenin yaşı, cinsiyeti, eğitimi, fiziksel ve ruhsal sağlık durumu, göç edilen yerin özellikleri, göç edilen yerde hükümetin ve toplumun tutumu, göç politikaları, etkili olmaktadır.¹⁶³

Stein zorunlu göçlerdeki evrensel mülteci davranışını ve mültecilerin göç ettikleri ülkeye uyumlarını zaman boyutunda incelemiştir. Ona göre uyum ile zaman ilişkisi "ilk birkaç ay", "ilk bir iki yıl", "dört beş yıl sonra" ve "10 yıl sonra" olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Buna göre ilk birkaç ay kaybettikleriyle yüzleşen mülteciler geçen bir iki yıl içinde kaybettiklerini yeniden kazanmak için çaba içerisine girmektedirler. Bu dönemde çoğu iş değişikliği yapmakta, başlangıçta oturdukları yerlerden taşınmaktadırlar. Geçen dört beş yılın sonunda ise uyum süreci büyük ölçüde tamamlanmaktadır. On yılı geride bırakıp kalıcı yerleşim gerçekleştiğinde ise statü düşmesini kabullenmekte zorlanmaktadırlar. Ve yeni ülkenin kurumlarından çok fazla beklenti içine girmektedirler.¹⁶⁴

Kişinin yeni sosyal çevre, toplumsal kurallara uyabilmesi için rolleri anlamlandırabilmesi her şeyden önce dili algılayabilmesi gerekmektedir. Kültür bocalaması yaşayan kişilerin sosyal uyum problemleri mutlaka olacaktır.¹⁶⁵ Yaşanan bu problemlerin yoğunluğu ve şiddeti ise göçmenin köken ülkesindeki konumu, göç ettiği ülkedeki konumu ve bu konumları belirleyen değişkenlere bağlı olmaktadır.¹⁶⁶

¹⁶² T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Refakatsiz Çocuklara Yönelik Hizmet Sunumu Eğitim Programı Eğitim Kaynak Dökümanı**, 2014, Ankara

¹⁶³ Stanley, Community Mental Health Services to Mimority Groups: Some Optimism, Some Pessimism, American Psychologist,1977, 32 **aktaran** Ayşe Şebnem Tunç, "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme", **Tesam Akademi Dergisi**, 2015, Cilt:2, Sayı:2, 29-63 s. 33

¹⁶⁴ Stein, **The Refugee Experience: Defining The Parameters Of A Field Of Study**, International Migration Review, 1981, 15 **aktaran** Tunç, a.g.e., s. 33-34

¹⁶⁵ Nilgün Kılıçkaya, Yurt Dışı Deneyimi Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Kendilerini Gerçekleştirme Düzeyleri, Hacettepe Üniversitesi, Ankara,1988, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**),

¹⁶⁶ Sami Güven, **Uluslararası İşçi Göçünün Sosyal Politika Sorunları**, Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları, 1996 **aktaran** Hıdır Apak, **Suriyeli Göçmenlerin Uyum ve Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin, 2014, s. 35 (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

Nar'a göre göç sürecinden en fazla etkilenen grup hassas grup olarak da tanımlanan çocuklar ve kadınlar olmaktadır. Göç eden çocuk ve ergenlerde uyum sorunları oluşabilmektedir ¹⁶⁷

Göç, zorunlu olarak göç eden için uyum sürecinde zor bir deneyim olmasının yanında içinde daha iyi bir gelecek ve güvenlik umudu da bulundurmaktadır. Bu nedenle göçmenler sosyal uyum noktasında her zaman olumsuz tepki vermeyebilir, sağlıklı bir şekilde sosyal uyum geliştirilebilmektedir. ¹⁶⁸

Göç ve uyum göçmenler için önemli olduğu kadar göç alan ülkenin vatandaşları için de önemlidir. Göç süreciyle ilgili oldukça farklı bir değerlendirme yapan Sartre "otobüs kuyruğu modeli" ni kullanmaktadır. Bu modele göre bütün insanlar tek başınadır ve herkes bir diğeri için fazlalık oluşturmaktadır. Kuyruğu oluşturan insanlar birbirlerinin farkında bile değillerdir, birbirlerinin iç dünyaları arasında bağlantı kurmayı karşılıklı olarak reddetmektedirler. Kuyruktaki kişiler için önemli olan nicel bir dizinin sayılarıdır. Bu kuyrukta birbirini yadsıyanlar uyum mekanizması olarak çatışmamayı seçmişlerdir. ¹⁶⁹

3.4. UYUMSUZLUK

İnsanların tamamı diğer insanlara, onların beklenti ve taleplerine ayak uyduramayabilirler. Bu durumda ortaya uyumsuzluk çıkar.

Uyumsuzluk, bireyin kendisi ve çevresi ile sağlıklı ve dengeli ilişkiler başlatma ve devam ettirmede zorluk çekmesi olarak açıklanabilir. Çevrede meydana gelen her türlü gelişmenin yanında kişinin yeni bir gelişim dönemine girmesi de uyum çabası göstermesini gerektirmektedir. Gösterilen bu çabayla birlikte zaman zaman uyum problemleri ortaya çıkmaktadır. ¹⁷⁰

Ortaya çıkan davranış problemleri çocuğun uyumsuz olduğunu düşünmek için yeterli değildir. Bir belirtiyi değerlendirirken dikkat edilmesi gereken birkaç etken vardır. Çocukların içinde buldukları gelişim dönemleri çok önemlidir. Farklı kuramcılar farklı gelişim dönemleri belirlemektedirler. Aynı yaş grubunun büyük bir bölümünde görülen problemler sıklıkla geçici olmaktadır. Bu davranışlar için önemli olan varlığından daha çok süresi, şiddeti, sıklığı ve yoğunluğudur. Bunun yanında sürekliliğine de dikkat etmek gerekir. Dış etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan ve bu dış faktörler ortadan kalktığında kaybolan davranışlar uyumsuzluk olarak kabul edilmemektedir. Diğer önemli bir nokta başka hangi belirtilerle birlikte ortaya çıktığıdır.

¹⁶⁷ Nar, a.g.e., s.19.

¹⁶⁸ Soon, *Immigrant Adaptation: Understanding the Process Through Sense of Community*, Kluwer , New York, 2002 **aktaran** Apak, a.g.e., s. 83.

¹⁶⁹ Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003 **aktaran** Nar, a.g.e., s. 13.

¹⁷⁰ T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Uyumsuz Çocuklar*, Ankara, 2014, s. 4.

Unutulmamalıdır ki özellikle çocuklar bütün ruhsal sıkıntıları dışı vuramamaktadırlar. Dışarıdan uyumlu ve dengeli gözükken bir çocuk içindeki tedirginliği saklamak için kendi kendisiyle sürekli bir savaş halinde, duygusal olarak çok ciddi uyum problemleri yaşayabilmektedir. Bu nedenle üzüntülerini, akıllarına takılanları dışı vuramayan çocukları gözden kaçırmamak gerekir. Bunlara ek olarak çocuğun geçmişteki uyumunun değerlendirilmesi faydalı olmaktadır. Çocuğun zekâsı, özel yetenekleri, gelişim süreci, toplumsal ilişkileri uyum becerisinin göstergesi olabilmektedir.¹⁷¹

Çocuklarda görülen uyumsuzluk belirtileri dört ana grupta toplanabilmektedir. En hızlı fark edilen grup davranış bozukluklarıdır. Devamlı olarak sinirlilik, hırçınlık, karşı gelme, kavgacılık, okuldan/ evden kaçma, çalma, yangın çıkartma, kurallara uygun davranmama gibi davranışlar bu grupta yer almaktadır. Davranış sorunları çevreyi rahatsız ederken duygusal sorunlarda kişinin kendisini rahatsız etmektedir. Korkular, takıntılar, uyku problemleri, konuşma bozuklukları duygusal sorunlar grubuna dâhil edilmektedir. Diğer bir grup ise alışkanlık bozukluklarıdır; parmak emme, tırnak yeme, mastürbasyon, enüresiz, enkopresiz gibi belirtiler bu grupta yer almaktadır. Sosyal uyumu en derin etkileyen grup ise ağır ruhsal bozukluklardır. Bu grupta psikoz olarak adlandırılan ruhsal hastalıklar yer almaktadır.¹⁷²

---

¹⁷¹ Sigmund Freud, *Normality and Pathology in Childhood Harmondsworth*, Penguin Boks, 1973 aktaran Yörükoğlu, a.g.e., s. 285-287.

¹⁷² Yörükoğlu, a.g.e., s. 287-288.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın amacına bağlı olarak kullanılan model, çalışma grubunu oluşturan Suriyeli çocuklar ile anne-babalarına ilişkin demografik özellikler, araştırmada kullanılan ölçme araçları ve bu ölçme araçları vasıtasıyla elde edilen veriler üzerinden yapılan istatistikî işlemlere dair bilgiler verilmiştir.

4.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışma, gruplar arası karşılaştırmayı da içeren, İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeylerinin incelenmesine yönelik olduğundan, tarama modeline uygun olarak düzenlenmiştir. "Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez".¹⁷³

4.2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubunu, Suriye'den göç ederek İstanbul'da yaşayan 100 çocuk oluşturmaktadır. Çocuklarla ilgili sorular ebeveynler tarafından cevaplandırılmıştır. Çalışma grubunu oluşturan çocuklara ve ailelerine ilişkin demografik bilgiler Tablo 1 ve Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo- 1 Çalışma Grubunu Oluşturan Suriyeli Çocuk ve Ailelerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları (N=100)

Değişken	Grup	f	%
Yakınlık	Anne	82	82,0
	Baba	18	18,0
Türkçe konuşabilme	Evet	35	35,0
	Hayır	65	65,0
Çocuğun Türkçe konuşabilmesi	Evet	47	47,0
	Hayır	53	53,0
Çocuğun cinsiyeti	Kız	48	48,0
	Erkek	52	52,0
Çocuğun öğrencilik durumu	Öğrenci	88	88,0
	Aynı zamanda çalışıyor	12	12,0

¹⁷³ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2009, s.77.

Hastalık	Evet	21	21,0
	Hayır	79	79,0
Annenin durumu	Sağ	98	98,0
	Vefat	2	2,0
Annenin çalışma Durumu	Çalışıyor	16	16,3
	Çalışmıyor	82	83,7
Babanın durumu	Sağ	86	86,0
	Vefat	14	14,0
Babanın çalışma Durumu	Çalışıyor	75	87,2
	Çalışmıyor	11	12,8
Türkiye'ye gelmeden Önce	Suriye içinde yer değiştirme	64	64,0
	Arap ülkeleri	2	2,0
	Diğer	1	1,0
	Direk Türkiye'ye gelenler	33	33,0
Türkiye'de kalma Süresi	1 yıldan az	8	8,0
	1-2 yıl	30	30,0
	2-4 yıl	55	55,0
	4-6 yıl	7	7,0
İstanbul'da kalma Süresi	1 yıldan az	10	10,0
	1-2 yıl	32	32,0
	2-4 yıl	52	52,0
	4-6 yıl	6	6,0
Aynı yerde yaşama süresi	1 yıldan az	17	17,0
	1-2 yıl	37	37,0
	2-4 yıl	41	41,0
	4-6 yıl	5	5,0
Suriyeliler için kurulan kamplarda bulunma	Evet	4	4,0
	Hayır	96	96,0
Evet ise ayrılma nedeni	Şartların zor olması	1	1,0
	Ekonomik sebepler	1	1,0
	Tanıdığın yanına gitme	1	1,0
	Diğer	1	1,0
Berberer yaşama	Anne / baba ile	100	100,0
Beraber yaşama 2	Akraba ile	17	17,0
	Suriye'den tanıdıklarıyla	1	1,0
	Göçten tanıdıklarıyla	1	1,0
	Türkiye'de tanışılan Suriyelilerle	11	11,0

Konaklama şekli	Apartman	91	91,0
	Gecekondu	9	9,0
Çocuğun uyduğu yeri paylaştığı kişi(ler)	Anne-baba	10	10,0
	Kardeş	79	79,0
	Akraba	3	3,0
	Diğer	8	8,0
Ortalama aylık gelir (TL)	0-999 TL	46	46,0
	1000-2999 TL	53	53,0
	3000 TL ve üstü	1	1,0
Sosyal destek alınabilecek kişi(ler)	Var	9	9,0
	Yok	91	91,0
Destek alınan kurum	Var	17	17,0
	Yok	83	83,0
Destek alınan kurum varsa	Dernekler	8	8,0
	Devlet kurumları	2	2,0
	STK	7	7,0
Etnik köken	Arap	93	93,0
	Kürt	4	4,0
	Türkmen	3	3,0
Din/mezhep	Müslüman/Sünni	100	100
İç savaşta kayıp	Evet	77	77,0
	Hayır	22	22,0
	Boş	1	1,0
İç savaşta kayıp var ise	Evet, aileden ve çok yakınlardan	32	32,0
	Evet, yakın çevreden	47	47,0
	Evet, yaşanılan yer yok oldu	57	57,0
	Evet, sıcak çatışma arasında kalma	19	19,0
	Evet, ölümlere ve yaralanmalara şahit olma	43	43,0
	Evet, diğer	10	10,0
Suriye'de kalmak zorunda kalan yakın	Evet	89	89,0
	Hayır	10	10,0
	Boş	1	1,0

Tablo- 2 Çalışma Grubunu Oluşturan Çocuk ve Ailelerin Demografik Özelliklerine İlişkin Betimsel İstatistikler (N=100)

	N	En düşük	En yüksek	$\bar{X}$	Ss
Çocuğun yaşı (yıl)	100	6	12	8,94	1,80
Kardeş sayısı	100	1	15	3,98	2,00
Annenin yaşı	98	21	58	33,67	6,87
Babanın yaşı	86	24	60	39,31	7,23
Hanedeki aile sayısı	98	1	5	1,48	0,80
Hanedeki kişi sayısı	98	3	25	7,35	3,30

Suriyeli çocuklarla ilgili bu çalışmaya katılanların %82,0'si bu çocukların annesi, %18,0'i babasıdır ve %35,0 Türkçe konuşabilirken %65,0 Türkçe bilmemektedir. Çalışma grubunda yer alan çocukların ise %47,0'si Türkçe konuşabilmektedir. Çocukların yaş ortalaması 8,94±1,80 olup %48,0'i kız ve %52,0'si ise erkektir. Bu çocukların %88'i öğrenciyken %12,0'si ise aynı zamanda çalışmaktadır. Çocukların %21,0'ında bir hastalık olduğu belirtilmiştir. Çocukların ortalama kardeş sayısı ise 3,98±2,00 olarak hesaplanmıştır. Çocukların %98,0'inin annesi (yaş ortalaması 33,67±6,87) ve %86,0'sinin babası sağdır (yaş ortalaması 39,31±7,23). Çocukların %16,3'ünün annesi ve %87,2'sinin babası bir işte çalışmaktadır. Çalışmaya katılanların %64,0 Türkiye'ye gelmeden önce Suriye içinde yer değiştirmiş, %2,0'si başka bir Arap ülkesine gitmiş, %33' ü direk olarak Türkiye'ye gelmiştir. Çocukların ailelerinin büyük bir kısmı, %55,0 ile 2-4 yıldır Türkiye'de ve %52,0'si 2-4 yıldır İstanbul'da yaşamaktadır. Ailelerin %17,0 1 yıldan az, %37,0'si 1-2 yıldır, %41,0'i 2-4 yıldır ve kalan %5,0'i 4-6 yıldır aynı yerde yaşamaktadır. Çalışmaya katılanların sadece %4,0'ü Suriyeliler için kurulan kamplarda kalmışlardır. Birlikte yaşam durumlarına bakıldığında, tamamı ebeveynlerinden en az birisiyle birlikte yaşamaktadır. Bunun yanında katılımcıların %17,0'si aynı zamanda akrabalarıyla, %1,0'i Suriye'den tanıdıklarıyla, %1,0'i göçten tanıdıklarıyla ve %11,0'i Türkiye'de tanıdıkları Suriyelilerle yaşamaktadır. Hanede kalan ortalama aile sayısı 1,48±0,80 ve birey sayısı 7,35±3,30'dur. Ailelerin %91,0'i bir apartman dairesinde, %9,0'u ise bir gecekonduda kalmaktadır. Çocuğun uyuduğu yeri paylaştığı kişilere bakılınca, %10,0'unun anne-babasıyla, %79,0'unun kardeşiyle ve %3,0'ünün ise akrabasıyla paylaştığı görülmektedir. Ailelerin %46,0'sinin ortalama aylık geliri 0-999 TL, %53,0'ünün 1000-2999 TL ve %1,0'inin 3000 TL'nin üstünde olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan ailelerin sadece %9,0'unun sosyal destek alabileceği kişiler olduğunu (akraba, arkadaş, komşu vb) belirtmiştir. Bu ailelerin %17,0' si sosyal destek aldıkları bir kurum olduğunu belirtmiştir. Ailelerin %8,0'i derneklerden, %7' si STK'lardan, %2,0'si ise devlet kurumlarından destek aldıklarını ifade etmiştir. Ailelerin

etnik kökenine bakıldığında %93,0'ünün Arap, %4,0'ünün Kürt ve %3,0'ünün Türkmen olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılanların tümü de kendilerini Müslüman/Sünni olarak tanımlamaktadır. Ailelerin %77,0'si iç savaşta bir yakının kaybettiğini belirtmişlerdir; %32,0'si aileden ve çok yakınlarından birini, %47,0'si yakın çevresinden birini, %57,0'si yaşadığı yeri, %19,0'u sıcak çatışma arasında kaldığını ve %43,0'ü ölüm ve yaralanmalara şahit olduğunu ifade etmiştir. Son olarak, çalışmaya katılanların %89,0'unun Suriye'de kalmak zorunda olan bir yakını vardır.

4.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada temel veri toplama araçları olarak, bir kişisel bilgi formu (Tablo 1 ve Tablo 2) ve iki ölçme aracı kullanılmıştır. Ölçeklerin tümü Arapça metin olarak kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu Arapça ve Türkçe bilen bir psikolog tarafından Türkçe'den Arapçaya çevrilmiş, sonrasında kontrol amaçlı Arapça ve Türkçe bilen başka bir psikolog tarafından tekrar Türkçe'ye çevrilmiştir. Çeviri sonucunda hazırlanan sorularda bir değişiklik olmadığı görülerek ölçek uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Çocukların bakımını üstlenen kişiler ölçekleri doldururken yanlarında bulunup ölçekteki sorularla ilgili yardımcı olunmuştur, çevirmen yardımıyla kişilerle birebir görüşülmüştür. Kadınların çoğunlukta olması ve kendilerini güvende hissetmelerini sağlamak amacıyla, kadın bir çevirmenden yardım alınmıştır. Özellikle söylemek istedikleri yaşantılar ve soruların dışında belirtmek istedikleri konular yine çevirmen desteğiyle konuşulmuştur.

İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocukların öfke düzeylerini belirlemek üzere, Spielberg ve arkadaşları (1983) tarafından geliştirilen Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzı Ölçeğinin (SÖÖTÖ) çalışma için uygun olduğu Suriyeli aileler ile yapılan ön görüşmeler ve uzman görüşü alınarak saptanan 12 maddesi kullanılmıştır. Suriyeli çocuklara anadillerinde uygulayabilmek amacıyla öncelikle Arapça ve Türkçe bilen Psikolog Hatem Abu Ghannam tarafından Türkçe'den Arapça'ya çevrilmiş, sonrasında kontrol amaçlı Arapça ve Türkçe dillerini bilen Psikolog Mine Batu tarafından tekrar Türkçe'ye çevrilmiştir. Çeviri sonucunda Türkçe ölçek ile bir farklılık olmadığı görülerek ölçek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ergen, çocuk ve yetişkinlerin öfke ifade tarzlarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçekte zaman sınırı yoktur. Ölçeğin maddeleri 4'lü likert tipi olup 'Hiç' (1 puan), 'Biraz' (2 puan), 'Oldukça' (3 puan) ve 'Tümüyle' (4 puan) şeklinde değerlendirilmektedir. Orjinal ölçeğin Cronbach Alfa değeri .77 ile .88 arasındadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Özer

tarafından yapılmış olup Cronbach alfa değerleri .62 ile .84 arasında bulunmuştur.¹⁷⁴ Öfke ölçeğinin 12 maddelik düzenlenmiş halinin bu çalışma için uygun olup olmadığı bir madde analizi ile incelenmiş ve ölçeğin güvenirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) $\alpha=.694$ olarak tespit edilmiştir (Tablo 3).

İstanbul'daki Suriyeli çocukların sosyal uyum (yaşadığı davranışsal ve duygusal sorunların) düzeyini belirlemek üzere, Goodman¹⁷⁵ tarafından geliştirilen ve Güvenir ve arkadaşları tarafından Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmış olan 25 maddelik Güçler ve Güçlükler Anketi (GGA) uygulanmıştır. Güçler ve güçlükler anketinin bu araştırma da kullanılma sebebi çocukların güçlü yanlarını ve problem davranışlarını bir ölçekte toplayabilmesi, kısa sürede uygulanabilmesi ve anlaşılır olmasının yanında sosyal davranışları ve akran sorunlarını da kapsamasıdır. Diğer bir neden ise dil problemidir, ölçeğin farklı dillerde hazırlanmış hali internet sitesinde orijinal metin olarak bulunmaktadır.¹⁷⁶ Arapça çeviri metninin geçerlilik ve güvenirlik çalışması ise 2006 yılında gerçekleştirilmiş ve çeviri güvenilir bulunmuştur.¹⁷⁷ Ölçek 3'lü likert tipi (0 "Doğru değil"-2 "Kesinlikle doğru") 5 alt boyuttan meydana gelmektedir. Her biri 5 maddeden oluşan bu boyutlar, Duygusal sorunlar, Davranış sorunları, Dikkat eksikliği ve hiperaktivite (aşırı hareketlilik), Akran sorunları ve Sosyal davranışlardan meydana gelmektedir. Ölçeğin ilk dört boyutu olumsuz duygu ve davranış düzeylerini ölçerken, beşinci boyut bireyin olumlu, güçlü yanını ölçmektedir. Ölçeğin ilk dört boyutunun puanlarının toplanması ile bireyin 'Toplam Güçlük Puanı' hesaplanır. Ölçeğin 7, 11, 14, 21 ve 25 numaralı maddeleri ters ifadelerden oluşmaktadır. Ölçeğin, Türkçe geçerlilik ve güvenirlik çalışması Güvenir ve arkadaşları tarafından yapılmıştır.¹⁷⁸ Ölçeğin iç tutarlığına ilişkin güvenirlik çalışmalarında, toplam güçlük puanı için Cronbach alfa katsayısı 0.84, Dikkat eksikliği ve Hiperaktivite alt boyutu için 0.80, Prososyal Davranışlar alt boyutu için 0.73, Duygusal Problemler alt boyutu için 0.73, Davranış Sorunları alt boyutu için 0.65, Akran İlişkileri alt boyutu için 0.37 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bu çalışma için güvenirliği bir madde analizi için incelenmiş ve ölçeğin geneli için güvenirlik katsayısı (Cronbach's Alpha) $\alpha=.888$ olarak tespit edilmiştir (Tablo 3).

¹⁷⁴ A. Kadir Özer, Sürekli Öfke (SL- Öfke) ve Öfke İfadesi Tarzı (Öfke- Tarz) Ölçekleri Ön Çalışması, *Türk Psikoloji Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 31, 26-35, s. 28.

¹⁷⁵ Robert Goodman, The Strengths and Difficulties Questionnaire: a Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1997, 38 (5), 551-586

¹⁷⁶ <http://www.sdqinfo.org/py/sdqinfo/b3.py?language=Arabic>

¹⁷⁷ <http://www.emro.who.int/emhj-volume-12-2006/volume-12-supplement-2/validation-of-the-arabic-strengths-and-difficulties-questionnaire-and-the-development-and-well-being-assessment.html>

¹⁷⁸ Taner Güvenir, vd., Güçler ve Güçlükler Anketi'nin (GGA) Türkçe Uyarlamasının Psikometrik Özellikleri, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2008, 15(2) 65-74, s. 68.

Öfke ile Güçler ve Güçlükler Anketinin bu çalışma için güvenilirlik düzeyleri bir madde analizi ile güvenilirliklerine bakılarak incelenmiştir. Ölçeklerde yer alan maddelerin güvenilirlik analizleri için Alpha modeli kullanılmıştır. Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeklerin geneli ve alt boyutlarının güvenilirliği aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

$0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek/boyut güvenilir değildir,

$0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin/boyutun güvenilirliği düşük,

$0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek/boyut oldukça güvenilir ve

$0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek/boyut yüksek derecede güvenilirdir.¹⁷⁹

Tablo- 3 Çalışmada Kullanılan Ölçme Araçlarına Güvenirlik Analizi

Ölçek/Boyut	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha (α)
Öfke	12	0,694
Güçler ve Güçlükler Anketi (genel)	25	0,888
<i>Duygusal sorunlar</i>	5	0,756
<i>Davranış sorunları</i>	5	0,684
<i>Dikkat eksikliği ve hiperaktivite</i>	5	0,658
<i>Akran sorunları</i>	5	0,775
<i>Sosyal davranışlar</i>	5	0,712

Tablo 3'den de görüleceği üzere bu çalışmada kullanılan ölçme araçlarının güvenilirlik katsayıları (Cronbach's Alpha) öfke için .694, güçler ve güçlükler anketi içinse .658 ile .888 arasında, tümü de oldukça veya yüksek derecede güvenilir bulunmuştur. Bu nedenle, ölçme araçlarının güvenilirlik düzeylerinin bu araştırma için yeterli olduğu anlaşılmıştır.

4.4. VERİLERİN ANALİZİ

İstanbul'daki Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeylerini belirlemek üzere çalışmaya katılan Suriyeli çocuklar hakkında ebeveynlerinden Kişisel Bilgiler Formu, Öfke Ölçeği ve Güçler ve Güçlükler Anketi ile toplanan verilerin tümü, SPSS 23.0 for Windows paket programı ile istatistiksel analizlere sokulmuştur.

Çalışmaya katılan için Suriyeli ebeveynlerden elde edilen verilerin çözümüne geçilmeden önce, bu verilerin anket ile belirlenen sınırlar içinde olup olmadığı, hatalar ve ciddi oranda eksiklikler barındırıp barındırmadığı kontrol edilmiştir. Daha sonra ise çalışmanın problem ve alt problemlerine bağlı olarak uygulanacak istatistikî analizlerin

¹⁷⁹ Şeref Kalaycı, *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayınları, Ankara, 2006, s.405.

seçimi için Kolmogorov-Smirnov (K-S) testiyle veri gruplarının normallik dağılımları incelenmiştir (Tablo 4). Çalışma için uygulanacak istatistikî testlere (parametrik veya non-parametrik) aşağıda sonuçları özetlenen K-S testi sonrasında karar verilmiştir (Tablo 5).

Tablo- 4 Çalışma Grubunun Demografik Özelliklerine Bağlı Olarak Ölçek Puanları Üzerindeki Normallik Dağılımlarına İlişkin Kolmogorov-Smirnov Testi (N=100)

Bağımsız Değişkenler/Boyutlar	Öfke	Güçler ve Güçlükler					
		Duygusal sorunlar	Davranış sorunları	Dikkat E. ve A.H.	Akran sorunları	Sosyal davranışlar	Toplam güçlük
Türkçe konuşabilme (ebeveyn)	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05
Türkçe konuşabilme (çocuk)	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05
Çocuğun yaşı	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05
Çocuğun cinsiyeti	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05
Çocuğun öğrencilik durumu	p<.05	p<.001	p<.001	p<.001	p<.01	p<.001	p<.01
Kardeş sayısı	p<.001	p<.001	p<.001	p<.01	p<.001	p<.05	p<.001
Annenin çalışma durumu	p<.01	p<.05	p<.01	p<.001	p<.05	p<.05	p<.05
Babanın durumu	p<.05	p<.001	p<.01	p<.001	p<.05	p<.01	p<.001
Babanın çalışma durumu	p<.01	p<.05	p<.01	p<.05	p<.001	p<.01	p<.001
Türkiye'de kalma süresi	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05
Hanede yaşayan birey sayısı	p<.01	p<.001	p<.01	p<.001	p<.01	p<.001	p<.01
Aile geliri (aylık ortalama)	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05	p>.05
Sosyal destek alınan kurum	p<.05	p<.01	p<.05	p<.01	p<.05	p<.01	p<.05
İç savaşta yakın kaybı	p<.001	p<.01	p<.001	p<.05	p<.01	p<.001	p<.01

Veri grubunun normallik dağılımı göstermesi için $p > .05$ olmalıdır.¹⁸⁰ Tablo 4'den de görüleceği gibi araştırmaya katılan Suriyeli ebeveynlerin kendilerinin ve çocukların Türkçe konuşabilme, çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, Türkiye'de kalma süresi ve aile geliri değişkenlerinin öfke ve güçler ve güçlükler anketi puanları üzerindeki dağılımları normallik gösterirken ($p > .05$), diğer değişkenler normallik göstermemektedir ($p < .05$). Normallik dağılımına ilişkin yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonrası, araştırmanın amacına bağlı olarak aşağıdaki analizler gerçekleştirilmiştir (Tablo 5).

¹⁸⁰ Julie Pallant, *SPSS Survival Manuel*, Allen & Unwin, Australia, 2005

Tablo- 5 Araştırmanın Fark Analizlerine İlişkin Kullanılan İstatistik Teknikleri

Bağımsız Değişkenler/Boyutlar	Öfke	Güçler ve Güçlükler					
		Duygusal sorunlar	Davranış sorunları	Dikkat E. ve H.	Akran sorunları	Sosyal davranışlar	Toplam güçlük
Türkçe konuşabilme (ebeveyn)	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test
Türkçe konuşabilme (çocuk)	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test
Çocuğun yaşı	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test
Çocuğun cinsiyeti	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test
Çocuğun öğrencilik durumu	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W
Kardeş sayısı	K-W	K-W	K-W	K-W	K-W	K-W	K-W
Annenin çalışma durumu	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W
Babanın durumu	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W
Babanın çalışma durumu	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W
Türkiye'de kalma süresi	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test
Hanede yaşayan birey sayısı	K-W	K-W	K-W	K-W	K-W	K-W	K-W
Aile geliri (aylık ortalama)	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test	t-test
Sosyal destek alınan kurum	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W
İç savaşta yakın kaybı	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W	M-W

K-W: Kruskal Wallis H test

M-W: Mann-Whitney U test

t-test: Bağımsız (ilişkisiz) gruplar t-test

Araştırmaya katılan Suriyeli ebeveynlerin, kendi ve çocukların demografik özelliklerine bağlı olarak çocukların öfke ve sosyal uyum puanlarının karşılaştırılmasında Tablo 5'te belirtilen istatistikî teknikler kullanılmış. Fark analizlerinden ayrı olarak İstanbul'daki Suriyeli çocukların öfke düzeyleri ile sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişkileri araştırmak üzere ise Pearson momentler çarpımı korelasyonu katsayıları hesaplanmıştır. Tüm istatistiksel hesaplamalarda anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın konusu olan, İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeylerini araştırmak üzere yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular, araştırmanın belirlenen amaçlarına uygun olarak sıra ile ilgili tabloları ve yorumları ile sunulmuştur. İlk alt bölümde, İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocukların öfke düzeyleri/puanları önce genel daha sonra ise bazı değişkenler farklılaşma gösterip göstermediği incelenmiş, ikinci bölümde bu çocukların sosyal uyum düzeyleri/puanları önce genel olarak daha sonra ise yine bazı değişkenlere bağlı olarak farklılaşma gösterip göstermediği incelenmiştir. Son alt bölümde ise İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocukların öfke düzeyleri ile sosyal uyum düzeyleri arasında anlamlı ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

5.1. SURIYELİ ÇOCUKLARIN ÖFKE DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Tablo- 6 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarına/ Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler (N=100)

Boyut/Ölçek	Sınır Değerler	En Düşük	En Yüksek	$\bar{X}$	Ss
Toplam öfke puanı	12-48	16	32	23,22	3,33

Araştırmaya katılan Suriyeli ebeveynlerden, 12 maddelik Sürekli Öfke Ölçeğinden çocukları için yaptıkları değerlendirmeler sonucu hesaplanan en düşük toplam öfke puanı 16 ve en yüksek 32 olarak bulunmuştur. Çocukların ortalama öfke puanı ise 23,22±3,33 olarak hesaplanmıştır. Suriyeli çocukların ortalama öfke puanını değerlendirmek üzere bir kesme puanı olmamakla birlikte, ölçekten alınabilecek en düşük ve yüksek puanlar düşünüldüğünde (12-48) çocukların ortalama öfke puanlarının orta noktaya (24 puan) oldukça yakın çıktığı, yani öfke düzeylerinin pek yüksek olmadığı söylenebilir.

Suriyeli çocukların öfke puanlarının/düzeylerinin, ebeveyn ve çocuğun Türkçe konuşabilmesi, çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun eğitim/öğrencilik durumu, kardeş sayısı, annenin çalışma durumu, babanın sağ/vefat durumu, babanın çalışma durumu, Türkiye'de kalma süresi, hanede yaşayan birey sayısı, aile geliri, sosyal destek alınan kurum olması ve iç savaşta yakın(lar)ı kaybetme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı aşağıda incelenmiştir.

Tablo- 7 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Ebeveynin Türkçe Konuşabilmesi Durumuna göre Araştırmak Üzere Yapılan t-testi (N=100)

Puan	Türkçe konuşabilme	Betimsel İst.			t-test		
		N	$\bar{X}$	Ss	t	Sd	P
Toplam	Evet	35	23,09	3,14	-0,30	98	0,769
öfke puanı	Hayır	65	23,29	3,45			

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının/düzeylerinin ebeveynlerinin Türkçe konuşabilme durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan t-testine göre ebeveynlerin Türkçe konuşabilmesi (veya konuşamaması) çocukların öfke düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamaktadır ($p > 0,05$) (Tablo 7). Başka bir deyişle, ebeveyni Türkçe konuşabilen ve konuşamayan Suriyeli çocukların öfke düzeyleri birbirine benzerdir/yakındır ($\bar{X}_{\text{Evet}}=23,09$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=23,29$).

Tablo- 8 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Türkçe Konuşabilme Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-testi (N=100)

Puan	Çocuğun Türkçe konuşabilmesi	Betimsel İst.			t-test		
		N	$\bar{X}$	ss	t	Sd	P
Toplam öfke	Evet	47	23,06	2,67	-0,44	98	0,661
puanı	Hayır	53	23,36	3,83			

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının/düzeylerinin kendilerinin Türkçe konuşabilme durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan t-testine göre çocukların kendilerinin Türkçe konuşabilmesi (veya konuşamaması) de öfke düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamaktadır ($p > 0,05$) (Tablo 8). Türkçe konuşabilen ve konuşamayan Suriyeli çocukların öfke düzeyleri birbirine benzerdir/yakındır ($\bar{X}_{\text{Evet}}=23,06$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=23,36$).

Tablo- 9 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-testi (N=100)

Puan	Çocuğun yaşı	Betimsel İst.			t-test		
		N	$\bar{X}$	ss	T	Sd	p
Toplam	9 yaş ve altı	58	21,02	3,49	2,27	98	0,013*
öfke puanı	10 yaş ve üstü	42	25,50	3,10			

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının yaşlarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur [$t_{(98)}=2,27$ ve $p < .05$]. Yaşa göre ortalama puanlar incelendiğinde, 10 yaş ve üstü Suriyeli çocukların öfke puanlarının, 9 yaş ve altı çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{9 \text{ yaş ve altı}}=21,02$ ve $\bar{X}_{10 \text{ yaş ve üstü}}=25,50$).

Tablo- 10 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-testi (N=100)

Puan	Çocuğun cinsiyeti	Betimsel İst.			t-test		
		N	$\bar{X}$	ss	T	sd	P
Toplam	Kız	48	21,35	3,20	2,06	98	0,027*
öfke puanı	Erkek	52	24,06	3,44			

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Kız ve erkek Suriyeli çocukların, öfke puanlarının cinsiyete göre farklılaştığı ve bu farkın erkek çocukları lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,06$ ve $p < .05$]. Cinsiyete göre ortalama puanlara bakıldığında, erkek çocukların öfke puanlarının, kız çocuklarından daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{Kız}=21,35$ ve $\bar{X}_{Erkek}=25,06$).

Tablo- 11 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Öğrencilik Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Çocuğun öğrencilik durumu	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	P

Toplam öfke puanı	Öğrenci	88	37,50	510,00	-2,24	0,021*
	Aynı zamanda çalışıyor	12	56,59	4540,00		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının öğrencilik durumlarına bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($Z = -2,24$ ve $p < .05$). Öğrencilik durumuna bağlı olarak sıra ortalaması puanları incelendiğinde, öğrenci olan ve aynı zamanda çalışan çocukların öfke puanları, sadece öğrenci olan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Sadece öğrenci=37,50 ve Sıra Ortalaması Aynı zamanda çalışan=56,59).

Tablo- 12 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Kardeş Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi (N=100)

Puan	Kardeş sayısı	Betimsel İst.		Kruskal-Wallis			M-W
		n	Sıra Ort.	X^2	sd	P	
Toplam	1-2 kardeş (1)	21	42,07	6,72	2	0,014*	3 ile 1, 2
öfke	3-4 kardeş (2)	46	44,01				
puanı	5 ve fazla kardeş (3)	33	65,36				

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının/düzeylerinin kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan Kruskal Wallis testine göre kardeş sayısı anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır ($X^2_{(2)} = 6,72$; $p < .05$) (Tablo 12). Hangi kardeş sayı grupları arasında çocukların öfke puanlarının/düzeylerinin farklı olduğunu araştırmak üzere yapılan post-hoc Mann-Whitney testine göre; 5 ve daha fazla kardeşi olan çocukların (Grup 3) öfke düzeyleri, kardeş sayısı daha az olan çocuklardan (Grup 1 ve 2) daha yüksektir (Sıra Ortalaması 1-2 kardeş=42,07; Sıra Ortalaması 3-4 kardeş=44,01 ve Sıra Ortalaması 5 ve daha fazla kardeş=65,36).

Tablo- 13 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Annesinin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=98)

Boyut/Ölçek	Annenin çalışma durumu	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	P
Toplam öfke puanı	Çalışıyor	16	36,16	442,50	-2,06	0,039*
	Çalışmıyor	82	52,10	578,50		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının annenin çalışma durumuna bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($Z = -2,06$ ve $p < .05$). Annenin çalışma durumuna bağlı olarak çocukların sıra ortalaması puanlarına bakıldığında, annesi çalışmayan çocukların öfke puanları/düzeylelerinin, annesi çalışan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $_{\text{Çalışıyor}} = 36,16$ ve Sıra Ortalaması $_{\text{Çalışmıyor}} = 52,10$).

Tablo- 14 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Babasının Hayatta Olması Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Babanın hayatta olma durumu	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	P
Toplam öfke puanı	Sağ	86	50,31	4326,50	-0,17	0,869
	Vefat	14	51,68	723,50		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının/düzeylelerinin babalarının hayatta olması durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan Mann-Whitney testine göre çocukların babalarının hayatta olması (veya olmaması) öfke düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamaktadır ($p > .05$) (Tablo 14). Babası hayatta olan ve olmayan Suriyeli çocukların öfke düzeyleri birbirine benzerdir/yakındır (Sıra Ortalaması $_{\text{sağ}} = 50,31$ ve Sıra Ortalaması $_{\text{vefat}} = 51,68$).

Tablo- 15 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Çocuğun Babasının Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=86)

Boyut/Ölçek	Babanın çalışma durumu	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	P

Toplam öfke puanı	Çalışıyor	75	42,24	869,50	-2,17	0,015*
	Çalışmıyor	11	54,22	4175,50		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının babanın çalışma durumuna bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($Z = -2,17$ ve $p < .05$). Babanın çalışma durumuna bağlı olarak çocukların sıra ortalaması puanlarına bakıldığında, babası çalışmayan çocukların öfke puanları/düzeylerinin, babası çalışan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $\bar{X}_{\text{Çalışıyor}} = 42,24$ ve Sıra Ortalaması $\bar{X}_{\text{Çalışmıyor}} = 54,22$).

Tablo- 16 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Türkiye’de Kalma Süresine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Türkiye’de kalma süresi	Betimsel İst.			t-test		
		N	$\bar{X}$	ss	t	sd	p
Toplam öfke puanı	2 yıl ve altı	38	23,42	3,30	0,47	98	0,638
	2 yıldan fazla	62	23,10	3,36			

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının/düzeylerinin Türkiye’de kalma süresine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan t-testine göre çocukların Türkiye’de kalma süresi, öfke düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamaktadır ($p > .05$) (Tablo 16). 2 yıl ve daha az ile 2 yıldan fazla bir süredir Türkiye’de olan Suriyeli çocukların öfke düzeyleri birbirine benzerdir/yakındır ($\bar{X}_{2 \text{ yıl ve altı}} = 23,42$ ve $\bar{X}_{2 \text{ yıldan fazla}} = 23,10$).

Tablo- 17 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Hanede Yaşayan Birey Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi (N=98)

Boyut/Ölçek	Hanede yaşayan birey sayısı	Betimsel İst.		Kruskal-Wallis			M-W
		N	Sıra Ort.	X^2	sd	p	
Toplam öfke puanı	5 kişi ve altı (1)	30	43,92	8,18	2	0,011*	3 ile 1, 2
	6-8 kişi (2)	42	41,85				
	9 kişi ve üstü (3)	26	64,46				

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının/düzeylerinin hanede yaşayan birey sayısına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan Kruskal Wallis testine göre hanede yaşayan birey sayısı anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır ($X^2_{(2)}=8,18$; $p<.05$) (Tablo 17). Post-hoc Mann-Whitney testine göre; 9 ve daha fazla kişinin yaşadığı hanede kalan çocukların (Grup 3) öfke düzeyleri, diğer çocuklardan (Grup 1 ve 2) daha yüksektir (Sıra Ortalaması 5 kişi ve altı=43,92; Sıra Ortalaması 6-8 kişi=41,85 ve Sıra Ortalaması 9 kişi ve üstü=64,46).

Tablo- 18 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Ailenin Ortalama Aylık Gelirine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi (N=99)

Boyut/Ölçek	Ortalama aylık gelir (TL)	Betimsel İst.			t-test		
		N	$\bar{X}$	ss	t	sd	P
Toplam öfke puanı	0-999 TL	46	23,30	3,36	0,26	97	0,800
	1000-2999 TL	53	23,13	3,36			

*Fark $p<.05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının/düzeylerinin ailenin ortalama aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan t-testine göre ailenin ortalama aylık geliri çocukların öfke düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamaktadır ($p>.05$) ($\bar{X}_{0-999 TL}=23,30$ ve $\bar{X}_{1000-2999 TL}=23,13$).

Tablo- 19 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının Ailenin Bir Kurumdan Sosyal Destek Alma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Kurumdan sosyal destek alma	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	p
Toplam öfke puanı	Hayır	83	53,69	924,00	-0,62	0,534
	Evet	17	54,47	926,00		

*Fark $p<.05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının/düzeylerinin ailenin bir kurumdan sosyal destek alma durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan Mann-Whitney testine göre çocukların ailesinin bir kurumdan sosyal destek alması (veya almaması) öfke düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden

olmamaktadır ($p > .05$) (Tablo 19). Ailesi bir kurumdan sosyal destek alan ve almayan Suriyeli çocukların öfke düzeyleri birbirine benzerdir/yakındır (Sıra Ortalaması Hayır=53,69 ve Sıra Ortalaması Evet=54,47).

Tablo- 20 Suriyeli Çocukların Öfke Puanlarının İç Savaşta Yakınını Kaybetme Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=99)

Boyut/Ölçek	İç savaşta kayıp	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	P
Toplam öfke puanı	Evet	77	56,69	4057,50	-2,26	0,010*
	Hayır	22	40,57	892,50		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, öfke puanlarının iç savaşta yakınının kaybetme durumuna bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($Z = -2,26$ ve $p < .05$). Çocukların sıra ortalaması puanlarına bakıldığında, iç savaşta yakın(lar)ını kaybetmiş çocukların öfke puanları/düzeylerinin, iç savaşta yakın(lar)ını kaybetmemiş çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Evet=56,69 ve Sıra Ortalaması Hayır=40,57).

5.2. SURIYELİ ÇOCUKLARIN SOSYAL UYUM DÜZEYLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Tablo- 21 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarına/Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler (N=100)

Boyut/Ölçek	Alınabilecek Puanlar	En Düşük	En Yüksek	$\bar{X}$	Ss
Duygusal sorunlar	0-10	0	9	3,91	2,12
Davranış sorunları	0-10	0	9	2,13	1,93
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	0-10	0	9	3,77	2,19
Akran sorunları	0-10	0	7	2,64	1,59
Toplam güçlük puanı	0-40	2	27	12,45	5,70
Sosyal davranışlar	0-10	1	10	7,93	2,04

İstanbul'daki Suriyeli çocukların sosyal uyum düzeyini (yaşadığı davranışsal ve duygusal sorunların) belirlemek üzere, 25 maddelik Güçler ve Güçlükler Anketi (GGA)

uygulanmıştır. Ölçek 3'lü likert tipi (0 "Doğru değil"-2 "Kesinlikle doğru") 5 alt boyuttan meydana gelmektedir. Her biri 5 maddeden oluşan bu boyutlar, Duygusal sorunlar, Davranış sorunları, Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, Akran sorunları ve Sosyal davranışlardan meydana gelmektedir. Ölçeğin ilk dört boyutu olumsuz duygu ve davranış düzeylerini ölçerken, beşinci boyut bireyin olumlu, güçlü yanını ölçmektedir. Ölçeğin ilk dört boyutunun puanlarının toplanması ile bireyin 'Toplam Güçlük Puanı' hesaplanır. Goodman tarafından geliştirilen ölçeğin boyutları için belirlenen sınır puanları Tablo 22'deki gibidir.¹⁸¹

Tablo- 22 Güçler ve Güçlükler Anketinin Sınır Değerleri

Boyut/Ölçek	Normal	Sınırdaki	Normal Dışı
Duygusal sorunlar	0-4	5	6-10
Davranış sorunları	0-2	3	4-10
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	0-5	6	7-10
Akran sorunları	0-3	4	5-10
Toplam güçlük puanı	0-11	12-15	16-40
Sosyal davranışlar	6-10	5	0-4

Tablo 22'deki sınır değerler dikkate alınarak, çalışmaya katılan İstanbul'daki Suriyeli çocukların *Duygusal sorunlar* ($\bar{X}_{\text{Duygusal sorunlar}}=3,91\pm 2,12$), *Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik* ($\bar{X}_{\text{Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik}}=3,77\pm 2,19$), *Akran sorunları* ($\bar{X}_{\text{Akran sorunları}}=2,64\pm 1,59$) ve *Sosyal davranışlar* ($\bar{X}_{\text{Sosyal davranışlar}}=7,93\pm 2,04$) düzeylerinin/puanlarının 'normal', *Davranış sorunları* ($\bar{X}_{\text{Davranış sorunları}}=2,13\pm 1,93$) ve *Toplam Güçlük Puanının* ($\bar{X}_{\text{Toplam Güçlük Puan}}=12,45\pm 5,70$) ise 'sınırdaki' olduğu görülmektedir.

Suriyeli çocukların sosyal uyum puanlarının/düzeylerinin, ebeveyn ve çocuğun Türkçe konuşabilmesi, çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun eğitim/öğrencilik durumu, kardeş sayısı, annenin çalışma durumu, babanın sağ/vefat durumu, babanın çalışma durumu, Türkiye'de kalma süresi, hanede yaşayan birey sayısı, aile geliri, sosyal destek alınan kurum olması ve iç savaşta yakın(lar)ı kaybetme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı aşağıda incelenmiştir.

¹⁸¹Güvenir, vd.,a.g.e., s. 66.

Tablo- 23 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Ebeveynin Türkçe Konuşabilmesi Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Türkçe konuşabilme	Betimsel İst.			t-test		
		n	$\bar{X}$	ss	T	Sd	p
Duygusal sorunlar	Evet	35	2,99	2,16	2,19	98	0,017*
	Hayır	65	4,64	2,08			
Davranış sorunları	Evet	35	1,94	1,80	0,71	98	0,480
	Hayır	65	2,23	2,01			
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	Evet	35	2,81	2,39	2,24	98	0,015*
	Hayır	65	4,52	2,06			
Akran sorunları	Evet	35	2,54	1,22	0,45	98	0,657
	Hayır	65	2,69	1,77			
Toplam güçlük puanı	Evet	35	10,29	4,99	2,21	98	0,016*
	Hayır	65	14,08	5,99			
Sosyal davranışlar	Evet	35	9,34	1,55	2,29	98	0,013*
	Hayır	65	6,71	2,24			

Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin ebeveynlerinin Türkçe konuşabilme durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan t-testine göre ebeveynlerin Türkçe konuşabilmesi (veya konuşamaması) çocukların duygusal sorunlar, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, toplam güçlük puanı ve sosyal davranış düzeylerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, duygusal sorunlar düzeyleri ebeveynin Türkçe konuşabilme durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır [$t_{(98)}=2,19$ ve $p < .05$]. Ebeveynin Türkçe konuşabilme durumuna bağlı olarak çocukların duygusal soruna ilişkin ortalama puanları incelendiğinde, ebeveyni Türkçe konuşamayan çocukların duygusal sorun düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{Evet}}=2,99$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=4,64$).

Çocukların, ebeveynin Türkçe konuşabilme durumuna bağlı olarak dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın ebeveyni Türkçe konuşamayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,24$ ve $p<.05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, ebeveyni Türkçe konuşamayan çocukların dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarının ebeveyni Türkçe konuşabilen çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{Evet}}=2,81$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=4,52$).

Çocukların, ebeveynin Türkçe konuşabilme durumuna bağlı olarak toplam güçlük puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine ebeveyni Türkçe konuşamayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,21$ ve $p<.05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, ebeveyni Türkçe konuşamayan çocukların toplam güçlük puanlarının ebeveyni Türkçe konuşabilen çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{Evet}}=10,29$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=14,08$).

Son olarak, çocukların, ebeveynin Türkçe konuşabilme durumuna bağlı olarak sosyal davranış puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın ebeveyni Türkçe konuşabilen çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,29$ ve $p<.05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, ebeveyni Türkçe konuşabilen çocukların sosyal davranış puanlarının ebeveyni Türkçe konuşamayan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{Evet}}=9,34$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=6,71$).

Tablo- 24 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Türkçe Konuşabilme Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Çocuğun Türkçe konuşabilmesi	Betimsel İst.			t-test		
		N	$\bar{X}$	Ss	t	sd	p
Duygusal sorunlar	Evet	47	3,87	2,20	0,17	98	0,868
	Hayır	53	3,94	2,06			
Davranış sorunları	Evet	47	1,52	1,70	2,13	98	0,021*
	Hayır	53	2,73	2,13			
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	Evet	47	3,03	2,34	2,32	98	0,014*
	Hayır	53	4,48	2,05			

Akran sorunları	Evet	47	2,10	1,35	2,02	98	0,039*
	Hayır	53	3,18	1,80			
Toplam güçlük puanı	Evet	47	10,02	4,94	2,71	98	0,005**
	Hayır	53	14,83	6,32			
Sosyal davranışlar	Evet	47	8,13	1,53	0,91	98	0,364
	Hayır	53	7,75	2,41			

*Fark $p < .05$ ve **fark $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin kendilerinin Türkçe konuşabilme durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan t-testine göre çocukların Türkçe konuşabilmesi (veya konuşamaması) onların davranış sorunları, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları ve toplam güçlük puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, Türkçe konuşabilme durumuna davranış sorunları puanları arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın Türkçe konuşamayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,21$ ve $p < .05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, Türkçe konuşamayan çocukların davranış sorunları puanlarının Türkçe konuşabilen çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{Evet}}=1,52$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=2,73$).

Çocukların, Türkçe konuşabilme durumuna bağlı olarak dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine Türkçe konuşamayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,32$ ve $p < .05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, Türkçe konuşamayan çocukların dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarının Türkçe konuşabilen çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{Evet}}=3,03$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=4,48$).

Çocukların, Türkçe konuşabilme durumuna bağlı olarak akran sorunları puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine Türkçe konuşamayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,02$ ve $p < .05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, Türkçe konuşamayan çocukların akran sorunları puanlarının Türkçe konuşabilen çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{Evet}}=2,10$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=3,18$).

Son olarak, çocukların, Türkçe konuşabilme durumuna bağlı olarak toplam güçlük puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine Türkçe konuşamayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,71$ ve $p < .01$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, Türkçe konuşamayan çocukların toplam güçlük puanlarının

Türkçe konuşabilen çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{\text{Evet}}=10,02$ ve $\bar{X}_{\text{Hayır}}=14,83$).

Tablo- 25 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Yaşına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Çocuğun yaşı	Betimsel İst.			t-test		
		n	$\bar{X}$	ss	t	sd	p
Duygusal sorunlar	9 yaş ve altı	58	4,09	2,15	0,98	98	0,331
	10 yaş ve üstü	42	3,67	2,07			
Davranış sorunları	9 yaş ve altı	58	2,00	1,71	0,79	98	0,432
	10 yaş ve üstü	42	2,31	2,21			
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	9 yaş ve altı	58	3,88	2,08	0,58	98	0,561
	10 yaş ve üstü	42	3,62	2,36			
Akran sorunları	9 yaş ve altı	58	2,36	1,51	2,09	98	0,040*
	10 yaş ve üstü	42	3,02	1,65			
Toplam güçlük puanı	9 yaş ve altı	58	12,33	5,60	0,25	98	0,802
	10 yaş ve üstü	42	12,62	5,90			
Sosyal davranışlar	9 yaş ve altı	58	8,31	1,98	2,23	98	0,028*
	10 yaş ve üstü	42	7,40	2,03			

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin yaşlarına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan t-testine göre çocukların

yaşı onların sadece akran sorunları ve sosyal davranış puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, yaşına bağlı olarak akran sorunları puanları arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın 10 yaş ve üstü grupta yer alan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,09$ ve $p<.05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, 10 yaş ve üstü grupta yer alan çocukların akran sorunları puanlarının 9 yaş ve altı grupta yer alan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{9 \text{ yaş ve altı}}=2,36$ ve $\bar{X}_{10 \text{ yaş ve üstü}}=3,02$).

Çocukların, yaşına bağlı olarak sosyal davranış puanları arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın 9 yaş ve altı grupta yer alan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,23$ ve $p<.05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, 9 yaş ve altı grupta yer alan çocukların sosyal davranış puanlarının daha büyük yaştaki (10 yaş ve üstü) çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{9 \text{ yaş ve altı}}=8,31$ ve $\bar{X}_{10 \text{ yaş ve üstü}}=7,40$).

Tablo- 26 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Çocuğun cinsiyeti	N	Betimsel İst.		t-test		
			$\bar{X}$	ss	t	sd	P
Duygusal sorunlar	Kız	48	4,58	2,22	2,29	98	0,023*
	Erkek	52	3,25	2,03			
Davranış sorunları	Kız	48	1,58	1,68	2,27	98	0,025*
	Erkek	52	2,67	2,12			
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	Kız	48	3,04	1,88	2,32	98	0,016*
	Erkek	52	4,48	2,42			
Akran sorunları	Kız	48	2,46	1,66	1,10	98	0,275
	Erkek	52	2,81	1,52			
Toplam güçlük puanı	Kız	48	10,85	5,69	2,21	98	0,030*
	Erkek	52	14,00	5,71			

Sosyal davranışlar	Kız	48	9,17	1,94	2,34	98	0,013*
	Erkek	52	6,71	2,13			

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin cinsiyetlerine bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan t-testine göre çocukların cinsiyeti onların duygusal sorunlar, davranış sorunları, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, toplam güçlük puanları ve sosyal davranış puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, cinsiyetlerine bağlı olarak duygusal sorunlar puanları arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın kız çocukları lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,29$ ve $p < .05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, kız çocukların duygusal sorunlar puanlarının erkek çocuklarından daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{Kız}=4,58$ ve $\bar{X}_{Erkek}=3,25$).

Çocukların, cinsiyetlerine bağlı olarak davranış sorunları puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın erkek çocukları lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,27$ ve $p < .05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, erkek çocukların davranış sorunları puanlarının kız çocuklarından daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{Kız}=1,58$ ve $\bar{X}_{Erkek}=2,67$).

Çocukların, cinsiyetlerine bağlı olarak dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine erkek çocukları lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,32$ ve $p < .05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, erkek çocukların dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarının kız çocuklarından daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{Kız}=3,04$ ve $\bar{X}_{Erkek}=4,48$).

Çocukların, cinsiyetlerine bağlı olarak toplam güçlük puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine erkek çocukları lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,21$ ve $p < .05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, erkek çocukların toplam güçlük puanlarının kız çocuklarından daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{Kız}=10,85$ ve $\bar{X}_{Erkek}=14,00$).

Son olarak, çocukların, cinsiyetlerine bağlı olarak sosyal davranış puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın kız çocukları lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,34$ ve $p < .05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, kız çocukların sosyal davranış puanlarının erkek çocuklarından daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{Kız}=9,17$ ve $\bar{X}_{Erkek}=6,71$).

Tablo- 27 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Öğrencilik Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Çocuğun öğrencilik durumu	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	p
Duygusal sorunlar	Öğrenci	88	44,75	4378,00	-2,17	0,032*
	Öğrenci ve çalışıyor	12	61,00	672,00		
Davranış sorunları	Öğrenci	88	44,90	4391,50	-2,23	0,024*
	Öğrenci ve çalışıyor	12	62,88	658,50		
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	Öğrenci	88	50,52	4445,50	-0,02	0,987
	Öğrenci ve çalışıyor	12	50,38	604,50		
Akran sorunları	Öğrenci	88	44,03	4315,00	-2,39	0,003**
	Öğrenci ve çalışıyor	12	66,25	735,00		
Toplam güçlük puanı	Öğrenci	88	43,77	4380,00	-2,68	0,001**
	Öğrenci ve çalışıyor	12	67,83	670,00		
Sosyal davranışlar	Öğrenci	88	50,24	4421,00	-0,25	0,803
	Öğrenci ve çalışıyor	12	52,42	629,00		

*Fark $p < .05$ ve **fark $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin öğrencilik durumuna bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Mann-Whitney testine göre çocukların öğrencilik durumu onların duygusal sorunlar, davranış sorunları, akran sorunları ve toplam güçlük puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, öğrencilik durumuna bağlı olarak duygusal sorunlara ilişkin puanları arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın aynı zamanda çalışan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z = -2,17$ ve $p < .05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, öğrenci olan ve aynı zamanda çalışan çocukların duygusal sorunlar puanlarının,

sadece öğrenci olan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Sadece öğrenci=44,75 ve Sıra Ortalaması Aynı zamanda çalışan=61,00).

Çocukların, öğrencilik durumuna bağlı olarak davranış sorunlarına ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine aynı zamanda çalışan öğrenci çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z=-2,23$ ve $p<.05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, aynı zamanda çalışan öğrenci çocukların davranış sorunlarına ilişkin puanlarının, sadece öğrenci olan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Sadece öğrenci=44,90 ve Sıra Ortalaması Aynı zamanda çalışan=62,88).

Çocukların, öğrencilik durumuna bağlı olarak akran sorunlarına ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine aynı zamanda çalışan öğrenci çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z=-2,39$ ve $p<.01$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, aynı zamanda çalışan öğrenci çocukların akran sorunlarına ilişkin puanlarının, sadece öğrenci olan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Sadece öğrenci=44,03 ve Sıra Ortalaması Aynı zamanda çalışan=66,25).

Son olarak, çocukların, öğrencilik durumuna bağlı olarak toplam güçlük puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine aynı zamanda çalışan öğrenci çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z=-2,68$ ve $p<.01$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, aynı zamanda çalışan öğrenci çocukların toplam güçlük puanlarının, sadece öğrenci olan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Sadece öğrenci=43,77 ve Sıra Ortalaması Aynı zamanda çalışan=67,83).

Tablo- 28 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Kardeş Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Kruskal Wallis Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Kardeş sayısı	Betimsel İst.		Kruskal-Wallis			M-W
		n	Sıra Ort.	X ²	sd	p	
Duygusal sorunlar	1-2 kardeş (1)	21	42,33	2,22	2	0,330	-
	3-4 kardeş (2)	46	53,30				
	5 ve fazla kardeş (3)	33	51,79				
Davranış sorunları	1-2 kardeş (1)	21	57,90	2,87	2	0,238	-
	3-4 kardeş (2)	46	45,73				
	5 ve fazla kardeş (3)	33	52,44				

Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	1-2 kardeş (1)	21	40,12	9,49	2	0,034*	1 ile 2, 3
	3-4 kardeş (2)	46	56,27				
	5 ve fazla kardeş (3)	33	59,64				
Akran sorunları	1-2 kardeş (1)	21	53,50	0,35	2	0,839	-
	3-4 kardeş (2)	46	49,07				
	5 ve fazla kardeş (3)	33	50,59				
Toplam güçlük puanı	1-2 kardeş (1)	21	52,88	1,16	2	0,561	-
	3-4 kardeş (2)	46	47,14				
	5 ve fazla kardeş (3)	33	53,67				
Sosyal davranışlar	1-2 kardeş (1)	21	55,64	1,07	2	0,587	-
	3-4 kardeş (2)	46	50,30				
	5 ve fazla kardeş (3)	33	47,50				

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin kardeş sayısına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Kruskal-Wallis testine göre çocukların kardeş sayısı onların sadece dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır ($X^2_{(2)}=9,49$; $p < .05$). Hangi gruplar arasında dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarının farklı olduğunu bulmaya yönelik yapılan post-hoc Mann-Whitney testinin sonucuna göre; 1-2 kardeşi olan çocukların (Grup 1) dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanları daha çok kardeşi olan çocuklardan (Grup 2 ve 3) daha düşüktür (Sıra Ortalaması_{1-2 kardeş}=40,12; Sıra Ortalaması_{3-4 kardeş}=56,27 ve Sıra Ortalaması_{5 ve daha fazla kardeş}=59,64).

Tablo- 29 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Annesinin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=98)

Boyut/Ölçek	Annenin çalışma durumu	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	P
Duygusal sorunlar	Çalışıyor	16	44,06	705,00	-0,85	0,397
	Çalışmıyor	82	50,56	41,46		
Davranış sorunları	Çalışıyor	16	50,47	807,00	-0,15	0,879
	Çalışmıyor	82	49,31	40,43,50		
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	Çalışıyor	16	39,34	629,50	-2,11	0,032*
	Çalışmıyor	82	51,48	4221,50		
Akran sorunları	Çalışıyor	16	45,09	721,50	-0,69	0,490
	Çalışmıyor	82	50,36	4129,50		
Toplam güçlük puanı	Çalışıyor	16	43,06	689,00	-0,99	0,321
	Çalışmıyor	82	50,76	4162,00		
Sosyal davranışlar	Çalışıyor	16	55,06	881,00	-0,88	0,381
	Çalışmıyor	82	52,10	3970,00		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin annenin çalışma durumuna bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Mann-Whitney testine göre çocukların annelerinin çalışması onların sadece dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır ($Z=-2,11$; $p < .05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, annesi çalışmayan çocukların dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarının, annesi çalışan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Çalışıyor=39,34 ve Sıra Ortalaması Çalışmıyor=51,48).

Tablo- 30 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Babasının Hayatta Olması Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Babanın hayatta olma durumu	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	P
Duygusal sorunlar	Sağ	86	45,05	4218,00	-2,26	0,028*
	Vefat	14	64,43	832,00		
Davranış sorunları	Sağ	86	44,51	4257,50	-2,17	0,031*
	Vefat	14	61,61	792,50		
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	Sağ	86	50,44	4337,50	-0,06	0,956
	Vefat	14	50,89	712,50		
Akran sorunları	Sağ	86	50,44	4337,50	-0,06	0,956
	Vefat	14	50,89	712,50		
Toplam güçlük puanı	Sağ	86	44,34	4243,50	-2,29	0,022*
	Vefat	14	62,61	806,50		
Sosyal davranışlar	Sağ	86	57,07	4478,00	-2,37	0,015*
	Vefat	14	37,86	572,00		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin babalarının hayatta olması durumuna bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Mann-Whitney testine göre çocukların babalarının hayatta olması durumu, onların duygusal sorunlar, davranış sorunları, toplam güçlük puanları ve sosyal davranış puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, babalarının hayatta olması durumuna bağlı olarak duygusal sorunlara ilişkin puanları arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın babası vefat eden çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z = -2,26$ ve $p < .05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, babası vefat etmiş çocukların duygusal sorunlara ilişkin puanlarının, babası sağ olan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $_{sağ} = 45,05$ ve Sıra Ortalaması $_{vefat} = 64,43$).

Çocukların, babalarının hayatta olması durumuna bağlı olarak davranış sorunlarına ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine babası vefat eden çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z = -2,17$ ve $p < .05$). Sıra ortalaması

puanları incelendiğinde, babası vefat etmiş çocukların davranış sorunlarına ilişkin puanlarının, babası sağ olan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması_{Sağ}=44,51 ve Sıra Ortalaması_{Vefat}=61,61).

Çocukların, babalarının hayatta olması durumuna bağlı olarak toplam güçlük puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine babası vefat eden çocuklar lehine olduğu bulunmuştur (Z=-2,29 ve p<.05). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, babası vefat etmiş çocukların toplam güçlük puanlarının, babası sağ olan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması_{Sağ}=44,34 ve Sıra Ortalaması_{Vefat}=62,61).

Son olarak, çocukların, babalarının hayatta olması durumuna bağlı olarak sosyal davranışlara ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın babası sağ olan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur (Z=-2,37 ve p<.05). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, babası sağ olan çocukların sosyal davranışlara ilişkin puanlarının, babası vefat etmiş olan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması_{Sağ}=57,07 ve Sıra Ortalaması_{Vefat}=37,86).

Tablo- 31 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Çocuğun Babasının Çalışma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=86)

Boyut/Ölçek	Babanın çalışma durumu	Betimsel İst.		Mann-Whitney		
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	p
Duygusal sorunlar	Çalışıyor	75	41,27	870,50	-2,10	0,042*
	Çalışmıyor	11	55,20	4055,00		
Davranış sorunları	Çalışıyor	75	34,18	770,50	-2,25	0,028*
	Çalışmıyor	11	56,41	4120,00		
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	Çalışıyor	75	49,22	900,50	-0,87	0,382
	Çalışmıyor	11	51,16	4210,50		
Akran sorunları	Çalışıyor	75	40,26	880,50	-2,16	0,036*
	Çalışmıyor	11	55,12	4100,00		

Toplam güçlük puanı	Çalışıyor	75	38,15	830,00	-2,26	0,027*
	Çalışmıyor	11	56,50	4150,00		
Sosyal davranışlar	Çalışıyor	75	51,29	950,50	-0,01	0,992
	Çalışmıyor	11	51,15	4010,50		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin babalarının çalışma durumuna bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Mann-Whitney testine göre çocukların babalarının çalışması, onların duygusal sorunlar, davranış sorunları, akran sorunları ve toplam güçlük puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, babalarının çalışma durumuna bağlı olarak duygusal sorunlara ilişkin puanları arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın babası çalışmayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z = -2,10$ ve $p < .05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, babası çalışmayan çocukların duygusal sorunlara ilişkin puanlarının, babası çalışan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Çalışıyor=41,27 ve Sıra Ortalaması Çalışmıyor=55,20).

Çocukların, babalarının çalışma durumuna bağlı olarak davranış sorunlarına ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine babası çalışmayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z = -2,25$ ve $p < .05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, babası çalışmayan çocukların davranış sorunlarına ilişkin puanlarının, babası çalışan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Çalışıyor=34,18 ve Sıra Ortalaması Çalışmıyor=56,41).

Çocukların, babalarının çalışma durumuna bağlı olarak akran sorunlarına ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine babası çalışmayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z = -2,16$ ve $p < .05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, babası çalışmayan çocukların akran sorunlarına ilişkin puanlarının, babası çalışan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Çalışıyor=40,26 ve Sıra Ortalaması Çalışmıyor=55,12).

Son olarak, çocukların, babalarının çalışma durumuna bağlı olarak toplam güçlük puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine babası çalışmayan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z = -2,26$ ve $p < .05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, babası çalışmayan çocukların toplam güçlük puanlarının, babası çalışan çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması Çalışıyor=38,15 ve Sıra Ortalaması Çalışmıyor=56,50).

Tablo- 32 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Türkiye’de Kalma Süresine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Türkiye’de kalma süresi	Betimsel İst.			t-test		
		n	$\bar{X}$	ss	T	sd	P
Duygusal sorunlar	2 yıl ve altı	38	4,62	2,36	2,15	98	0,034*
	2 yıldan fazla	62	3,36	1,93			
Davranış sorunları	2 yıl ve altı	38	2,59	1,94	2,17	98	0,031*
	2 yıldan fazla	62	1,77	1,93			
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	2 yıl ve altı	38	3,87	2,21	0,35	98	0,727
	2 yıldan fazla	62	3,71	2,20			
Akran sorunları	2 yıl ve altı	38	2,79	1,63	0,73	98	0,465
	2 yıldan fazla	62	2,55	1,58			
Toplam güçlük puanı	2 yıl ve altı	38	14,37	5,99	2,27	98	0,014*
	2 yıldan fazla	62	10,89	5,48			
Sosyal davranışlar	2 yıl ve altı	38	7,89	2,06	0,14	98	0,893
	2 yıldan fazla	62	7,95	2,04			

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin Türkiye’de kalma süresine bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan bağımsız gruplar t-testine göre; çocukların Türkiye’de kalma süresi, onların duygusal sorunlar, davranış sorunları ve toplam güçlük puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, Türkiye’de kalma süresine bağlı olarak duygusal sorunlara ilişkin puanları arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın Türkiye’de daha kısa süredir kalan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,15$ ve $p < .05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, Türkiye’de daha kısa süredir kalan çocukların duygusal sorunlara

ilişkin puanlarının, daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{2 \text{ yıl ve altı}}=4,62$ ve $\bar{X}_{2 \text{ yıldan fazla}}=3,36$).

Çocukların, Türkiye’de kalma süresine bağlı olarak davranış sorunlarına ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın Türkiye’de daha kısa süredir kalan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,17$ ve $p<.05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, Türkiye’de daha kısa süredir kalan çocukların davranış sorunlarına ilişkin puanlarının, daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{2 \text{ yıl ve altı}}=2,59$ ve $\bar{X}_{2 \text{ yıldan fazla}}=1,77$).

Son olarak, çocukların, Türkiye’de kalma süresine bağlı olarak toplam güçlük puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine Türkiye’de daha kısa süredir kalan çocuklar lehine olduğu bulunmuştur [$t_{(98)}=2,27$ ve $p<.05$]. Ortalama puanlar incelendiğinde, Türkiye’de daha kısa süredir kalan çocukların toplam güçlük puanlarının, daha yüksek olduğu görülmektedir ($\bar{X}_{2 \text{ yıl ve altı}}=14,37$ ve $\bar{X}_{2 \text{ yıldan fazla}}=10,89$).

Tablo- 33 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Hanede Yaşayan Birey Sayısına Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Kruskal Wallis testi (N=98)

Boyut/Ölçek	Hanedeki birey sayısı	Betimsel İst.		Kruskal-Wallis			M-W
		n	Sıra Ort.	X ²	sd	p	
Duygusal sorunlar	5 ve altı (1)	30	44,05	6,48	2	0,037*	1, 2 ile 3
	6-8 kişi (2)	42	44,52				
	9 kişi ve üstü (3)	26	62,29				
Davranış sorunları	5 ve altı (1)	30	51,80	2,40	2	0,302	-
	6-8 kişi (2)	42	44,63				
	9 kişi ve üstü (3)	26	54,71				
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	5 ve altı (1)	30	45,27	9,95	2	0,011*	1, 2 ile 3
	6-8 kişi (2)	42	42,63				
	9 kişi ve üstü (3)	26	64,71				
Akran sorunları	5 ve altı (1)	30	44,88	6,81	2	0,032*	1, 2 ile 3
	6-8 kişi (2)	42	44,77				
	9 kişi ve üstü (3)	26	61,77				

Toplam güçlük puanı	5 ve altı (1)	30	45,17	6,43	2	0,040*	1, 2 ile 3
	6-8 kişi (2)	42	42,79				
	9 kişi ve üstü (3)	26	65,73				
Sosyal davranışlar	5 ve altı (1)	30	57,87	6,76	2	0,034*	1, 2 ile 3
	6-8 kişi (2)	42	50,27				
	9 kişi ve üstü (3)	26	38,60				

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin hanede yaşayan kişi sayısına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Kruskal-Wallis testine göre, hanede yaşayan kişi sayısı onların duygusal sorunlar, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları, toplam güçlük puanı ve sosyal davranışlar puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, hanede yaşayan kişi sayısına bağlı olarak duygusal sorunlara ilişkin puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($\chi^2_{(2)}=6,48$; $p < .05$). Hangi gruplar arasında duygusal sorunlara ilişkin puanların farklı olduğunu bulmaya yönelik yapılan post-hoc Mann-Whitney testinin sonucuna göre; 9 ve üstü sayıda kişinin yaşadığı hanedeki çocukların (Grup 3) duygusal sorunlara ilişkin puanları diğer çocuklardan (Grup 1 ve 2) daha yüksektir (Sıra Ortalaması 5 kişi ve altı=44,05; Sıra Ortalaması 6-8 kişi=44,52 ve Sıra Ortalaması 9 kişi ve üstü=62,29).

Çocukların, hanede yaşayan kişi sayısına bağlı olarak dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanları arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($\chi^2_{(2)}=9,95$; $p < .05$). Post-hoc Mann-Whitney testinin sonucuna göre; 9 ve üstü sayıda kişinin yaşadığı hanedeki çocukların (Grup 3) dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanları diğer çocuklardan (Grup 1 ve 2) daha yüksektir (Sıra Ortalaması 5 kişi ve altı=45,27; Sıra Ortalaması 6-8 kişi=42,63 ve Sıra Ortalaması 9 kişi ve üstü=64,71).

Çocukların, hanede yaşayan kişi sayısına bağlı olarak akran sorunlarına ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($\chi^2_{(2)}=6,81$; $p < .05$). Post-hoc Mann-Whitney testinin sonucuna göre; 9 ve üstü sayıda kişinin yaşadığı hanedeki çocukların (Grup 3) akran sorunlarına ilişkin puanları diğer çocuklardan (Grup 1 ve 2) daha yüksektir (Sıra Ortalaması 5 kişi ve altı=44,88; Sıra Ortalaması 6-8 kişi=44,77 ve Sıra Ortalaması 9 kişi ve üstü=61,77).

Çocukların, hanede yaşayan kişi sayısına bağlı olarak toplam güçlük puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($\chi^2_{(2)}=6,43$; $p < .05$). Post-hoc Mann-Whitney testinin sonucuna göre; 9 ve üstü sayıda kişinin yaşadığı hanedeki çocukların

(Grup 3) toplam güçlük puanları diğer çocuklardan (Grup 1 ve 2) daha yüksektir (Sıra Ortalaması_{5 kişi ve altı}=45,17; Sıra Ortalaması_{6-8 kişi}=42,79 ve Sıra Ortalaması_{9 kişi ve üstü}=65,73).

Son olarak, çocukların, hanede yaşayan kişi sayısına bağlı olarak sosyal davranışlara ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur ($\chi^2_{(2)}=6,76$; $p<.05$). Post-hoc Mann-Whitney testinin sonucuna göre; 9 ve üstü sayıda kişinin yaşadığı hanedeki çocukların (Grup 3) sosyal davranışlara ilişkin puanları diğer çocuklardan (Grup 1 ve 2) daha düşüktür (Sıra Ortalaması_{5 kişi ve altı}=57,87; Sıra Ortalaması_{6-8 kişi}=50,27 ve Sıra Ortalaması_{9 kişi ve üstü}=38,60).

Tablo- 34 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Ailenin Ortalama Aylık Gelirine Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan t-Testi (N=99)

Boyut/Ölçek	Ortalama aylık gelir	Betimsel İst.			t-test		
		N	$\bar{X}$	ss	t	sd	P
Duygusal sorunlar	0-999 TL	46	4,24	2,39	1,29	97	0,201
	1000-2999 TL	53	3,70	1,78			
Davranış sorunları	0-999 TL	46	2,22	1,89	0,41	97	0,683
	1000-2999 TL	53	2,06	2,00			
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	0-999 TL	46	3,91	2,26	0,65	97	0,515
	1000-2999 TL	53	3,62	2,16			
Akran sorunları	0-999 TL	46	2,59	1,73	-0,40	97	0,687
	1000-2999 TL	53	2,72	1,47			
Toplam güçlük puanı	0-999 TL	46	12,96	6,13	0,75	97	0,456
	1000-2999 TL	53	12,09	5,35			
Sosyal davranışlar	0-999 TL	46	7,89	2,08	-0,08	97	0,936
	1000-2999 TL	53	7,92	2,03			

*Fark $p<.05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin ortalama aylık aile gelirine bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan bağımsız gruplar t-testine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$) (Tablo 33).

Tablo- 35 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının Ailenin Bir Kurumdan Sosyal Destek Alma Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Destek alınan kurum	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		N	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	P
Duygusal sorunlar	Yok	83	49,00	4067,00	-1,16	0,247
	Var	17	57,82	983,00		
Davranış sorunları	Yok	83	48,14	3996,00	-1,83	0,067
	Var	17	62,00	1054,00		
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	Yok	83	48,52	4027,00	-1,53	0,127
	Var	17	60,18	1023,00		
Akran sorunları	Yok	83	49,69	4124,50	-0,63	0,531
	Var	17	54,44	925,50		
Toplam güçlük puanı	Yok	83	48,28	4007,50	-1,69	0,091
	Var	17	61,32	1042,50		
Sosyal davranışlar	Yok	83	51,67	4288,50	-0,91	0,362
	Var	17	44,79	761,50		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin destek alınan bir kurumun olmasına bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Mann-Whitney testine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$) (Tablo 34).

Tablo- 36 Suriyeli Çocukların Sosyal Uyum Puanlarının İç Savaşta Yakınını Kaybetme Durumuna Göre Farklılaşma Gösterip Göstermediğini Araştırmak Üzere Yapılan Mann-Whitney Testi (N=99)

Boyut/Ölçek	İç savaşta kayıp	Betimsel İst.			Mann-Whitney	
		n	Sıra Ort.	Sıralar Top.	Z	P
Duygusal sorunlar	Evet	77	52,34	4030,00	-2,05	0,041*
	Hayır	22	41,82	920,00		
Davranış sorunları	Evet	77	53,18	4094,50	-2,10	0,036*
	Hayır	22	38,89	855,50		
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	Evet	77	51,89	3995,50	-2,02	0,045*
	Hayır	22	39,06	954,50		
Akran sorunları	Evet	77	52,10	4012,00	-2,04	0,043*
	Hayır	22	42,64	938,00		
Toplam güçlük puanı	Evet	77	53,01	4082,00	-2,20	0,012*
	Hayır	22	39,45	868,00		
Sosyal davranışlar	Evet	77	43,19	3711,00	-2,21	0,011*
	Hayır	22	61,32	1239,00		

*Fark $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Suriyeli çocukların, sosyal uyum düzeylerinin iç savaşta yakınıni kaybetmeye bağlı olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini araştırmak üzere yapılan non-parametrik Mann-Whitney testine göre çocukların iç savaşta yakınıni kaybetmesinin, onların güçler ve güçlükler ölçeğinin tüm boyutlarına ilişkin puanlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır. Buna göre;

Çocukların, iç savaşta yakınıni kaybetmeye bağlı olarak duygusal sorunlara ilişkin puanları arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın iç savaşta yakınıni kaybeden çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z=-2,05$ ve $p < .05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, iç savaşta yakınıni kaybeden çocukların duygusal sorunlara ilişkin puanlarının, daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması_{Evet}=52,34 ve Sıra Ortalaması_{Hayır}=41,82).

Çocukların, iç savaşta yakınıni kaybetmeye bağlı olarak davranış sorunlarına ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine iç savaşta yakınıni kaybeden çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z=-2,10$ ve $p < .05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, iç savaşta yakınıni kaybeden çocukların davranış sorunlarına

ilişkin puanlarının, daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $E_{\text{Vet}}=53,18$ ve Sıra Ortalaması $H_{\text{Hayır}}=38,89$).

Çocukların, iç savaşta yakınını kaybetmeye bağlı olarak dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine iç savaşta yakınını kaybeden çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z=-2,02$ ve $p<.05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, iç savaşta yakınını kaybeden çocukların dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarının, daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $E_{\text{Vet}}=51,89$ ve Sıra Ortalaması $H_{\text{Hayır}}=39,06$).

Çocukların, iç savaşta yakınını kaybetmeye bağlı olarak akran sorunlarına ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine iç savaşta yakınını kaybeden çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z=-2,04$ ve $p<.05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, iç savaşta yakınını kaybeden çocukların akran sorunlarına ilişkin puanlarının, daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $E_{\text{Vet}}=52,10$ ve Sıra Ortalaması $H_{\text{Hayır}}=42,64$).

Çocukların, iç savaşta yakınını kaybetmeye bağlı olarak toplam güçlük puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine iç savaşta yakınını kaybeden çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z=-2,20$ ve $p<.05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, iç savaşta yakınını kaybeden çocukların toplam güçlük puanlarının, daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $E_{\text{Vet}}=53,01$ ve Sıra Ortalaması $H_{\text{Hayır}}=39,45$).

Son olarak, çocukların, iç savaşta yakınını kaybetmeye bağlı olarak sosyal davranışlara ilişkin puanları arasında da anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın yine iç savaşta yakınını kaybetmeyen çocuklar lehine olduğu bulunmuştur ($Z=-2,21$ ve $p<.05$). Sıra ortalaması puanları incelendiğinde, iç savaşta yakınını kaybetmeyen çocukların sosyal davranışlara ilişkin puanlarının, iç savaşta yakınını kaybeden çocuklardan daha yüksek olduğu görülmektedir (Sıra Ortalaması $E_{\text{Vet}}=43,19$ ve Sıra Ortalaması $H_{\text{Hayır}}=61,32$).

5.3. SURIYELİ ÇOCUKLARIN ÖFKE İLE SOSYAL UYUM DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE DAİR BULGULAR

Tablo- 37 Suriyeli Çocukların Öfke Puanları ve Sosyal Uyum Puanları Arasındaki İlişkilere Yönelik Korelasyon Testi (N=100)

Boyut/Ölçek	Toplam öfke puanı
-------------	-------------------

Duygusal sorunlar	r ,377** p 0,000
Davranış sorunları	r ,525** p 0,000
Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik	r ,416** p 0,000
Akran sorunları	r ,286** p 0,004
Toplam güçlük düzeyi	r ,558** p 0,000
Sosyal davranışlar	r -,237* p 0,017

*İlişki, $p < .05$ ve ***ilişki $p < .001$ düzeyinde anlamıdır.

Tablo 36'de araştırmaya katılan, İstanbul'daki çocukların öfke düzeyleri ile sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişkileri incelemek üzere uygulanan Pearson momentler çarpımı korelasyonuna ait katsayılar sunulmuştur. Buna göre, çocukların öfke düzeyleri ile sosyal uyum düzeylerinin hepsi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur;

- Çocukların öfke puanları ile duygusal sorunlara ilişkin puanları arasında $p < .001$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r_{\text{Öfke}^* \text{Duygusal sorunlar}} = 0,377$).
- Yine, çocukların öfke puanları ile davranışsal sorunlara ilişkin puanları arasında $p < .001$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r_{\text{Öfke}^* \text{Davranış sorunları}} = 0,525$).
- Çocukların öfke puanları ile dikkat eksikliği ve aşırı hareketliliğe ilişkin puanları arasında $p < .001$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r_{\text{Öfke}^* \text{Dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik}} = 0,416$).
- Çocukların öfke puanları ile akran sorunlarına ilişkin puanları arasında $p < .001$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r_{\text{Öfke}^* \text{Akran sorunları}} = 0,286$).
- Çocukların öfke puanları ile toplam güçlük puanları arasında $p < .001$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r_{\text{Öfke}^* \text{Toplam güçlük puanı}} = 0,558$).

- Ve son olarak, çocukların öfke puanları ile sosyal davranışlara ilişkin puanları arasında $p < .05$ düzeyinde negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır ($r_{\text{Öfke} \times \text{Sosyal davranışlar}} = -0,237$).

5.4. TARTIŞMA VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde yapılan veri analizleri sonucunda ulaşılan bulgular tartışılacak ve kuramsal çerçeve ile yorumlanacaktır.

5.4.1. Öfke Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

Bu araştırmaya başlanırken savaş ortamından gelen çocukların sosyal öğrenme yoluyla daha öfkeli ve daha saldırgan olabilecekleri düşünülmekteydi. Ancak yapılan araştırmada Suriyeli çocukların öfke düzeyleri orta noktaya çok yakın çıkmıştır. Bu durumda çocukların öfke düzeylerinin pek yüksek olmadığı söylenebilir. Bunun nedeni karşılanmayan bir beklentinin yüksek seviyelerde olmaması nedeniyle hissedilen hayal kırıklığının az olması şeklinde açıklanabilir. Yaşanan zorlukların bütün insanlar tarafından yaşanıyor olması da bu durumu etkilemiş olabilir. Topçuoğlu yaptığı araştırmada göçmen çocukların ebeveynlerine destek olma, güç verme, onların sorumluluklarını paylaşma ve onlara yük olduklarını hissetme gibi yaşatlarının üzerinde tepkiler verdiklerini bulmuştur.¹⁸²

Birçok sosyal psikolog insanların iletişim becerilerinin gelişerek daha fazla kelime kullanılabilir hale geldikçe öfke duygusunu daha fazla kontrol edilebildiği düşünülmektedir. Ancak yapılan araştırmada ebeveynlerin ya da çocukların Türkçe konuşabilmesinin öfke düzeyini etkilemediği görülmüştür. Burada çocukların anadillerinde kendilerini ifade etme becerilerinin daha fazla iletişim içinde oldukları kişiler için yeterli olduğu düşünülebilir.

Yapılan araştırmada 10 yaş ve üstü çocukların 9 yaş ve altındakilere göre daha öfkeli oldukları bulunmuştur. 10 yaş ve üstü çocukların ergenlik dönemine daha yakın ve göç sürecinin yaşandığı yıllarda zihinsel süreçlerinin daha fazla gelişmiş olmasının bu durum üzerinde etkili olabileceği düşünülebilir.

Duygular ve hormonların ilişkisini araştıran birçok araştırmacı erkeklik hormonu olarak da bilinen testosteron ve mutluluk hormonu olarak bilinen serotonin seviyesinin duygular üzerinde etkili olduğunu öne sürmektedir. Bu araştırmada da erkek çocukların kız çocuklara göre daha öfkeli olduğu bulunmuştur. Burada hormonların etkisinin yanında sosyo kültürel yapının da etkili olabileceği düşünülebilir.

¹⁸²Reyhan Atasü Topçuoğlu, Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme, Uluslararası Göç Örgütü, Ankara, 2012 s.52.

Araştırma eğitim hakkından faydalanabilen çocuklar ile gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında 2016-2017 eğitim öğretim yılında Suriyeli çocukların en az %40'ının¹⁸³ bu haktan faydalanmadığı bilinmektedir ki bu oran oldukça yüksektir. Kız çocuklarının erkek çocuklarına göre % 4 oranında daha fazla eğitim hakkından faydalanmaktadırlar.¹⁸⁴ Ekonomik olarak sorun yaşayan pek çok ailede görüldüğü gibi Suriyeli ailelerde çocukların eğitim almaları yerine çalışmalarını tercih edebilmektedirler. Ucuz iş gücü olarak çocukların çalıştırılması çocuklara ilişkin birçok tehdit ve risk oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan 100 öğrencinin 12'si ise okula devam ederken aynı zamanda çalışmaktadır. Öfke düzeylerine baktığımızda aynı zamanda çalışan çocukların öfke düzeylerinin çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Tunç'a göre bu durum suç oranlarındaki artış da dâhil olmak üzere pek çok soruna uygun zemini hazırlamaktadır.¹⁸⁵ Eğitim hakkı üzerine Türkiyelilerin görüşlerine bakıldığında ise 2014 yılında Erdoğan tarafından yürütülen araştırmada, üniversiteye giriş konusunda ciddi bir tepki olmasına rağmen insanların %72,5'i farklı eğitim türlerini desteklemekte, % 27,5'i " hiçbir şekilde eğitim verilmemelidir" şeklinde görüşünü ifade etmektedir.¹⁸⁶

Kardeş sayısı ve hanede yaşayan kişi sayısı arttıkça çocukların öfke düzeylerinin arttığı görülmüştür. Literatürde bu konuyla ilgili bir araştırma bulunmamaktadır. Bu sonuçta kişi sayısının artmasıyla beraber ebeveynlerin sorumluluklarının artması ve bir çocukla geçirebilecekleri zamanın vb. faktörlerin etkili olduğu düşünülebilir.

Ebeveynlerin çalışma durumuna bakıldığında ise her iki ebeveynin çalışma durumunun da çocukların öfke düzeyini etkilediği görülmüştür. Anne ya da babası çalışmayan çocukların öfke düzeyinde ebeveyni çalışan çocuklara göre yüksek çıkmıştır. Burada akla ilk olarak ekonomik imkânların gelmesine rağmen yapılan çalışmada aylık ekonomik gelirin öfke düzeyinde etkili olmadığı görülmüştür. Burada ekonomik imkânlarla yansımaya bile çalışma ve üretme durumunun yetişkinleri olumlu etkilediği ve bunun da çocuklara yansıdığı düşünülebilir.

İç savaşta yakın(lar)ını kaybeden çocukların öfke düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu çocukların travmatik yaşantılara daha çok maruz kaldıkları varsayımı yapılarak bu farklılığın nedeni açıklanabilir.

¹⁸³ http://setav.org/assets/uploads/2017/01/Okullasma_tr.jpg (Erişim tarihi: 16.04.2017)

¹⁸⁴ İpek Coşkun, Müberra Nur Emin, Türkiye'deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası Fırsatlar ve Zorluklar, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı, 2016, s. 15.

¹⁸⁵ Tunç, a.g.e., s. 54.

¹⁸⁶ Murat Erdoğan, Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması, 2014, s. 29.

5.4.2. Sosyal Uyum Düzeylerine İlişkin Bulguların Tartışma ve Yorumu

İstanbul'da yaşayan Suriyeli çocukların Güçler ve Güçlükler Anketi sonucunda elde edilen puanlara göre duygusal sorunlar, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları ve sosyal davranış puanları normal düzeyde, davranış sorunları ve 4 alt bölümün toplamından oluşan toplam güçlük puanı sınırdan çıkmıştır.

Öfke düzeyinde etkili olmayan Türkçe konuşma durumunun önemi bu bölümde ortaya çıkmıştır.

Ebeveyni Türkçe konuşabilen çocukların puanlarına bakıldığında duygusal sorunlar, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik ve toplam güçlük puanlarında daha düşük puanlar almışlardır. Sosyal davranış puanları ise çok daha yüksek çıkmıştır. Benzer sonuçlar çocukların Türkçe konuşabilmesine göre de elde edilmiştir. Türkçe konuşabilen çocukların davranış puanları, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanları, akran sorunları puanları ve toplam güçlük puanları çok daha düşük çıkmıştır.

BMMYK Türkiye temsilcisi Batchelor, verdiği birçok demeçte Suriyelilere yardım etmek isteyenlerin onlara Türkçe öğretebileceğini söylemiştir. Uzman ve Tösten' in yaptıkları araştırmada Suriyeli akademisyenlerin bazılarının Türkçe bilmediği ve bu durumun iletişimi ve uyumu doğrudan olumsuz bir şekilde etkilediği belirlenmiştir.¹⁸⁷ Akademisyen gruptan ayrılarak nüfusun daha kalabalık grubunu oluşturanlara baktığımızda ise; Barın, Suriyeli kadınlar ile yaptığı çalışmada benzer bir sonuca ulaşmıştır. Aynı araştırmada kamp alanlarında da kamp alanları dışında da gettolaşarak yaşamaları ve dil öğrenmemeleri kadınları uyumdan uzaklaştıran sürece örnek olarak gösterilmiştir.¹⁸⁸

Erdoğan, dil ve eğitim sorunun en az Suriyeliler kadar Türkiyelileri de etkilediğini, acilen çocukların Türkçe öğrenerek Türk eğitim sistemine dâhil edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu durumun yüksek bir maliyet gerektireceği açık bir şekilde ortadadır.¹⁸⁹

Aynı noktaya Kirişçi de dikkat çekerek Türkçe' nin baskın olduğu bir eğitim programının çocukların Türk toplumuna katılımı noktasında son derece kritik bir adım olduğunu vurgulamıştı. Türkçe öğretmenin çok sayıda kültürel, yasal, siyasi ve sosyal sonuçlar doğurabilecek bir konu olduğunu, Türkçe eğitim sağlanamamasının

¹⁸⁷Nasrullah Uzman ve Rasim Tosten, Suriyeli Akademisyenlerin Bakış Açısından Türkiye- Suriye İlişkileri ve Sığınmacılar Meselesi, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 24, 2016, 251-272 s270.

¹⁸⁸Hilal Barın, Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1 Sayı:2, 2015, 10-56. s28.

¹⁸⁹Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Suriye Vatandaşlarına Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştayı* içinde Doç. Dr. Murat Erdoğan *Türkiye'deki Suriyeliler ve Orta Gelecek*, 2016, s. 52

ilerleyen dönemde Türk toplumuna uyumlarında ciddi sorunları olan bir gençlik olabileceğini belirtmiştir. Bu süreçte çocukların anadilleri de ihmal edilmemelidir.¹⁹⁰

Oral İstanbul' da yaşayan Suriyeli çocuklarla yaptığı çalışmada %41' inin mahallede ve okulda arkadaşlık kuramadığını, %57' sinin ise arkadaşlık kurarken dil sorunu yaşadıklarını ifade etmiştir. Aynı çalışmada çocukların %95' i Türkçe öğrenmeyi istediklerini söylemiştir.¹⁹¹ Biner ve Soykan' ın Suriyeli ailelerle yaptığı çalışmada ise ailelerin aklına gelecek dendiğinde ilk olarak eğitim ve okulların geldiği görülmüştür. Çocukların Arapçayı öğrenmemesinin ya da unutulmasının aileler için endişe verici bir durum olduğu bu nedenle Arapça eğitim veren geçici eğitim merkezlerini tercih ettikleri görülmüştür.¹⁹²

Sosyal uyum puanları yaş faktörüne göre incelendiğinde ise 10 yaş ve üstündeki çocukların akran sorunları puanlarından yüksek aldığı buna paralel olarak da sosyal davranış puanlarının düşük olduğu görülmüştür. Yaşananların kişiyi nasıl ve ne kadar etkilediği, kişinin kaç yaşında olduğuyla yakından ilişkilidir. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yürütülen çalışmada öğretmenler ve aileler yaşı küçük olan çocukların çok daha kolay uyum sağladığını belirtmişlerdir.¹⁹³

Çocukların cinsiyetlerinin de sosyal uyum üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Kız çocukları davranış sorunları, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, toplam güçlük puanlarında daha düşük puan alırken duygusal sorunları daha şiddetli yaşadıkları görülmüştür. Bu sonuçlarla paralel olarak kız çocukları sosyal davranış puanlarında yüksek puan almışlardır. Erkek çocukların öfke düzeylerinin daha yüksek olmasının burada etkili olabileceği düşünülebilir. Bunun yanında sosyo-kültürel olarak kadın/erkek rollerinin de etkileyici olabileceği düşünülebilir.

Eğitimi devam ederken aynı zaman da çalışan çocukların sosyal uyum puanlarında dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik ile sosyal davranış bölümleri dışındaki bölümlerde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Öfke duygusunda olduğu gibi bu bölümde de eğitimin önemi gözler önüne serilmiştir.

Çocukların babalarının hayatta olması/ vefat etmesi duruma bakıldığında babası vefat eden çocukların duygusal sorunlar, davranış sorunları ve toplam güçlük puanlarında çok daha yüksek puanlar bunlara paralel olarak da sosyal davranışlarda düşük puanlar aldıkları görülmüştür. Çocukluk döneminde yaşanan, savaşta ebeveyn kaybının yetişkinlikteki etkilerini araştıran Morina ve Lersner, baba kaybının

¹⁹⁰ Kemal Kirişçi, *Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin Suriyeli Mülteciler Sınırı*, Çev. Sema Karaca, 2014, s. 32.

¹⁹¹ Pelin Oral, *Türkiye'de Sığınmacı Çocuk Olmak İstanbul Saha Çalışması*, 2016, s. 12-13

¹⁹² Özge Biner ve Cavidan Soykan, Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye'de Yaşam, 2016, s.16

¹⁹³ İnsan Hakları İzleme Örgütü, *Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştığımda Hiçbir Şey Göremiyorum Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek*, 2015, s.18-19

yetişkinlikte depresyon, anksiyete bozuklukları ve diğer psikolojik sıkıntılar ile ilişkili olduğunu göstermiştir.¹⁹⁴

Ebeveynin çalışması duruma bakıldığında ise duygusal sorunlar, davranış sorunları, akran sorunları ve toplam güçlük puanlarında ebeveyni çalışmayan çocuklar çok daha yüksek puanlar almışlardır. Öfke duygusunda olduğu gibi burada da ailenin aylık gelirin etkili olmaması maddi imkânlar dışında farklı faktörleri düşünmeye zorlamaktadır. Burada sosyal algıların da devreye girebileceği düşünülebilir. Yapılan araştırma sırasında ebeveynler sık sık “bize dilenci ve korkak gibi bakıyorlar, bu çok üzücü” ifadesini kullanmışlardır. Çalışmayan ebeveynlerin çevreden gelebilecek bu sözler ya da imalar karşısında daha hassas olabileceği düşünülebilir.

Kitlesel göç olaylarında “çalışma hakkı” önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’de YUKK ile şartlı mülteci olarak kabul edilen Suriyelilere çalışma hakkı verilmiştir. Bu hakkın günlük hayata yansımalarına baktığımızda ise 10 bin civarında Suriyelinin resmi çalışma izni aldığı görülmektedir. Bu durum da kayıt dışı çalışmanın yoğunlukta olduğu ve bunun ciddi bir emek sömürüsü olduğu düşünülmektedir.¹⁹⁵

Suriyelilerin çalışmasıyla ilgi Türkiyelilerin düşüncelerine baktığımızda ise %56.1 oranında “Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadır.” önermesini destekledikleri bulunmuştur. Bekleneceği gibi bu oran sınır illerinde %68.9’ lara kadar yükselmektedir.¹⁹⁶

Öfke duygusunda etkili olmayan Türkiye’de yaşama süresi sosyal uyumda etkisi gösterdiği düşünülebilir. Türkiye’ de 2 yıldan fazla süredir yaşayan çocukların duygusal sorunlar, davranış sorunları ve toplam güçlük puanlarında çok daha düşük puanlar aldıkları görülmüştür. Zaman geçtikçe çocukların Suriye topraklarında, göç sürecinde ve uyum sağlamaya çalışırken yaşadıkları sorunları çözmeye başladıkları söylenebilir.

Hanede yaşayan kişi sayısının davranış sorunları dışında ki bütün alt alanlarda çocukları etkilediği görülmektedir. Kişi sayısı arttıkça çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenmektedirler. Bu durumda artan kişi sayısı ile beraber çocuklara ayrılabilir zaman ve ilginin azaldığı söylenilebileceği gibi kişi sayısı arttıkça evde yaşayan aile sayısının arttığı da söylenebilir. Yapılan görüşmelerde ve bir çok araştırmada belirtildiği üzere birkaç ailenin kısıtlı imkânlar nedeniyle aynı evde yaşamasına sık rastlanılmaktadır.

¹⁹⁴ Hasurder Çocuk Sağlığı Çalışma Grubu, **Çocuklar ve Savaş**, İçinde: Dr. Neriman Aydın, **Savaşın Çocuklar Üzerindeki Psikolojik, Sosyal ve Kültürel Etkileri**, Ankara,2014, s. 29.

¹⁹⁵ Erdoğan, a.g.e., 2016, s. 33.

¹⁹⁶ Erdoğan, a.g.e., 2014,s. 27.

Çocukların yakın(lar)ını kaybetme durumu tahmin edildiği gibi bütün alt alanları etkilemektedir. Savaşa maruz kalma ya da tanıklık etme, yerinden edilme gibi farklı travmaların ayırıcı özellikleri olmasına rağmen, çocukların travmatik olaylara verdikleri ilk tepkiler büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu tür olaylarda yaşanan kayıplar sonrasında kayıp duygusu ve yas ortaya çıkmaktadır. Yas genellikle acı ve üzüntü verici bir yaşantı olarak görülmekle birlikte, yasin neden olduğu etkiler insanın duygu ve düşünce dünyasıyla sınırlı kalmamakta, kişinin bedensel ve sosyal işlevlerini de etkilemektedir.¹⁹⁷

Yaşanan silahlı çatışmalar, ebeveynlerini ya da diğer önemli kişileri savunmasız görmek, işkenceye maruz kalmak ya da kalan kişileri görmek, öldürülmesine ya da tecavüze uğramasına tanık olmak çocukların güvenine ciddi zarar verebilir; kendilerine, diğer insanlara ve geleceğe olan güvenlerini kaybedebilirler. Bu durumda psiko-sosyal desteğin önemi artmaktadır. Şiddete maruz kalan çocukların ileriki yıllarda uyuşturucu kullanma, erken/ riskli cinsel ilişkiye girme, aşırı kaygı duyma, depresyon ve bellek bozuklukları, isyankâr ve saldırgan davranışlar görülme oranları diğer çocuklara göre daha fazla olmaktadır.¹⁹⁸

---

¹⁹⁷ Topcuoğlu, a.g.e., s. 50.

¹⁹⁸ Aydın, a.g.e., s. 28-29.

SONUÇ

Bu araştırma İstanbul ilinde yaşayan 6-12 yaş arası Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma sorularının cevaplandırılmasında gönüllük esas alınmış, okula devam eden 6-12 yaş arasında ki Suriyeli çocukların tamamı örnekleme dâhil edilmiştir. Savaştan ve totaliter bir sistem gelen Suriyelilerin büyük bir bölümü soruları cevaplamaya çekinmiş, araştırmaya katılmak istememiştir. Bu sınırlama ile 6-12 yaş arasında okula devam eden 100 Suriyeli çocuğa ulaşılmıştır.

Araştırma için Kişisel Bilgi Formu, Güçler ve Güçlükler Anketi, Sürekli Öfke ve Öfke Tarzı Ölçeğinden uzman desteği alınarak belirlenen 12 soru kullanılmıştır. Form ve ölçeklerdeki soruları çocuklar adına ebeveynleri doldurmuştur. Güçler ve Güçlükler Anketinin orijinal Arapça metnine ulaşılabilmıştır. Kişisel Bilgi Formu ve Öfke ölçeğinde ki sorular ise Arapça bilen bir psikolog tarafından Arapçaya çevrilmiş, yine Arapça bilen başka bir psikolog tarafından tekrar Türkçe'ye çevrilerek orijinal metinle karşılaştırması yapılmıştır. Sorular cevaplanırken ebeveynlerin yanında olunmuş tercüman yardımı ile dil engeli aşılmıştır. Hassas grup olarak tanımlanan bir grup ile çalışıldığının farkında olarak gerekli özen gösterilmiştir. Elde edilen verilerin tümü, SPSS 23.0 for Windows paket programı ile istatistiksel analizleri yapılmıştır. Bu analizler sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

- Çocukların öfke puanlarının orta puana oldukça yakın çıktığı, yani öfke seviyelerinin pek yüksek olmadığını söylenebilir.

Suriyeli çocukların çeşitli değişkenlere göre öfke düzeyleri hakkında elde edilen sonuçlar;

- Çocukların ebeveynlerinin Türkçe konuşabilmesi/ konuşamaması çocukların öfke düzeylerini etkilememektedir.
- Çocukların kendilerinin Türkçe konuşabilmesi/ konuşamaması çocukların öfke düzeylerini etkilememektedir.
- 10 yaş üstü çocukların öfke düzeylerinin 9 yaş altı çocukların öfke düzeylerine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Erkek çocuklarının öfke düzeylerinin kız çocuklarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Okul hayatı devam ederken aynı zamanda çalışan çocukların öfke düzeylerinin sadece okula gidenlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- 5 ve daha fazla kardeşi olan çocukların öfke düzeylerinin beşten az kardeşi olan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

- Annesi çalışmayan çocukların öfke düzeylerinin annesi çalışanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Babası sağ/ vefat etmiş olma durumunun çocukların öfke düzeylerini etkilemediği görülmüştür.
- Babası çalışmayan çocukların öfke düzeylerinin babası çalışanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Türkiye’de kalma süresinin çocukların öfke düzeylerini etkilemediği görülmüştür.
- Hanede yaşayan birey sayısı 9dan fazla olan çocukların öfke düzeylerinin haneden yaşayan birey sayısı 8 ve altı olan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Ailenin aylık gelir seviyesinin çocukların öfke düzeylerini etkilemediği görülmüştür.
- Ailenin bir kurumdan sosyal destek almasının çocukların öfke düzeylerini etkilemediği görülmüştür.
- Suriye’de yaşanan iç savaşta yakın(lar)ını kaybeden çocukların kayıp vermeyen çocuklara göre daha öfkeli olduğu görülmüştür.
- Çocukların duygusal sorunlar, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları ve sosyal davranışlar puanlarının normal düzeyde çıktığı; davranış sorunları ve toplam güçlük puanlarının ise sınırdan olduğu görülmüştür.

Suriyeli çocukların çeşitli değişkenlere göre sosyal uyum düzeyleri hakkında elde edilen sonuçlar;

- Ebeveyni Türkçe konuşamayan çocukların duygusal sorunlar, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik ile toplam güçlük puanlarının ebeveyni Türkçe konuşabilen çocuklara göre daha yüksek çıktığı görülmüş bu çocukların sosyal davranış puanları ise diğer puanlarla uyumlu bir şekilde daha düşük çıkmıştır.
- Türkçe konuşamayan çocukların; davranış sorunları, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları ve toplam güçlük puanları Türkçe konuşabilen çocuklara göre daha yüksek çıkmıştır.
- 10 yaş ve üstü grupta yer alan çocukların akran sorunları puanları 9 yaş ve altı grubunda yer alan çocuklara göre daha yüksek çıktığı görülmüş, bu çocukların sosyal davranış puanları ise diğer puanlarla uyumlu bir şekilde daha düşük çıkmıştır.
- Erkek çocukların davranış sorunları, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik ve toplam güçlük puanlarının kız çocuklarına göre daha yüksek çıktığı görülmüş,

bunun yanında duygusal sorunlar ve sosyal uyum puanlarında kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha yüksek çıkmıştır.

- Çocukların çalışma durumlarına bakıldığında öğrencilik hayatının yanında aynı zamanda çalışan çocukların duygusal sorunlar, davranış sorunları, akran sorunları ve toplam güçlük puanlarının sadece öğrenci olan çocuklara göre daha yüksek çıktığı görülmüştür.
- 2'den fazla kardeşi olan çocukların dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarının 2 ve 2'den az kardeşi olan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Annesi çalışmayan çocukların dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik puanlarının annesi çalışan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Babası vefat eden çocukların duygusal sorunlar, davranış sorunları ve toplam güçlük puanlarının babası hayatta olan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür, bu çocukların sosyal davranış puanları ise diğer puanlarla uyumlu bir şekilde daha düşük çıkmıştır.
- Babası çalışmayan çocukların duygusal sorunlar, davranış sorunları, akran sorunları ve toplam güçlük puanlarının babası çalışan çocuklara göre daha yüksek çıktığı görülmüştür.
- 2 yıl ve daha az bir süredir Türkiye'de yaşayan çocukların duygusal sorunlar, davranış sorunları, akran sorunları ve toplam güçlük puanlarının 2 yıldan daha fazla süredir Türkiye'de olan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Hanesinde 9 ve üstü kişi yaşayan çocukların duygusal sorunlar, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları, toplam güçlük puanının 9 kişiden az yaşayanlara göre daha yüksek çıktığı görülmüştür, bu çocukların sosyal davranış puanları ise diğer puanlarla uyumlu bir şekilde daha düşük çıkmıştır.
- Ailelerinin gelir durumlarına göre bakıldığında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır.
- Ailelerinin bir kurumdan sosyal destek alması ile puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.
- İç savaşta yakın(lar)ını kaybeden çocukların duygusal sorunlar, davranış sorunları, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları, toplam güçlük puanlarının yakın(lar)ını kaybetmeyen çocuklara göre daha yüksek çıktığı görülmüştür, bu çocukların sosyal davranış puanları ise diğer puanlarla uyumlu bir şekilde daha düşük çıkmıştır.

Suriyeli çocukların öfke düzeyleri ile sosyal uyum düzeyleri hakkında elde edilen sonuçlar;

- Çocukların öfke puanları ile duygusal sorunlara ilişkin puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- Çocukların öfke puanları ile davranışsal sorunlara ilişkin puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- Çocukların öfke puanları ile dikkat eksikliği ve aşırı hareketliliğe ilişkin puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- Çocukların öfke puanları ile akran sorunlarına ilişkin puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- Çocukların öfke puanları ile toplam güçlük puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- Ve son olarak, çocukların öfke puanları ile sosyal davranışlara ilişkin puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

Dünyada göç ve mültecilik konularıyla ilgili yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu sınırlılığın en önemli sebeplerinden biri dil sorunudur. Bu sorun ülkemizde de yaşanmakta ve araştırma yoğunluğunu ve planlamayı etkilemektedir. Yapılacak araştırmalarda dil sorununa dikkat edilmelidir.

Ülkemizde Suriyeli şartlı mülteciler ile ilgili yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yapılan araştırmaların büyük bir bölümü ise sınır illerinde yaşayan yetişkinlerle ve travma çalışmalarıyla sınırlıdır. Yapılacak araştırmalarda bu yoğunluk dikkate alınarak farklı şehirlerde ve farklı konular hakkında da planlanmalı yetişkinlerin yanında çocukların da yaşanan süreçten yetişkinlerden çok daha fazla etkilendiği unutulmamalıdır.

Savaş ortamında kayıp veren insanların çok daha hassas olduğu göz önünde bulundurularak, yapılacak araştırmalarda ekstra hassasiyet gösterilmelidir.

Ölçekler uygulanırken Suriyelilerin Suriye'de farklı sosyo kültürel, eğitim ve ekonomik imkânlarla sahip olduğu görülmüştür. Suriyeliler için planlanan çalışmalarda bu durum gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ADLER Alfred, ***İnsan Tabiatını Anlamak***, Çev. Ayda Yörükkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

ADLER Alfred, ***İnsan Doğasını Anlamak***, Çev. Deniz Başkaya, İlya Yayınevi, İzmir, 2010.

ARONSON Elliot, vd., ***Sosyal Psikoloji***, Çev. Okhan Gündüz, Kaknüs Yayınları, İstanbul,2012.

Atkinson Rita ve Atkinson Richard, ***Psikolojiye Giriş***, Çev: Yavuz Alogan, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2010.

AVCI Müjdat, ***Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları***, Serüven Kitabevi, Balıkesir, 2015.

BMMYK, ***Dünya Mültecilerin Durumu Bir İnsanlık Sorunu***, Çev. Yeşim Boyacılar vd.,Tarih Vakfı, Ankara, 1997

BURGER Jerry M., ***Kişilik Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri***, Çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, Kaknüs Yayınevi,2006, İstanbul

CÜCELOĞLU Doğan, ***İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları***, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009.

DENİZ A. Çağlar, vd., ***Bizim Müstakbel Hep Harap Oldu***, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

DÖKMEN Üstün, ***Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak Gelişmek Uzlaşmak***, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.

ÇİÇEKLİ BÜLENT, ***Vatandaşlık, göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler***, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, 2009

ERGİN Hatice ve YILDIZ S. Armağan, ***Gelişim Psikolojisi***, Nobel Yayınevi, Ankara, 2010.

GANDER Mary J. ve GARDİNER Harry W. , ***Çocuk ve Ergen Gelişimi***, Çev. Prof. Dr. Ali Dönmez, vd., İmge Kitabevi, Ankara,2010.

GEÇTAN Engin, ***Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar***, Metis Yayınları, İstanbul, 2015.

GEÇTAN Engin, ***İnsan Olmak***, Metris Yayınları, İstanbul, 2016.

HACIZADE Naile, ***Bilişsel Dil Bilim Açısından Duyguların Dili***, Çizgi Kitabevi, Konya, 2012.

HARTMANN Heinz, ***Ben Psikolojisi ve Uyum Sorunu***, Çev. Banu Büyükkal, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

İMAMOĞLU Abdulvahit, **Psikolojik ve Ahlaki Açından Çocuk Suçluluğu**, Değerler Eğitim Merkezi, İstanbul, 2015.

KAĞITÇIBAŞI Çiğdem, **Günümüzde İnsan ve İnsanlar**, Evrim Yayınevi, İstanbul, 2010.

KALAYCI Şeref, **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Asil Yayınları, Ankara, 2006

KARASAR Niyazi, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2009

KAYA İbrahim ve YILMAZ EREN Esra, **Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri**, Seta Yayıncılık, İstanbul, 2014.

KAYAOĞLU Mehtap, **Öfke Kontrolü**, Nesil Yayınevi, İstanbul, 2016.

KOYUNCU Ahmet, **Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2014,

KÖKNEL Özcan, **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 2000.

KÖKNEL Özcan, **Şiddet Dili**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2013.

LERNER Harriet, **Öfke Dansı**, Çev. Sinem Gül, Varlık Yayınları, İstanbul, 2016,

MORGAN Clifford T., **Psikolojiye Giriş**, Çev. Sirel Karakaş, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2011,

ÖKTEM Öget, **Davranışsal Nörofizyolojiye Giriş**, Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul, 2006

PALLANT Julie, **SPSS Survival Manuel**, Allen & Unwin, Australia, 2005

SOLOMON Robert C., **Duygulara Sadakat & Hislerimiz, Gerçekte Bize Ne Anlatıyor?** Çev: Funda Çoban, Nika Yayınevi, 2016.

TARHAN Nevzat, **Psikolojik Savaş Gri Propaganda**, Timaş Yayınevi, 2011, İstanbul

WINSTON Robert, **İnsan İçgüdüleri İlk Dürtülerimiz Modern Yaşamlarımızı Nasıl Biçimlendiriyor?** Çev. Sinan Köseoğlu, Say Yayıncılık, İstanbul, 2010.

YALÇIN Cemal, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

YAVUZER Haluk, **Ana- Baba Okulu**, Remzi Yayınevi, İstanbul, 2012.

YAVUZER Haluk, **Çocuk ve Suç**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2006.

YÖRÜKOĞLU Atalay, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2011.

MAKALELER

AKSOY Zeynep, "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2012, Cilt:5, Sayı:20, 292-303

AYDIN Neriman, **Savaşın Çocuklar Üzerindeki Psikolojik, Sosyal ve Kültürel Etkileri, Hasurder Çocuk Sağlığı Çalışma Grubu**, Ankara, 2014

DOSTER Barış, Suriye Satrancındaki Son Dönüşümler, **Ortadoğu Analiz**, 2013, Cilt: 5 Sayı: 59 23-30

BARIN Hilal, Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1 Sayı:2, 2015, 10-56.

GENCÖZ Faruk, Uyum Psikolojisi, **Kriz Dergisi**, 1998, Cilt: 6, Sayı: 2, 1-7

GOODMAN Robert, The Strengths and Difficulties Questionnaire: a Research Note. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 1997, 38 (5), 551-586

GÜVENİR Taner vd., Güçler ve Güçlükler Anketi'nin (GGA) Türkçe Uyarlamasının Psikometrik Özellikleri, **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, 2008, 15(2) 65-74

İÇDUYGU Ahmet, "Türkiye, Nereye Kadar Bir Göç Ülkesi", **Tusiad Görüş Dergisi**, 2015, Sayı: 88, 16-20

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu Politika ve Uygulama Önerileri" **Çocuk Çalışmaları Birimi**, İstanbul, 2015

ÖZER A. Kadir, Sürekli Öfke (SL-Öfke) ve Öfke İfadesi Tarzı (Öfke-Tarz) Ölçekleri **Ön Çalışması, Türk Psikoloji Dergisi**, 1994, Cilt: 9, Sayı: 31,26-35.

ÖZER Yeşer Yeşim vd., "Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi; Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2016, Sayı:37, 87-100

POYRAZ Yasin, "Suriye Vatandaşlarının Geçici Korunması ve Uluslararası Mülteci Hukuku", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 20 (2), 53-69,

SELVİN Erdem, "Göçün Bilimsel Anlatısı: Türkiye Akademiya' sının Suriyeli Mülteciler ile İmtihanı", **Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Forumu Bülteni**, 2016, Sayı:5, 15-29

SOYKAN Çiğdem, "Öfke ve Öfke Yönetimi" **Kriz Dergisi**, 2003,Cilt:11(2) 19-27

ŞAHİN Cengiz, "Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme", **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2001,Cilt: 21, Sayı: 2, 57-67

TUNÇ Ayşe Şebnem, "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme", **Tesam Akademi Dergisi**, 2015, Cilt:2, Sayı:2, 29-63

YILDIZ Özkan, "Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar", **Sosyoloji Araştırma Dergisi**, 2013, Cilt:16, Sayı:1, 141- 169

TEZLER

AKTAŞ Aslı, Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Kadın Mülteciler: Kilis Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2016, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

APAK Hıdır, Suriyeli Göçmenlerin Uyum ve Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin, 2014, (**Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

KILIÇKAYA Nilgün, Yurt Dışı Deneyimi Geçiren ve Geçirmeyen Lise Öğrencilerinin Kendilerini Gerçekleştirme Düzeyleri, Hacettepe üniversitesi, Ankara, 1988, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**),

NAR Betül, Göçün Eğitime ve Eğitim Yöntemine Etkileri Dilovası Örneği, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2008, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

ÖZDEMİR Ebru, Kaynaştırma Uygulamalarına Devam Eden İşitme Kayıplı Öğrencilerin Sosyal Uyumlarının İncelenmesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2016, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**)

RAPORLAR

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar, 2014.

ERDOĞAN Murat, Kopuştan Uyuma Kent Mültecileri Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul, 2017

ERDOĞAN Murat, Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması, 2014

TOPÇUOĞLU Reyhan Atasü, Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme, Uluslararası Göç Örgütü, Ankara, 2012

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Geleceğimi Hayal Etmeye Çalıştığımda Hiçbir Şey Göremiyorum Türkiye'deki Suriyeli Mülteci Çocukların Eğitime Erişiminin Önündeki Engeller – Kayıp Nesil Olmalarını Önlemek, 2015

İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği, Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu, İstanbul, 2014

COŞKUN İpek ve EMİN Müberra Nur, Türkiye'deki Suriyelilerin Eğitiminde Yol Haritası Fırsatlar ve Zorluklar, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı, 2016

KİRİŞÇİ Kemal, Misafirliğin Ötesine Geçerken Türkiye'nin Suriyeli Mülteciler Sınarı, Çev. Sema Karaca, 2014,

KİRİŞÇİ Kemal, vd., Suriyeli Mülteciler Krizi ve Türkiye, Sonu Gelmeyen Misafirlik, Çev. Öznur Akçalı vd., Brookings Enstitüsü & Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Washington, 2013

Nasrullah Uzman ve Rasim Tosten, Suriyeli Akademisyenlerin Bakış Açısından Türkiye- Suriye İlişkileri ve Sığınmacılar Meselesi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 24, 2016, 251-272

BİNER Özge ve SOYKAN Cavidan, Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye'de Yaşam, 2016

ORAL Pelin, Türkiye’de Sığınmacı Çocuk Olmak İstanbul Saha Çalışması, 2016

SANDIKLI Atilla ve SEMİN Ali, “Bütün Boyutları ile Suriye Krizi”, Rapor No:52 Bilge Adamlar, 2012

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye’de Geçici Koruma Statüsündeki Suriye Vatandaşlarına Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştayı, Ankara, 2016

İNTERNET SAYFALARI

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, <https://www.unicef.org/turkey/udhr/qi17.html> madde 3, madde 14 (Erişim Tarihi: 12/12/2016)

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, www.unhcr.org.tr/?content=648 (Erişim Tarihi: 04/04/2017)

Dünya Sağlık Örgütü Doğu Akdeniz Bölge Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası
<http://www.emro.who.int/emhj-volume-12-2006/volume-12-supplement-2/validation-of-the-arabic-strengths-and-difficulties-questionnaire-and-the-development-and-well-being-assessment.html>

http://setav.org/assets/uploads/2017/01/Okullasma_tr.jpg Erişim Tarihi :16.04.2017

T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58dbd8cf8d7013.39423879 (Erişim tarihi: 29.03.2017).

T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Resmi İnternet Sayfası
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58dfb9efef9169.49650101 (Erişim Tarihi: 30.03.2017)

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası,
<http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=203413> (Erişim Tarihi 03.04.2017)

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası,
http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitleselel-akinlar_409_558_559 (Erişim Tarihi: 12/12/2016)

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Resmi İnternet Sayfası,
[http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%C4%B0N%20HUKUK%20STAT%C3%9CS%C3%9CNE%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0N%201967%20PROTOKOL%C3%9C(1).pdf) (Erişim Tarihi : 03.04.2017)

SÖZLÜKLER

BUDAK Selçuk, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2009

ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ, Editör; ÇIÇEKLİ Bülent, Göç Terimleri Sözlüğü, İsviçre, 2009

YASA VE GENELGELER

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, “Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü”

T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Geçici Koruma Altındaki Yabancılara İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi, Genelge 2014/4, 18.12.2014 tarihli, 34202324-010.06.02 sayılı

T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Geçici Koruma Altındaki Yabancılara İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi, Genelge 2014/4, 18/12/2014 tarihli, 34202324-010.06.02 sayılı

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma Yönetmeliği, Madde 3 (f)

T.C. İçişleri Bakanlığı, 22.06.2006 tarih ve 57 sayılı İçişleri Bakanlığı Uygulama Talimatı, Tanımlar, Paragraf (D)

T.C. İçişleri Bakanlığı, İltica Yönetmeliği, 14.09.1994 , Madde 3

KONGRE, SEMPOZYUM VE ÇALIŞTAYLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye’de Geçici Koruma Statüsündeki Suriye Vatandaşlarına Yönelik Sosyal Uyum ve Psikososyal Destek Çalışmaları Koordinasyon ve Planlama Çalıştayı, Ankara, 2016

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Refakatsiz Çocuklara Yönelik Hizmet Sunumu Eğitim Programı Eğitim Kaynak Dökümanı, Ankara, 2014,

TC: Millî Eğitim Bakanlığı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Uyumsuz Çocuklar, Ankara, 2014

KİŞİSEL BİLGİ FORMU (TÜRKÇE)

Aşağıdaki soruları çocuğunuz adına doldurunuz.

Yakınlık dereceniz: Anne ( ) Baba ( ) Kardeş ( ) Akraba ( ) Tanıdık ( )

Türkçe konuşabiliyor musunuz? Evet ( ) Hayır ( )

Çocuğunuz Türkçe konuşabiliyor mu? Evet ( ) Hayır ( )

Çocuğunuzun Doğum Tarihi: _____ Cinsiyeti: Kadın ( ) Erkek ( )

Eğitim durumu: Öğrenci ( ) _____ sınıfa devam ediyor

Aynı zamanda çalışıyor ( )

Evet ise ne iş yaptığını belirtiniz _____

Bilinen bir hastalığı var mı? Hayır ( ) Evet ( ) *evet ise belirtiniz* _____

Kardeş Sayısı: _____

	Yaş	Doğum Yeri	Eğitim Durumu	Mesleği
1. Kardeş				
2. Kardeş				
3. Kardeş				
4. Kardeş				
5. Kardeş				

Anne: Sağ ( ) Vefat ( ) Yaş: _____ Meslek: Çalışıyor mesleği belirtiniz ( ) _____ Çalışmıyor ( )

Baba: Sağ ( ) Vefat ( ) Yaş: _____ Meslek: Çalışıyor mesleği belirtiniz ( ) _____ Çalışmıyor ( )

Savaş başladıktan sonra Türkiye'ye gelmeden önce başka bir yere gittiniz mi?

Suriye içinde yer değiştirdik ( ) Avrupa ( ) Amerika ( ) Arap ülkeleri ( ) Diğer _____

Kaç yıldır Türkiye'de yaşıyorsunuz? 1 yıldan az ( ) 1-2 yıl ( ) 2-4 yıl ( ) 4-6 yıl ( )

Kaç yıldır İstanbul'da yaşıyorsunuz? 1 yıldan az ( ) 1-2 yıl ( ) 2-4 yıl ( ) 4-6 yıl ( )

Ne kadar zamandır aynı yerde yaşıyorsunuz? 1 yıldan az ( ) 1-2 yıl ( ) 2-4 yıl ( ) 4-6 yıl ( )

Suriyeliler için kurulan kamplarda bulundunuz mu? Evet ( ) _____ süre kaldık Hayır ( )

Evet, ise kamptan ayrılma nedeniniz: Kamp şartlarının zor olması ( ) Özel hayata müdahale ( )

Ekonomik sebepler ( ) Tanıdığın yanına gitme ( ) Diğer ( ) _____

Kimlerle beraber yaşıyorsunuz?

Anne-baba-çocuklar ( ) Akraba ( ) Suriye'den tanıdığımız arkadaşlarımız ( )

Göç ederken tanıştığımız arkadaşlarımız ( ) Türkiye'de tanıştığımız Suriyeli göçmenler ( )

Hanedeki aile sayısı _____ Hanedeki kişi sayısı _____

Konaklama şekliniz: Apartman ( ) Gece kondu ( ) Depo ( ) Sokak ( ) Çadır ( )

Çocuğunuz uyuduğu yeri kimlerle paylaşıyor? Anne-baba ( ) Kardeş ( ) Akraba ( )

Diğer _____

Ailenizin ortalama gelir seviyesi? 0 - 999 TL ( ) 1.000 - 2.999 TL ( ) 3.000 - 5.999 TL ( )

Şu an Türkiye'deki çevrenizde sosyal destek alabileceğiniz akraba, arkadaş, komşu vb. bulunuyor mu?

Evet ( ) Hayır ( )

Destek aldığınız herhangi bir kurum var mı?

Hayır ( ) Evet ( ) *evet ise*; Sivil toplum kuruluşları ( ) Dernekler ( ) Devlet ( )

Etnik Kökeniniz: Arap ( ) Kürt ( ) Filistin/ Irak ( ) Türkmen ( ) Diğer _____

Mensubu olduğunuz din/ mezhep

Müslüman/Sünni ( ) Müslüman/Şii/Nusayri ( ) Hıristiyan ( ) Ezidi ( )

Suriye'de süren iç karışıklık savaş sırasında herhangi bir kaybınız oldu mu? Evet ( ) Hayır ( )

Cevabınız evet ise kaybınızı tarifler misiniz? (birden çok şık işaretleyebilirsiniz)

( ) Ailemden ve çok yakınlarımdan ölenler oldu

( ) Yakın çevremden ölenler oldu (uzak akraba, komşu vb.)

( ) Evimiz, yaşadığımız yer yıkıldı

( ) Sıcak çatışmanın arasında kaldık

( ) Sıcak bir çatışmaya ve insanların ölmesine veya yaralanmasına şahit olduk

( ) Diğer (belirtiniz) _____

Siz Türkiye'ye göç ettiğinizde Suriye'de kalmak zorunda kalan yakınınız/akrabanız var mı?

Evet ( ) Hayır

GÜÇLER VE GÜÇLÜKLER ANKETİ (SDQ-Tur)

AB 4-16

Her cümle için, Doğru Değil, Kısmen Doğru, Tamamen Doğru kutularından birini işaretleyiniz. Kesinlikle emin olamazsanız ya da size anlamsız görünse de elinizden geldiğince tüm cümleleri yanıtlamanız bize yardımcı olacaktır. Lütfen yanıtlarınızı çocuğunuzun son 6 ay içindeki davranışlarını göz önüne alarak veriniz.

Çocuğunuzun Adı: .....

Kız / Erkek

Doğum Tarihi: .....

	Doğru Değil	Kısmen Doğru	Kesinlikle Doğru
Diğer insanların duygularını önemser.	☐	☐	☐
Huzursuz, aşırı hareketli, uzun süre kıpırdamadan duramaz.	☐	☐	☐
Sıkça baş ağrısı, karın ağrısı ve bulantıdan yakınır.	☐	☐	☐
Diğer çocuklarla kolayca paylaşır. (yiyecek, oyuncak, kalem v.s.)	☐	☐	☐
Sıkça öfke nöbetleri olur yada aşırı sinirlidir.	☐	☐	☐
Daha çok tek başınadır, yalnız oynama eğilimindedir.	☐	☐	☐
Genellikle söz dinler, erişkinlerin isteklerini yapar.	☐	☐	☐
Birçok kaygısı vardır. Sıkça endişeli görünür.	☐	☐	☐
Eğer birisi incinmiş, morali bozulmuş yada kendini kötü hissediyor ise ona yardımcı olur.	☐	☐	☐
Sürekli elleri ayakları kıpır kıpırdır yada oturduğu yerde kıpırdanıp durur.	☐	☐	☐
En az bir yakın arkadaşı vardır.	☐	☐	☐
Sıkça diğer çocuklarla kavga eder yada onlarla alay eder.	☐	☐	☐
Sıkça mutsuz, kederli yada ağlamaklıdır.	☐	☐	☐
Genellikle diğer çocuklar tarafından sevilir.	☐	☐	☐
Dikkati kolayca dağılır. Yoğunlaşmakta güçlük çeker.	☐	☐	☐
Yeni ortamlarda gergin yada huzursuzdur. Kendine güvenini kolayca kaybeder.	☐	☐	☐
Kendinden küçükler iyi davranır.	☐	☐	☐
Sıkça yalan söyler yada hile yapar.	☐	☐	☐
Diğer çocuklar ona takarlar yada onlarla alay ederler.	☐	☐	☐
Sıkça başkalarına (anne baba, öğretmen, diğer çocuklar) yardım etmeye istekli olur.	☐	☐	☐
Bir şeyi yapmadan önce düşünür.	☐	☐	☐
Ev, okul yada başka yerlerden çalar.	☐	☐	☐
Erişkinlerle çocuklardan daha iyi geçinir.	☐	☐	☐
Pek çok korkusu var. Kolayca ürker.	☐	☐	☐
Başladığı işi bitirir, dikkat süresi iyidir.	☐	☐	☐

Belirtmek istediğiniz başka düşünce ya da duygunuz var mı?

ÖFKE DÜZEYİNE İLİŞKİN SORULAR

	Hiç	Biraz	Oldukça	Tümüyle
Çabuk öfkelenir				
Öfkelenince kontrolü kaybeder				
Öfkelenince ağzına geleni söyler				
Öfkelenince kendine zarar verir				
Öfkelenince eşyalara zarar verir				
Öfkelenince diğer insanlara zarar verir				
Kızgınlığını gösterir				
Öfkesini içine atar				
Kızgınlık duygusunu kontrol eder				
İçin için köpürür ama belli etmez				
Sinirlendiğinde ne hissettiğini söyler				
Başkalarına karşı sabırlıdır				

ÖZGEÇMİŞ

Ben Kübra Öztürk, 12/05/1991 tarihinde İstanbul'da doğdum. 2005 yılında Cengizhan Anadolu Lisesinde okumaya başlayıp 2009 yılında oradan mezun oldum. Aynı yıl İstanbul Aydın Üniversitesinde Psikoloji bölümüne girdim. Lisans eğitimim devam ederken birçok kurumda staj yapma imkânı buldum. Stajlarımın büyük bir çoğunluğunda kadın ve çocuklar ile çalıştım. 2014' te oradan mezun olduktan sonra özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde görev aldım. 2015 yılında İBB Kadın ve Aile Sağlığı Psikolojik Danışmanlık Merkezinde göreve başladım. Aynı yıl İstanbul Gelişim Üniversitesinde Klinik Psikoloji Yüksek Lisansına başladım. İBB Kadın ve Aile Sağlığı Merkezinde görevime devam etmekteyim.

Üye Olduğu Dernekler: Türk Psikologlar Derneği

E- Posta: ozturk-kkubra@hotmail.com